

Đorđe Obradović
OTKRIVANJE ROTERA

© Đorđe Obradović, 2007.

Izdavač

ICEJ

Izvršni izdavač

SVEUČILIŠNA KNJIŽARA d.o.o.

Urednici

prof. dr. sci. Thomas A. Bauer

prof. dr. sci. Stjepan Malović

Recenzenti

prof. dr. sci. Milan Kiperaš

doc. dr. sci. Gordana Vilović

Lektura i redaktura

dr. sci. Antun Česko

Kazalo

Stanislav Vidmar

Grafička obrada

Stanislav Vidmar

Naslovnica

IZVORI d.o.o.

Tisak

Studio Moderna

ISBN 978-953-7015-xx-x

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 635667

Knjiga je izdana u suradnji s projektom Journalism Education in Croatia (JETiC) koji je ostvaren uz potporu Europske komisije (TEMPUS program). Autor odgovara za sadržaj, a stavovi ne odražavaju mišljenja Europske komisije.

Zagreb, lipanj 2007.

ĐORĐE OBRADOVIĆ

OTKRIVANJE ROTERA

Potvrđena veličina
novinarskog umijeća

SADRŽAJ

SUPILOV SLJEDNIK	9
UTVRĐIVANJE VRIJEDNOSTI ROTEROVIH NAPISA	13
ZAVIDNA NOVINARSKA KARIJERA	19
<i>Jugoslavenski list i Večernja pošta</i>	20
<i>Jutro</i>	21
<i>Slovenec</i>	21
<i>Obzor</i>	22
<i>Jutarnji list</i>	26
<i>Radio Dubrovnik</i>	29
<i>Dubrovački vjesnik</i>	30
<i>Politika</i>	31
<i>Oslobođenje</i>	33
<i>Slobodna Dalmacija</i>	35
<i>Slovenski poročevalec i Delo</i>	35
Poticajna konkurencija	36
PREŽIVIO SUD VREMENA	36
Temelj i oslonac novina	41
Obrnuta piramida	49
Umijeće u izboru riječi	52
Ukrasi ograničeni tehnologijom	53
PISMENI ČITAJU NEPISMENIMA	55
Osuda kriminala	56

Život u sanduku56
Znanje i argumenti59
Duboke analize60
Narodni junak63
Složenost umjetničkoga stvaranja65
Uvažavanje protivnika67
Slikanje riječima68
RAZGOVOROM DO PODATAKA73
NADARENOST I STILSKA VJEŠTINA81
Dobrodošle legende82
Zanimanje za nepoznate krajeve90
Doživljaji iz prve i druge ruke93
Dragulji ispod crte96
Antičko blago103
Propitivanje sadašnjosti i prošlosti109
Novinar dostojan svoga imena116
Bistre prosudbe, zamisli i dar119
Literatura123
Kazalo127
Bilješka o autoru133

Rudimir Roter

SUPILOV SLJEDNIK

Povijest dubrovačkoga i hrvatskog novinarstva obilježio je Frano Supilo (1870. - 1917.) radom u *Crvenoj Hrvatskoj* i *Novom listu*. Osam godina nakon Supilove smrti, Rudimir Roter (1897. – 1959.) objavio je svoj prvi novinski napis u dubrovačkom listu *Hrvatska riječ*. Od te 1925. do 1959. godine, kad je umro, Roter je priznat među kolegama kao vodeći novinar podrijetlom sa širega dubrovačkog područja.

Nažalost, njegovo djelo nije bilo istraženo i, kako su njegovi suvremenici počeli umirati, sjećanja na njega počela su blijedjeti i o njemu se sve manje znalo. Na prijedlog Roterova prijatelja iz djetinjstva, Stipe Antičevića, država Izrael Roteru je dodijelila najveće priznanje koje mogu dobiti pripadnici drugih naroda – Pravednik među narodima. Priznanje mu je pripalo za spašavanje obitelji sarajevskog novinara Alberta Koena po cijenu vlastitoga života i suseljana u Potomju na Pelješcu, gdje je sklonio Koenove pred fašističkim progonom.

Sveučilište u Dubrovniku i Udruga antifašističkih boraca i antifašista Dubrovnika organizirali su 22. ožujka 2006. stručni skup “Život i djelo novinara Rudimira Rudi Roteru, Pravednika među narodima”. Skup je privukao Roterove suvremenike koji su iznosili sjećanja, novinare koji su željeli svojim radovima o Rudimiru Roteru odati počast uzornom kolegi te studente i djelatnike Sveučilišta u Dubrovniku.

Pokazalo se u raspravi da su životno i novinarsko djelo Rudimira Roteru dragocjeni za povijest dubrovačkoga i hrvatskoga novinarstva, pa je prvotna zamisao o izdavanju zbornika radova sa skupa produbljena novom idejom da se potanje istraži Roterovo djelo. Tako

je nastala ova knjiga, koja se bavi kvalitativnom analizom Roterovih napisa. U međuvremenu je Roterovoj obitelji uručeno priznanje *Pra-vednik među narodima*, a Grad Dubrovnik nazvao je jednu ulicu njegovim imenom.

Rudimir Roter je rođen u Potomju na poluotoku Pelješcu 1897. godine. Budući da mu je otac, doseljeni Slovenac, bio stolar, Roter je nastavio njegov posao već u četrnaestoj godini života kad mu je otac iznenadno preminuo. Želeći napredovati, pošao je izučiti stolarski zanat u tada prestižnoj obrtničkoj školi u Rijeci. Po završetku školovanja, Roter se vratio u Potomje i nastavio se baviti stolarstvom. Ali, u Rijeci se već neizlječivo zarazio novinama čitajući *Novi list*. Ne samo novinama, nego i knjigama. Zato nimalo ne čudi da je slučajno ugledavši oglas za večernju školu u Sarajevu, odmah odlučio poći. Vlasnik škole Miljenko Vidović ujedno je vodio kulturno-književni pokret *Novi čovjek* i izdavao istoimene novine. Prvi novinski napis objavio je u dubrovačkome listu *Hrvatska riječ* 1925. godine pod naslovom "Prva drama o Kuni"; počeo je pisati za *Novog čovjeka*, a željan znanja završio je gimnaziju u Splitu i kasnije Filozofski fakultet u Zagrebu. Radio je i surađivao u najprestižnijim listovima i radijskim postajama svoga vremena, bio mentor mnogim dubrovačkim novinarima, pokretač novih glasila, a opet se o njemu vrlo malo znalo. Novim naraštajima dubrovačkih novinara spomenuo bi ga ponekad stariji kolega, kroz izreke ili savjete što ih je Roter nekad dao, a mogli su se primijeniti i kasnije.

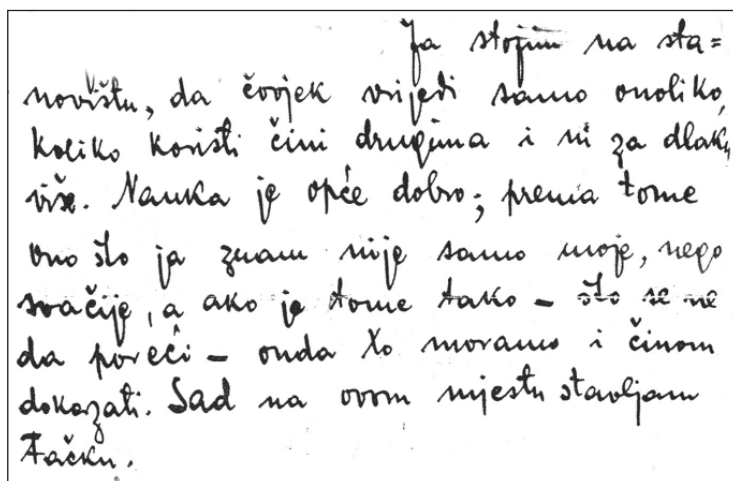
Možda Roterovo novinarsko djelo nije sustavno istraženo i zato što se nikada nije vezao ni uz jednu vlast i što tijekom života nikada nije bio posve politički podoban, a to je i u Kraljevini Jugoslaviji, i u NDH, i u socijalističkoj Jugoslaviji bilo vrlo važno.¹ Posebna je teškoća kako stručno vrednovati novinarsko djelo Rudimira Roterera punih 47 godina nakon njegove smrti. Sjećanja su sjećanja i ona mogu biti subjektivna, posebno zato što je Roter ostao upamćen kao dobar i druželjubiv čovjek. Kvantitativna analiza sadržaja 207 Roterovih potpisanih napisa koju su provele studentice prve godine studija "Mediji

¹ O životopisu Rudimira Roterera i sjećanjima suvremenika više u zborniku *Djelo novinara Rudimira Roterera*, (Obradović, Đorđe, ur.), Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2007.

i kultura društva” Odjela za komunikologiju Sveučilišta u Dubrovniku Mia Miloslavić i Antonia Tomić, za skup o Rudimiru Roteru, dosta govori sama za sebe. Njihov je zaključak nepobitan jer podatci sve kazuju: Roter je pretežno pisao složene novinske rodove, što je odlika vrhunskih novinara. Ova je kvalitativna analiza proširena za još 400 napisa objavljenih u različitim glasilima pa je ukupni uzorak za provedbu istraživanja bio 607 Roterovih novinskih i radijskih objavljenih i potpisanih priloga.

Neka ova knjiga ne bude još jedan spomenik Rudimiru Roteru, nego putokaz današnjim i budućim novinarima kako treba živjeti novinarstvo i za novinarstvo. Ili, Roterovim rečeno riječima, koje je napisao u pismu prijateljici iz Janjine Ljubici Kučer 1928. godine:

“Ja stojim na stanovištu, da čovjek vrijedi samo onoliko koliko koristi čini drugima i ni za dlaku više. Nauka je opće dobro; prema tome ono što ja znam nije samo moje, nego svačije, a ako je to tome tako - što se ne da poreći - onda to moramo i činom dokazati.”

Ja stojim na stanovištu, da čovjek vrijedi samo onoliko, koliko koristi čini drugima i ni za dlaku više. Nauka je opće dobro; prema tome ono što ja znam nije samo moje, nego svačije, a ako je to tome tako - što se ne da poreći - onda to moramo i činom dokazati. Sad na ovom mjestu stavljam Tačku.

Roterovo životno načelo koje je napisao u pismu prijateljici Ljubici Kučer 1928.

UTVRĐIVANJE VRIJEDNOSTI ROTEROVIH NAPISA

Kvantitativna analiza sadržaja daje mnoge pokazatelje, ali nije dovoljna za potpunu sliku. Teoretski je moguće da neki novinar često piše složene novinske rodove, ali da ih ne piše po pravilima struke. Moguće je i da je bolji od drugih novinara s kojima radi, ali to ne mora uvijek značiti da je uistinu vrhunski novinar jer ti drugi mogu biti loši. Ne, to po opće poznatim gledištima i sjećanjima nije tako sa sarajevskim i dubrovačkim novinarima s kojima je Roter radio, ali znanost ne priznaje “opće poznato” i “sjećanja”, nego dokaze dobivene znanstvenim metodama koje bi dobio bilo koji istraživač provedbom istraživanja na isti način i na istom uzorku.

Za ocjenu vrijednosti Roterovih novinarskih priloga nameću same po sebi komparativna metoda, metoda deskripcije i kvalitativna metoda analize sadržaja, te dijalektička analitičko-sintetička metoda, koja bi trebala u zaključku sjediniti rezultate istraživanja.

Metoda deskripcije prijeko je potrebna za početnu fazu istraživanja i kreće se od jednostavnog opisivanja sadržaja i predmeta istraživanja do objašnjavanja uočenih važnijih obilježja opisivanih činjenica, predmeta i procesa, njihovih zakonitosti, uzročnih veza i odnosa.²

“Komparativna metoda postupak je uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava procesa i odnosa, odnosno utvrđivanja njihove sličnosti u ponašanju i intenzitetu i razlika među njima. Usporedba između dvije stvari, dvije pojave, dva događaja, kreće se tako da se prvo

² ZELENKA, Ratko: Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2000., str. 339.

utvrde njihove zajedničke značajke, a zatim sve one po kojima se razlikuju. Bitna spoznajna uloga komparativne metode sastoji se u tome što bez usporedbe nije moguće utvrditi ni sličnosti, niti suprotnosti osobina stvari ili pojava, a bez takvih konstatacija nije moguće istražiti i otkriti znanstvenu spoznaju.” Ta definicija komparativne metode Ratka Zelenike³ okvirno određuje istraživački postupak, ali ne daje rješenje, niti je to uopće moguće, za ovaj specifičan slučaj ocjenjivanja kvalitete novinarskih priloga Rudimira Roterera objavljivanih između 1925. i 1959. godine.

Osnovni je problem s kojim to mjerilima komparirati sadržaj Roterovih napisa. S nekom današnjom knjigom o novinarstvu, novinarskom stilu ili rodovima? Ne, takva usporedba ne bi mogla donijeti dobre rezultate. Novinarstvo se razvija kao i sve drugo, ne samo tehnološki nego i stilski i sadržajno. Zbog toga kvalitetu Roterovih napisa treba uspoređivati s načelima pisanja što su vrijedila u vremenu u kojemu je stvarao. Ali, što ako Roter nije učio iz tih knjiga, nego nekih drugih? Kako zadržati nepristran i uravnotežen pristup u istraživanju kada se ne zna iz kojih je udžbenika i od kojih suvremenika učio pravila novinarske struke? Najbolje je rješenje Roterove napise uspoređivati sa zahtjevima u knjigama koje su se u njegovo doba vrednovale kao vodeće.

Tako, za razdoblje do 1945. godine izbor pada na tri knjige. Prva, koju je napisao Scipio Sighele, a preveo dr. Krunoslav Bego, objavljena je u Zagrebu 1920. godine kao tri zajedno ukoričena eseja o javnom mišljenju, umjetnosti i gomili, i ona je dugo godina predstavljala važan putokaz svima koji su se bavili komuniciranjem i javnim mišljenjem.⁴ Ona se može usporediti s ulogom što je na našim prostorima ima zadnjih desetljeća Habermasova knjiga *Javno mnijenje*. Kako je Rudimir Roter u mnogim svojim napisima pisao o umjetnosti i umjetnicima, njegovo pisanje može se uspoređivati upravo s postavkama i zahtjevima navedenima u Sigheleovu djelu.

Drugu knjigu, autora Franje Pavešića, čine dva eseja o suvremenom žurnalizmu i javnome mišljenju i u njoj su opisani oblici novinarskog

³ ZELENIKA, Ratko: *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2000., str. 339.

⁴ SIGHELE, Scipio: *Javno mišljenje umjetnost i gomila*, Knjižara Čelap i Popovac, Zagreb, 1920.

izražavanja i jasno je naznačeno kako se piše koji novinski rod.⁵ Treća knjiga bavi se novinarskim temama i etičkim prijedporima sa zaključcima o tomu što se ubraja u dobro, a što u loše i štetno novinarstvo. Sadržaj i kritičnost ogledaju se i u samom naslovu autora Dževada Sulejmanpašića, koji govori o žurnalizmu kao razaraču čovječanstva i novinstvu s najmanjom mjerom žurnalizma te neetičnost pojedinih novinara naziva “najvažnijim problemom sadašnjice”.⁶

Za razdoblje poslije Drugoga svjetskog rata za usporedbu nije uzeta neka knjiga dostupna Rudimiru Roteru, nego zbornik *Suvremeno novinarstvo*⁷, objavljen pet godina nakon njegove smrti. Zašto? Zato što su tekstovi u tom zborniku objašnjavali novinarstvo u tadašnjoj Jugoslaviji upravo u razdoblju od 1945. do 1964. godine, a kako nekih bitnih pomaka u načinu pisanja, pa ni u tehnologiji, osim jače uloge radija nije bilo, može se uzeti kao dobar pokazatelj za usporedbu. U dijelu koji govori o listovima, Novakov zbornik *Suvremeno novinarstvo* daje prikaz glasila i prije Drugoga svjetskog rata i nakon njega za koja je pisao Rudimir Roter, pa je to jedan razlog više zašto ga izabrali kao mjerilo profesionalnih zahtjeva tijekom dvadesetak godina, a ne samo u godini izlaska.

Ne za ocjenu vrijednosti, jer bi bilo previše tražiti od bilo koga da piše onako kako će nalagati pravila struke tek za četrdesetak godina, nego kao zanimljivost, tijekom provedbe analize, usporedit će se Roterov način pisanja i sa zahtjevima u danas općeprihvaćenim knjigama Stjepana Malovića *Uvod u novinarstvo*⁸ i *Osnove novinarstva*⁹, po kojima se uči na sveučilištima u Hrvatskoj i u susjednim zemljama.

Odnos medija i novinara prema istini, vlasti i javnom mnijenju, kao i osnovna etička načela potrebna za pošteno novinarstvo obradio je Walter Lippmann u knjizi *Javno mnijenje (Public Opinion)*, objavljenoj 1922. godine i u obnovljenom izdanju 1949. godine. Iako se ne

⁵ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936.

⁶ SULEJMANPAŠIĆ, Dževad: *Žurnalizam razarač čovečanstva i novinstvo sa najmanjom merom žurnalizma*, Gaj, Zagreb, 1936.

⁷ NOVAK, Božidar, ur.: *Suvremeno novinarstvo*, Stvarnost, Zagreb, 1964.

⁸ RICCHIARDI, Sherry i MALOVIĆ, Stjepan, ur.: *Uvod u novinarstvo*, Izvori, Zagreb, 1996.

⁹ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

može tvrditi je li je ili nije Rudimir Roter čitao, kako se radi o djelu koje je u svjetskim okvirima učinilo velik korak naprijed u znanosti o komuniciranju i tumačenju javnog mnijenja, analiza etičnosti Roterovih napisa i poruka u njima upućenih s namjerom utjecaja na javno mnijenje, moguća je upravo s Lippmannovim načelima jer je bio Roterov suvremenik. Ako se želi uravnoteženo i nepristrano utvrditi kvalitativna vrijednost Roterovih napisa kada je o etici riječ, onda ne treba prezati od usporedbe s najboljim što je u njegovo vrijeme postojalo u svijetu. U prilog obrani tvrdnje da je to Lippmannova knjiga može se navesti činjenica da se njezin sadržaj još uvijek proučava na mnogim sveučilištima iako je proteklo 85 godina od njezinog prvog izdanja, kao i to da je u Hrvatskoj prevedena i objavljena 1995. godine kako bi studentima i komunikološkim stručnjacima bila dostupna.¹⁰

Premda se Rudimir Roter tek u dvadeset i petoj godini života zaputio u Sarajevo kako bi uz rad završio srednju školu, odmah potom nastavio je sveučilišni studij na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, i to s takvim uspjehom da su mu nudili nastavno zvanje.¹¹ Njegovo bavljenje kulturom uopće, poviješću i umjetnošću, svjedoči da je stalno čitao i stjecao nova znanja, pa i njegovo djelo, shodno tomu, valja uspoređivati s vodećom stručnom literaturom vremena u kojemu je živio. Ocjenu etičnosti njegovih napisa moguće je usporediti i sa spoznajama i načelima iznesenima u već spomenutim djelima Scipija Shigelea, Franje Pavešića i Dževada Sulejmanpašića. Posebno to vrijedi prema novinarstvu vrlo kritički intonirano Sulejmanpašićevo djelo, o čemu dovoljno govore pojedini naslovi poglavlja, kao što su: “Primjeri ekstremne moralne nakaznosti žurnalizma”, “Žurnalizam protiv pravilnog razvitka psihičkog života” ili “Žurnalizam protiv svakog društvenog reda”.

Kao zanimljivost, ali u ovom slučaju i moguće mjerilo za usporedbu, može poslužiti jedna od rijetkih knjiga o primijenjenoj etici na hrvatskome tržištu u dugome vremenskom razdoblju. To je *Etika no-*

¹⁰ LIPPMANN, Walter: *Javno mnijenje*, Naprijed, Zagreb, 1995.

¹¹ Više o Roterovom školovanju u radu prof. dr. sc. Rade Petrovića “Život i djelo novinara Rudimira Roteru – prilozi za biografiju” u zborniku *Djelo novinara Rudimira Roteru*, (Obradović, Đorđe, ur.), Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2007. i u nekrologu Bora Kamića “U spomen drugu i prijatelju”, objavljenomu u *Dubrovačkom vjesniku* 24. listopada 1959.

*vinarstva*¹² autora Stjepana Malovića, Sherry Ricciardi i Gordane Vi-
lović. U njoj su sadržani i etički kodeksi vodećih svjetskih novinarskih
udruženja koji su nastali obuhvatom dugogodišnje novinarske prakse,
ali i višestoljetnim ustaljenim postojanjem općih pravila normative
etike koja je postala sastavni dio kulture društva, neovisno o tome
jesu li joj osnova običajni moral, filozofska ili religijska učenja.

Ako postoji dvojba zašto se analiza sadržaja Roterovih napisa u od-
nosu prema pravilima struke mora provoditi usporedbom sa zahtje-
vima vodećih knjiga iz vremena u kojemu je novinar živio, a etičnost
u istim napisima ne mora, nego može i s načelima u knjizi *Etika no-
vinarstva*, objavljenoj tek 1998. godine, objašnjenje proistječe iz same
biti etike: Upravo ono što treba i kako bi trebalo biti, predstavlja cilj
etičara od prvih pronađenih pisanih izvora do današnjeg dana. Poseb-
ne etike profesija i područja ljudskog djelovanja, pa tako i etika novi-
narstva ili, šire, etika komuniciranja, nemaju neka posebna načela, raz-
ličita od općeljudskih etičkih načela što nastaju i opstaju stoljećima.

Način pisanja vijesti u vrijeme u kojemu je živio Rudimir Roter i
u novinama koje su se tiskale tadašnjom tehnologijom, razlikovao se
od današnjih pravila za pisanje vijesti, ali ono što je, u odnosu pre-
ma drugim ljudima, tada bilo dobro – i danas je dobro, a ono što je
tada bilo zlo – i danas je zlo. Moda se često mijenja tijekom vremena,
pravila ponašanja, način pozdravljanja ili obraćanja znatno sporije, a
razlikovanje dobra i zla, osnovnih ljudskih prava proisteklih iz prirod-
nih zakona nastalih u počecima ljudskog roda, najmanje su podložna
promjenama.

¹² MALOVIĆ, S., RICCHIARDI, S., VILOVIĆ, G.: *Etika novinarstva*, Izvori,
Zagreb, 1998.

ZAVIDNA NOVINARSKA KARIJERA

Rudimir Roter, otkako je kao profesionalni novinar počeo raditi 1925. godine u *Novom čovjeku* u Sarajevu pa do kraja života, uvijek je djelovao u društvenim sustavima koji su na različite načine ograničavali slobodu javne riječi. Zbog toga su listovi za koje je pisao nastajali i nestajali, ali u doba dok su izlazili ubrajali su se u ugledna i utjecajna glasila. *Novi čovjek* bio je glasilo istoimenoga kulturno-etičkog pokreta pod vodstvom Miljenka Vidovića, ujedno i voditelja večernje srednje škole koju je Roter završio.

To nisu prvi Roterovi objavljeni novinski prilozi jer je još kao mladi stolar slao pripovijetke iz života seljaka na Pelješcu koje je sarajevski list *Obnova* objavljivao 1919. i 1920. godine.¹³ Međutim, to nisu bili novinarski, nego samouki literarni radovi nadarena mladića koji se za vrijeme pohađanja stolarskoga zanata na Rijeci “zarazio” novinarstvom čitajući *Novi list* i napise vodećeg hrvatskog novinara Frana Supila. Roterov najstariji objavljeni i potpisani novinarski napis potječe iz 1925. godine. Objavio ga je dubrovački tjednik *Hrvatska riječ* u studenome pod naslovom “Prva drama u Kuni”.

Budući da je Rudimir Roter objavljivao novinarske priloge u poznatim glasilima o kojima je dostupna literatura, njihov će se pregled ograničiti na već provedena istraživanja i objavljene rezultate. U okolnostima kad pojedini autori o nekom glasilu imaju različite stavove,

¹³ Roterovi novinarski početci u *Novom čovjeku* opisani su u radu prof. dr. sc. Rade Petrovića “Život i djelo novinara Rudimira Roteru – prilozi za biografiju” u zborniku *Djelo novinara Rudimira Roteru*, (Obradović, Đorđe, ur.), Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2007.

navest će se ukratko razlike u njihovim prosudbama. U pregledu neće biti posebno obrađene novine u kojima nije duže surađivao, poput *Seljačkoga doma*, novosadskoga *Dnevnika*, mostarske *Slobode*, beogradskih *Književnih novina*, splitskog *Čuvara Jadrana* itd.

JUGOSLAVENSKI LIST I VEČERNJA POŠTA

Sarajevo je za razdoblje između dva svjetska rata u tadašnjoj kraljevini bilo veliko i raznoliko novinsko tržište. Kao službeni list izlazilo je *Narodno jedinstvo* od 1918. do 1941. godine, a među nezavisnim informativnim dnevnicima najpoznatiji su bili *Jugoslavenski list* (1918/1941.), *Večernja pošta* (1921/1933.) i *Jugoslovenska pošta* (1929/1941.). Najuspješniji među njima i mnogima koji nisu navedeni jer su kraće trajali, *Jugoslavenski list* imao je u zaglavlju navedenu uređivačku orijentaciju kao “demokratsko liberalno hrvatsko glasilo”. *Večernja pošta* podržavala je Srškićevu radikalnu frakciju, a prestala je izlaziti četiri godine poslije osnivanja konkurentskoga večernjeg dnevnika *Jugoslovenske pošte*, iza kojega je stajala jača trgovačka skupina s vlastitom modernom tiskarom, a podržavala je nekoliko godina politiku “Jugoslovenske nacionalne stranke”.

Prosječne naklade dnevnika iznosile su između pet tisuća i deset tisuća primjeraka, a uz njih je izlazilo i 20 gospodarskih mjesečnika, 31 kulturno-socijalni, 15 za narodno prosvjećivanje, devet stručnih, osam sportskih, 19 dječjih i omladinskih, 7 humorističkih i 6 vjerskih.¹⁴ Toliko listova na tržištu značilo je ujedno i veliku konkurenciju među novinarima. Najbolji su bili stalno zaposleni i pisali su za dnevnike dok su se mjesečnici pretežno oslanjali na pokretača ili urednika te honorarnu suradnju s javnim djelatnicima ili novinarima iz dnevnih listova. Rudimir Roter radio je za dva od tri najprestižnija sarajevska dnevnika u razdoblju između dva svjetska rata: *Jugoslavenski list* 1929. i *Večernju poštu* od 1929. do 1932. godine.

¹⁴ ČERMAK, Ljudevit: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Bosna i Hercegovina, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 331. i 332.

JUTRO

Znanje slovenskoga jezika, koji je naučio od oca Slovenca, omogućilo je Rudimiru Roteru da se počne javljati u slovenskim listovima *Jutro* i *Slovenec*. *Jutro* je izlazilo u Ljubljani od 1920. do 1945. godine. Taj je dnevni list bio glasilo liberalne orijentacije, a zanimljivo je da nije bio zatvoren ni za suradnike drukčijih političkih uvjerenja. Suprotstavljao se klerikalizmu i podržavao je omladinske pokrete. Prestižnost na tržištu pokazivao je i povremenim izdavanjem ilustriranoga revijskog priloga "Življenje in svet", a za mlade priloga "Mlado jutro". Zbog toga je postao najčitaniji slovenski dnevnik između dva svjetska rata, a to je ujedno bio i razlog što su ga poslije okupacije Slovenije preuzele okupacijske vlasti i podčinile ga svojim propagandnim potrebama.¹⁵ Ostali listovi liberalnog usmjerenja podržavali su organizirani gospodarski, politički i kulturni katolički pokret pa se *Jutro* od njih razlikovalo svojim antiklerikalizmom. Upravo je taj list izazvao rascjep među slovenskim liberalima i razvijao se na račun *Slovenskoga naroda* - ocjenjuje slovenski profesor novinarstva Fran Vatovec i djelovanje *Jutra* do Drugoga svjetskoga rata naziva "unitarističko-jugoslavenskim, a za vrijeme fašističke okupacije oportunističkim".¹⁶ Rudimir Roter je s *Jutrom* surađivao od 1930. do 1936. godine, kad je to bio bez premca najčitaniji i najbolje uređivan slovenski dnevni list.

SLOVENEK

Slovenec je izlazio od 1873. do 1945. godine. Osnovan je kao glasilo slovenske klerikalne buržoazije i kao politički i publicistički suparnik liberalnom *Slovenskom narodu*. *Slovenec* je od osnutka u uređivačkoj koncepciji imao sadržano zalaganje za opstanak Habsburške Monarhije, za prosvjećivanje seljačkih masa u katoličkom i slovenskom duhu širenjem ideja kršćanskoga socijalizma. To nisu ujedno bili i osnovni ciljevi klerikalne buržoazije, koja se na političkom planu više zalagala

¹⁵ AMON, Smilja: natuknica *Jutro*, *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 113.

¹⁶ VATOVEC, Fran: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Slovenija, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 358. i 359.

za dobrobit krupnih kapitalista, ali se nije protivila uređivačkoj politici lista radi pridobivanja glasača. U razdoblju između dva svjetska rata *Slovenec* je vodio oportunističku politiku, a za vrijeme Drugoga svjetskog rata prešao je u službu okupatora.¹⁷ Za razliku od Smilje Amon, Fran Vatovec uređivačku koncepciju *Slovenca* između dva svjetska rata ocjenjuje “unitarističko-slovenskom”, dok je suglasan s njezinim mišljenjem o vremenu između 1941. i 1945. godine, kad je *Slovenec* djelovao “u znaku čvrste suradnje s okupatorom”.¹⁸ Rudimir Roter je sa *Slovencom* surađivao od 1931. do 1933. godine.

Možda na prvi pogled može djelovati čudno što je Rudimir Roter bio sarajevski dopisnik dvaju utjecajnih slovenskih dnevnih listova različite političke orijentacije i uređivačke politike. Ali, tematska analiza 149 dostupnih njegovih objavljenih napisa u ta dva lista pokazuje da se Roter uopće nije miješao u političke sukobe ne samo u Sloveniji nego ni u Bosni i Hercegovini. Njegovi prilozi u *Jutru* i *Slovencu* tematski pripadaju: djelovanju katoličke crkve u Bosni i Hercegovini (28 posto), zbivanjima na umjetničkoj sceni Bosne i Hercegovine (25 posto), povijesnim temama (18 posto), gospodarstvu, u čemu prevladavaju turizam, poljodjelstvo i promet (15 posto), muslimanskim običajima i blagdanima (10 posto) te zanimljivostima i ostalome, u što su uključene i protokolarne vijesti (4 posto).

OBZOR

Obzor je pod tim imenom izlazio u Zagrebu od 1871. do 1941. godine, ali je uredništvo s istom uređivačkom orijentacijom bliskoj Narodnoj stranci pokrenulo dnevni list *Pozor* još 1840. godine. Zbog zabrana *Pozor* je mijenjao ime u *Novi pozor* 1867. godine, a mjesto izdavanja postao je Beč, potom se, zbog blažih austrijskih zakona o tisku za područje Vojne krajine, seli u Sisak gdje pod imenom *Zatočnik* izlazi dvije godine, a kad je i on zabranjen, uredništvo 1871. godine nastavlja izdavati dnevnik s istom uređivačkom koncepcijom pod imenom

¹⁷ AMON, Smilja: natuknica *Slovenec*, *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 295.

¹⁸ VATOVEC, Fran: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Slovenija, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 358.

Branik. Iste godine *Branik* prelazi u Zagreb i počinje izlaziti kao *Obzor*.¹⁹ Kasnije zabrane i cenzura u razdoblju između dva svjetska rata nisu utjecale na promjenu imena, a dnevnik *Obzor*, kao i listovi iz kojih je nastao, bio je glasilo Narodne stranke, od 1880. godine Neovisne narodne stranke, a od 1905. godine uredništvo naglašava da je nezavisni politički list, premda je uvijek ostao blizak narodnjačkim idejama – liberalan i građanski u odnosu prema politici i gospodarstvu, a konzervativan kad je riječ o kulturi, umjetnosti i narodnim običajima.

Po analizama Josipa Horvata, oko prethodnika *Pozora* okupili su se vodeći hrvatski intelektualci toga vremena, među kojima: Franjo Rački, Josip Juraj Strossmayer, Ante Starčević, Mirko Bogović, August Šenoa, Matija Mrazović, Edvard Vrbančić, Bogoslav Šulek, Erazmo Barčić, Marijan Derenčin... “Rački je stvorio tip *Pozorovih* i kasnije *Obzorovih* uvodnika. To su opširne rasprave revijalnog značaja, promišljene, učene, krcate znanstvenim, pravnim i historijskim dokazima, ali nisu novinski članak. Raščlanjuju probleme, a ne pišu o događajima. Rački nasijeca već u prvom godištu *Pozora* probleme koji će pokretati izživljavanje zemlje i lista, koji će desetljećima ostati na dnevnom redu, prvenstveno pitanje Rijeke i problem odnosa prema Dalmaciji.”²⁰

Obzor je po Horvatovoj ocjeni predstavljao “najuglednije i najčititanije novine u hrvatskom području” u razdoblju od nekih pedesetak godina. Njegovo promicanje južnoslavenstva pod austrougarskom vlašću bilo je prvenstveno usmjereno u oslobođenje i ujedinjenje hrvatskih zemalja. Krajem Prvoga svjetskog rata i nakon njega još jedno veliko ime u povijesti hrvatskoga novinarstva, urednik *Obzora* Milivoj Dežman, prednost daje svojem liječničkom zvanju i bori se protiv epidemije gripe “španjolice” koja je odnosila više života nego ih je pogibalo na bojnopolju. Zbog toga *Obzor* upada u financijsku krizu, a ona je prevladana tako što su se glavni dioničari odlučili udružiti s novonastalim i moćnim nakladnim zavodom “Tipografijom” koja je novim dnevnikom *Jutarnjim listom* osvajala čitateljsku publiku. “Sro-

¹⁹ NOVAK, Božidar: Pregled historije jugoslavenskoga novinarstva do Drugog svjetskog rata – Hrvatska, Suvremeno novinarstvo (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 341. i 342.

²⁰ HORVAT, Josip: *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., str. 209. i 210.

divši se s *Obzorom*, i 'Tipografija' i *Jutarnji list* dobili su neku političku važnost, oplemelili se njegovom tradicijom. Vjerovali su da to nešto znači."²¹ Božidar Novak ističe kako je *Obzorovu* ugledu u javnosti pridonio i svojevrsan rekord – više od pet stotina zaplijenjenih brojeva samo u razdoblju od 1881. do 1902. godine.

Obzor je u razdoblju između dva svjetska rata također bio zabranjivan, a pojedine napise cenzurirala je vlast. Zakoni su se mijenjali, kao i oblici diktature, od prikrivene do javno proglašene, ali zajedničko im je bilo da su provodili strog nadzor na novinskom sadržaju, i to prije izlaska iz tiska. Novinari i vanjski suradnici koji su pisali u novinama toga doba, morali su nalaziti načine da prikriveno, između redaka, kažu što hoće, a da to cenzori ne prepoznaju kao protu-državnu djelatnost. *Obzor* je u vrijeme dok je Rudimir Roter za njega pisao predstavljao oporbu čak i prema u hrvatskom narodu općeprihvaćenoj politici Hrvatske seljačke stranke, dok je drugi dnevni list u vlasništvu istoga nakladnika "Tipografije" podupirao HSS i Stjepana Radića. Usprkos tomu, *Obzor* je bio više nego otvoren prema Stjepanu Radiću i drugim vođama, članovima ili simpatizerima HSS-a pa je Radić upravo na njegovim stranicama objavio mnoge članke budeći hrvatsku nacionalnu svijest i braneći dignitet i interese Hrvatske i u Habsburškoj Monarhiji i u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji. "U zadnjoj godini izlazenja *Obzor* zastupa politiku Banovine Hrvatske s tonom pritajene vjere u doglednu pobjedu zapadnih sila. Brani politiku HSS-a od napada velikosrpske štampe, koja je protiv hrvatske samouprave i rješenja hrvatskoga nacionalnog pitanja."²²

Obzor je nastavio njegovati feljton, ne samo kao složeni rod novinarskog izražavanja nego i beletristički i znanstveni feljton koji spadaju u književnost i u publicistiku. Veliku pozornost posvećivao je povijesti, kulturi uopće i umjetnosti kao njezinu dijelu, tradiciji i narodnim običajima, pa je Rudimir Roter svojim prosvjetiteljskim pristupom traženja i obrade tema imao potporu uredništva lista, koje je njegovalo takvo novinarstvo, neovisno o tržišnim uspjesima

²¹ HORVAT, Josip: *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003., str. 446.

²² NOVAK, Božidar: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 231.

ili neuspjesima. Tako je Roter u *Obzoru* uz informativne i komentatorske rodove novinarskog izražavanja, objavljivao i složene rodove – reportaže, putopise, memoare, kronike, eseje i feljtone. Kao mjerilo novinarske vrijednosti najbolje mogu poslužiti feljtoni jer je *Obzor* desetljećima prije Roteru postao poznat upravo po njima. Uredništvo je znalo procijeniti što je dobro napisan i zanimljiv feljton, a što nije, pa se nije bilo lako probiti među one koji su dobili prigodu u *Obzoru* objavljivati feljtone. Roter je bio jedan od tih.

U Kraljevini Jugoslaviji nije bilo sustavnoga školskog obrazovanja za novinarsko zvanje. Novinari su se regrutirali pretežno iz redova završenih srednjoškolaca i studenata. Novinarska organizacija hrvatskih novinara upozoravala je na taj problem – piše Božidar Novak – ali nije ništa posebno poduzimala. Imala je previše briga u zaštiti novinara koji su radili, a da bi se posvetila tom problemu. Ipak, neke su redakcije, primjerice *Obzorova*, bile poznate kao svojevrzne škole novinarstva. Tu je djelovao sustav mentorstva za novinare koji su se iskazali talentom i profesionalnošću. U okviru redakcije *Obzora*, uz skrb i nastojanje glavnih urednika i urednika, obrazovalo se nekoliko naraštaja vrsnih novinara profesionalaca.²³

Rudimir Roter se u *Obzoru* javljao između 1933. i 1939. godine, a on je prestao izlaziti u travnju 1941. godine. Kao dopisnik bio obuhvaćen sustavom mentorstva i njegovi napisi u *Obzoru*, kao i drugim listovima, pokazuju da je ne samo imao opće, nego i stručno obrazovanje, neovisno o tomu što ono nije u formalnom obliku kojim bi stekao i novinarsku diplomu. Stjecao je znanje, a ono je važnije od diplome, jer sama diploma bez znanja, malo znači u novinarstvu. Sa svojim stavovima o ratnim zbivanjima u svijetu, posebice zbog otvorenog svrstavanju uz politiku zapadnih zemalja u sukobu s Njemačkom, za njega nije bilo mjesta u novonastaloj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koja je odmah, po uzoru na Njemačku, uvela izravnu kontrolu tiska i cenzuru jaču nego ikada.

²³ NOVAK, Božidar: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 221.

JUTARNJI LIST

Jutarnji list počeo je izlaziti kao informativni list 1912. godine. Nakon Prvoga svjetskog rata podržavao je politiku HSS-a, posebno Stjepana Radića, ocjenjuje Božidar Novak. Od 1926. do kraja izlaženja 1941. godine glavni urednik bio mu je publicist Josip Horvat, nekadašnji suradnik *Obzora*, novinar širokoga obrazovanja, književni prevoditelj s četiri svjetska jezika, pisac putopisa i reportaža, povijesnih radova među kojima je i jedno od najvažnijih djela o povijesti hrvatskoga novinarstva "Povijest novinstva hrvatske 1771-1939", koje je prvi put objavljeno 1962. godine.²⁴

Rudimir Roter je s *Jutarnjim listom* surađivao u razdoblju od 1930. do 1940. godine, dakle za vrijeme dok mu je novinarski znalac Josip Horvat bio glavni urednik. Kako je riječ o osobi koja se bavila i teorijom novinarstva i komuniciranja, može se zaključiti da je Roter uistinu imao uz koga napredovati. Pod Horvatovom uredničkom rukom izrasli su brojni veliki novinari, a on im je bio uzor i u načelu o cjeloživotnom obrazovanju kao nužnom preduvjetu za kvalitetno obavljanje novinarskog posla. S druge strane, valja napomenuti kako je *Jutarnji list* s vrlo visokom nakladom za to vrijeme, od oko 20 tisuća prodanih primjeraka, imao stroge kriterije za izbor suradnika i uvrštavanje napisa. Konkurencija je bila jaka, što znači da je Roter već 1930. godine bio vrstan novinar kad je mogao redovito objavljivati u prestižnom glasilu, a od 1933. i u *Obzoru*. On je u *Jutarnjem listu* objavljivao uz informativne rodove, među kojima su prevladavali izvještaji i prikazi kao osnova dopisničkoga posla, i komentatorske poput osvrta, komentara i portreta osoba. Javljao se i drugim oblicima novinarskog izražavanja, ali nabrojani su prevladavali. *Jutarnji list* je ugašen uspostavljanjem NDH. "Bio je to, nakon stotinu i šest godina postojanja, kraj hrvatskoga građanskog tiska i hrvatskoga građanskog novinarstva", ocjenjuje Božidar Novak.²⁵

Posljednji glavni urednik *Jutarnjeg lista* Josip Horvat zabilježio je ovim riječima kako su *Obzor* i *Jutarnji list* prestali izlaziti: "Na-

²⁴ OŠTRIC, Vlado: natuknica Horvat, Josip, *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 79.

²⁵ NOVAK, Božidar: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 245.

Muzej u šumi

UMIROVLJENI FINANCIJSKI NADSTRAŽAR KAO ARHEOLOG I SAKUPLJAC NARODNIH PJESAMA. — JOVAN MUTIĆ ILI IVAN TVRDKOVIĆ? — INTERESANTAN TIP STARCA ČUĐAKA

Sarajevo, 25. V.

U jednoj trošnoj kućici uz obalu potoka Ovanjska kod sela Agića u Bosanskoj Krajini, živi povučeni od svijeta revni sakupljač starina Jovan Mutić, umirovljeni financijski nadstražar. Junački nosi na sebi osmi decenij života. Debeli nabori kože na čelu i duža sijeda brada znakovi su burnih dana, što ih je proživio. Kad se pred skoro puna dva decenija upokojen, povukao u svoju malu kućicu u šumi uz obalu potoka i od tada se od nje ne udaljuje. Mirovinu i živuće namirnica donose mu prijatelji iz okolice, jer on živi sam za sebe za svoj muzej, što ga je prikupio tokom života. U jednoj sobici spava i radi. Gomila požutjelih rukopisa kraj priručnog očećeg stola dokazuju veliku energiju starca. Ali on ne dozvoljava nikome da zaviri u rukopise. U mlađim danima Mutić je sakupljao u raznim krajevima Bosne i Hercegovine, gdje je služio, narodne pjesme i priče, te je u svoje vrijeme obelodanio jedan dio materijala u „Bosanskoj Vili“. Sa prestankom „Bosanske Vile“ nestalo je i njegovo ime u književnoj javnosti. I sada nitko ne zna, što sve sadržavaju oni rukopisi u Mutićevoj sobi. U drugoj pokrajnoj sobici uređio je on muzej.

Cijelog života ostao je neženja. Sva mu težnja i strast bijahu u sakupljanju narodnih pjesama, a kasnije muzejskih starina. Cijavu prištenju od plaće u mlađim godinama, a kasnije od skromne mirovine, on je uložio u svoj muzej. I tokom života sakupio je bogatu zbirku rimskih sredovječnih mačeva, handžara, fibula, kaciga i ostalih predmeta, koji nas podsjećaju na davnu prošlost. Među značajnijim predmetima u Mutićevoj zbirci nalazi se i nekoliko rimskih nadgrobnih spomenika. On nije ljubomoran na svoj muzej, kao na one požutjele rukopise, te rado pokazuje sakupljene

predmete. Njega su posjećivali mnogi učenjaci, arheolozi i etnografi, a on to sa naročitim ponosom ističe. Dimitrije Sergejevič, kustos sarajevskog Zemaljskog muzeja, publicirao je svojedobno dva njegova spomenika u publikacijama Kr. Srpske Akademije. A jedan bogati Englez nudio je Jovanu za muzej liepu svotu novaca, ali on se nije htio raelati od uspomena mladosti, od svih svojih životnih težnja i žrtava. I kad ga pozitate, zašto nije prodao muzeju bogatom Englezu, on će vam, kao pravi mudrac iz krajiške Jasnaie Poljane, odgovoriti, da nije ljudska ereća u novcima ni u bogatstvu, nego u skromnosti. I ako mu dalje postavljate pitanja Jovan će vam iskreno priznati: — »Nisam prodao muzej, jer sam ga namijenio nakon svoje smrti trojici evronskih vladara. Ali dalje ne pitalite, jer vam njihova imena ne ću reći. To je tajna, a svijet će je doznati tek onda kad Ivan Tvrković ne bude više među živima«.

Ovaj odgovor iznenadiše posjetnika, koji se ćudi odakle sada oiednom dolazi Ivan Tvrković, ali tada starac nastavila svojim proročkim tonom: — »Ne ćudite se nimalo! Jovan Mutić je bio živ sve do 1925. On je umro, a ia sam Ivan Tvrković, nastavak Jovanova života«.

Sve je kod njega, kao i ovaj odgovor, taianstveno i mistično i zato je bolje ako mu ne postavljate pitanja, jer ća ne možete razumjeti. On ne puši i ne oiehrani se vegetarijanskom hranom. Odrkao se svijeta i svih uživanja ljudskih onoga ćasa, kada se je prije dvadeset godina Jovan Mutić pretvorio u Ivana Tvrkovića i kada se je sakupljač narodnih pjesama preobrazio u strastvenog sakupljača starina.

A seljaci u okolici vole i poštuju tog starca. Mnogi u niemu sleduju proroka i pobornika poštenih ljudskih nastojanja.

Rd.

Jutarnji list, 1936.

glo se rastvorila vrata: Maixnerovo je lice pepeljasto, sijeda mu kosa daje izraz klonula starca [dr. Rudolf Maixner, zadnji urednik *Obzora*, op. a.]. Grčevito mirne geste kao u marionete. - *Svi smo marionete...* - Maixner objašnjava. *Od sada je Petković predstavnik 'Tipografijine' štampe. Već se mijenja glava Obzora. Neka on daje direktive. Ja sam demisionirao.* Grčevitim, mirnim korakom odlazi u bivšu Dežmanovu i bivšu svoju sobu... Kao vihor uletio je Petković (ubrzo je postao prvi šef ustaške policije u Zagrebu) u sobu. Zaznojjen i crven. Kao potkrešana krila lepršaju mu krila kaputa: - *Treba mi uvodni ćlanak... onako... Ćlanak o oćekivanju slobodne Hrvatske... Ćim prije treba s listom na ulicu...* - Negdje sasvim blizu ćuju se hici... Projurio je prvi nje-

mački tenk. Uzeo sam šešir i kaput i brijući zidove pustih ulica otišao kući. *Jutarnji list* i *Obzor* nisu više izlazili...”²⁶

Taj odlomak koji donosi sažeto sjećanje publicista Josipa Horvata, priznatoga teoretičara i povjesničara novinarstva, ujedno zorno pokazuje kako je on pisao. Njegov izbor riječi, stil i postizanje dinamike opisima, izmjenjivanjem kratkih i dugih rečenica obično ljudsko sjećanje pretvaraju u vrhunski napisanu novinarsku crticu. Vjerojatno bi taj napis neki književni kritičar nazvao književnom vrstom jer zadovoljava sve njezine odlike, a beletrističkim se stilom uklapa. Razlika nije u stilu, nego u sadržaju. Ova crtica opisuje stvarnost, i u njoj nema ničega što bi se moglo nazvati plodom mašte, uobičajenim za književnost, ali ne i za novinarstvo. Odlika velikih novinara i jest da znaju pisati poput književnika, samo što su njihova građa stvarnost, činjenice i istina, a ne zamišljena moguća i nemoguća stanja i zbivanja. Rudimir Roter uistinu je surađivao s vrhunskim urednicima, koji su ne samo teorijskim znanjem nego i vlastitim načinom pisanja mogli biti uzor ostalim novinarima. Ne čudi stoga što je i sam iz godine u godinu napredovao, učeći, pišući i upijajući znanje od vrsnih znalaca novinarske struke.

Jutarnji list je 9. kolovoza 1936. objavio Roterovu fotografiju na radnom zadatku, što je u to vrijeme predstavljalo veliko priznanje uredništva svome novinaru.

²⁶ NOVAK, Božidar: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 245.

RADIO DUBROVNIK

U nekoliko priloga objavljenih u ovom zborniku spominje se Roterov rad na Radio Dubrovniku, utemeljenom u rujnu 1942. godine. Nikola Vončina u *Prilozima povijesti radija u Hrvatskoj II.* među zaposlenicima spominje i Roteru: "Dužina programa Državne krugovalne postaje Dubrovnik tijekom tri i pol godine njezinog rada varirala je od šest do 10 sati dnevno, nedjeljom i duže. U govornom dijelu radili su, između ostalih, ravnatelj Ivo Peko, bivši novinar zagrebačkog *Obzora* Rudi Roter, spikirao je Mavro Škerl. Dio programa odvijao se prema programskim obrascima onoga vremena kojeg je oblikovao Državni zavod za krugovalnu službu uz vijesti Hrvatskog dojavnog ureda 'Croatia'. Od 11. rujna 1944. spikeri su početak emitiranja započinjali riječima: 'Ovdje Hrvatski krugoval – odašiljač Dubrovnik!'. Nakon što su partizanske jedinice 18. listopada 1944. ušle u Dubrovnik, među uhićenima se našao i Ivo Peko, koji je sa skupinom hrvatskih žrtava ubijen na Daksi."²⁷

Iz toga kratkog navoda Nikole Vončine može se zaključiti da se Rudimir Roter nije bavio temama što bi mogle zasmetati novoj vlasti, vrlo strogoj prema svima koje je smatrala "domaćim izdajnicima". Isto govore i njegovi suvremenici u sjećanjima, pa i sam Roter. U novinarskom pogledu, razdoblje od 1941. do 1948. godine može se opisati kao prekid stalnog napretka uvjetovan vanjskim razlozima. Tri prve poratne godine Roter se vrlo uspješno bavio turizmom koji je dobro upoznao još u doba dok je o njemu samo pisao.²⁸ Profesionalni povratak novinarstvu 1948. godine značio je rad na Radio stanici Dubrovnik, kako se tad zvala, a djelovala je u sustavu Radio Zagreba. Knjiga *Radio Dubrovnik 1945 - 1950* tiskana za unutarnju upotrebu kao rukopis u dvije stotine numeriranih primjeraka svjedoči o vrijednosti Roterovih radijskih reportaža. Šteta što svi prilozi nisu potpisani, a među potpisanim najviše je Roterovih.²⁹

²⁷ Poveznica: http://www.radiodubrovnik.com/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=101, 12. 2. 2006.

²⁸ Roterov život tijekom Drugoga svjetskog rata i nakon njega opisan je u radu prof. dr. sc. Rade Petrovića "Život i djelo novinara Rudimira Roteru" u zborniku *Djelo novinara Rudimira Roteru*, Obradović, Đorđe (ur.), Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2007.

²⁹ Radio Dubrovnik 1945 – 1950, Radio Zagreb - Radio stanica Dubrovnik, Dubrovnik, 1950.

Još 1946. godine bilo je ukupno 22 zaposlenih - navodi se u prilogu o povijesti Radio postaje Dubrovnik na njegovoj mrežnoj stranici.³⁰

Može se dodati da je Radio Dubrovnik od početaka pa do današnjeg dana ostao dubrovačko uredništvo s najvećim brojem dobrih novinara. Ni lokalna tiskana glasila, a još manje dopisništva nacionalnih listova, ili nove privatne radijske postaje osnovane zadnjih godina, nisu mogli dostići Radio Dubrovnik po broju novinara specijaliziranih za kvalitetno praćenje pojedinih sastavnica društvene zbilje. Rudimir Roter zasigurno je među osobama koje su najviše tomu pridonijele. A on je, kao novinar Radio Dubrovnika, ujedno slao priloge Radio Zagrebu za glavne informativne emisije, ali i specijalizirane emisije o pomorstvu, turizmu i kulturi.

Roter se javljao i Radio Sarajevu i, povremeno, Radio Beogradu u razdoblju od 1948. do 1959. godine, a oba ta radija bila su u to doba, prije i u samim počecima televizije, najvažnija elektronička glasila u Bosni i Hercegovini i u Srbiji.

DUBROVAČKI VJESNIK

Dubrovački vjesnik je od 1950. godine, kad je počeo izlaziti, do ove 2007. ostao najčitanije tiskano glasilo na dubrovačkom području. Nikad mu se nisu približili po prodanoj nakladi ni dnevni listovi niti ostali lokalni tjednici koji su se počeli pojavljivati u zadnjih petnaest godina. Neki od njih su u međuvremenu i prestali izlaziti (*Dubrovačka Republika*, *Setemana*), a *Dubrovački list* stekao je svoje čitatelje i promjenom uređivačke koncepcije krajem 2006. godine i suvremenim izgledom u stilu informativno-političkih magazina, nametnuvši nove trendove. Međutim, *Dubrovački vjesnik* čvrsto drži vodeće mjesto po prodaji. Ni pojava besplatnih glasila na dubrovačkom području nije ga ugrozila. Što je tomu razlog?

Prvenstveno tradicija i navika ljudi da kupuju *Dubrovački vjesnik*. Mnogi građani Dubrovnika zovu ga samo *Dubrovački*. Kad kupuju neko drugo dubrovačko glasilo, nazivaju ga ili punim imenom ili drugom riječju u nazivu. Pridjev "dubrovački" ostao je rezerviran samo za

³⁰ Poveznica: http://www.radiodubrovnik.com/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=101, 12. 2. 2006.

Dubrovački vjesnik a zasluga za stvaranje navike njegova čitanja i kupnje nastala je davno i prenosi se s naraštaja na naraštaj. Rudimir Roter bio je jedan od onih koji su stvarali takvu tradiciju i lokalni list koji je, ne u tolikom broju poput Radio Dubrovnika, ali također u znatnoj mjeri, bio i ostao rasadnikom dobrih novinara.

U povijesti *Dubrovačkog vjesnika* ostalo je zabilježeno ime dugogodišnjeg urednika i direktora Miha Miše Milića, kao osobe koja je znala održati i razvijati *Dubrovački vjesnik* i kad to nije bilo lako ni tehnološki niti kadrovski, a još manje financijski. Milić je u mirovinu pošao 1982. godine, a Roter je umro 1959. godine. No, Miho Milić ga nikad nije zaboravio. Ne samo da ga nije zaboravio nego ga je i spominjao mladim suradnicima kad bi se našli u dvojbi kako pristupiti obradi složenih tema. Milić bi tada rekao: "Sjeti se Roterove formule. N uvijek mora biti jednako drugom N, a ne V." Kad bi ga mladi suradnici koji to prvi put čuju pogledali s čuđenjem, Milić bi im objasnio: "Roter je uvijek govorio da za novinare mora biti dobro ono što je dobro za narod (N=N), a ne ono što je dobro za vlast (N≠V)." Tako se Roterovo ime prenosilo i među onima koji su se rodili nakon što je Roter umro.

POLITIKA

Za beogradsku *Politiku* Roter je pisao od 1948. do 1959. godine. *Politika* je list duge tradicije. Počela je izlaziti 1904. godine i održala se do danas. Osnivač, vlasnik i urednik Vladislav Ribnikar završio je poslijediplomski studij u Berlinu odakle je bio dopisnik francuskih listova. Odlučio je promijeniti tadašnje srpsko novinarstvo, u kojemu su prednjačili listovi povezani s određenom političkom opcijom, a sve one koji s njima nisu bili suglasni napadani su i vrijeđani, često bez ikakvih argumenata. Ribnikar je postavio nekoliko načela što su ih svi novinari, stalni ili vanjski suradnici, morali prihvatiti ako su željeli pisati za *Politiku*. Ta su načela bila:

"Novinari moraju služiti prije svega istini i objavljivati provjerene i točne informacije, ne smiju pisati žučnim tonom i koristiti uvredljive izraze, ni raspravljati o osobnom i obiteljskom životu, a moraju pisati čistim i pravilnim jezikom poput književnih časopisa.

Njegove upute novinarima bile su poput znanstvenih studija. Takvim pristupom novinarstvu, *Politika* je donijela prekretnicu na novinskom tržištu i ubrzo je povećala svoj utjecaj i nakladu.³¹ U razdoblju između dva svjetska rata sin Vladislava Ribnikara, Slobodan Ribnikar, i poslije njegove smrti unuk osnivača Vladislav Ribnikar nastavili su voditi *Politiku* po istim načelima. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata nije izlazila (1941. do 1944.), a po oslobođenju Beograda nastavila je izlaziti u vlasništvu obitelji Ribnikar i manjih dioničara. Vladislav Ribnikar mlađi bio je direktor *Politike* sve do 1955., premda je ona kao dioničko društvo nacionalizirana 1947. godine i tim činom nove vlasti prestala biti u većinskom vlasništvu obitelji Ribnikar.

Između dva svjetska rata *Politika* se kao građansko glasilo proširila i izvan Srbije upravo zbog pristupa u izboru i obradi tema. Rudimir Roter u Sarajevu se godinama družio s dopisnikom *Politike* Albertom Koenom, raspravljao s njim o novinarstvu i novinarskim načelima *Politike*, posve suprotnima konkurentskom listu *Vreme*, koje je od režimskoga postalo otvoreno profašističko glasilo. Kako su i za Roteru kao osnova novinarstva bile istina i točnost, lako se uklopio u *Politikinu* uređivačku orijentaciju i kao dopisnik iz Dubrovnika promicao je pozitivne primjere, pisao o kulturi, pomorstvu i turizmu. *Politika* je i poslije Drugoga svjetskog rata zadržala uređivačku neovisnost i predstavljala građansku orijentaciju nasuprot državnom dnevnom listu *Borbi*, koji je također pokrivao cijeli jugoslavenski prostor.

Politika je desetljećima stjecani ugled izgubila kad su krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća vodeći urednici potpali pod utjecaj Miloševićeve ratnohuškačke retorike. No, to je samo usputna napomena nevažna za Roterovo vrijeme. Dok je on pisao za *Politiku*, ona je bila priznat dnevni list građanske orijentacije i u socijalističkom okruženju, s kritičkim odmakom od vlasti.

³¹ MITROVIĆ, Živan: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Srbija, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 370. i 371.

OSLOBOĐENJE

Sarajevsko *Oslobođenje* počelo je povremeno izlaziti od 30. kolovoza 1943. u Trnovi, potom u Tuzli, Busijama, Međeđem Brdu, Jajcu i od 6. travnja 1944., od oslobođenja Sarajeva, u glavnom gradu Bosne i Hercegovine kao dnevni list.³² *Oslobođenje* je preraslo u najveću bosanskohercegovačku novinsku kuću i četvrtu u Jugoslaviji, poslije *Vjesnika*, *Politike* i *Borbe*, a unutar te novinske kuće pokrenut je i drugi dnevni list, *Večernje novine*, tjednik *Svijet* i ilustrirani tjednik za mlade *Male novine*.³³ Rudimir Roter pisao je za *Oslobođenje* od 1949. do 1959. godine. Uspomene iz Sarajeva i mladosti, prvih novinarskih koraka, po svoj su prilici pridonijele njegovoj odluci da piše i za *Oslobođenje*. Još je nešto važno spomenuti za razdoblje u kojemu je pisao za taj list. Bilo je to doba prije izgradnje asfaltirane jadranske magistrale. Dubrovnik je bio prometno izoliran. Bilo je vrlo teško dopremiti novine iz Zagreba, Beograda pa i Splita do Dubrovnika. Zračna je luka postojala, ali tadašnji mali zrakoplovi nisu prometovali često prema Dubrovniku, niti su prevozili novine jer bi novinske kuće za prijevoz njihove težine trebale platiti više nego vrijede na tržištu. Iz Splita su novine morale biti prevožene brodom, poslije autobusom, ali za to im je trebala cijela noć. Iz Zagreba i Beograda prevožene su vlakom također po čitavu noć, pa su vijesti koje su dopisnici diktirali stenografkinjama morale biti odaslane najkasnije u 14 sati da bi bile objavljene u sutrašnjem broju. Nije bilo mogućnosti slanja svježih fotografija, nego su se one slale poštom, u pismu s rukopisima koji nisu pripadale dnevnim vijestima. Zbog zemljopisnog položaja Sarajeva i pouzdane željezničke veze s Dubrovnikom, *Oslobođenje* je imalo prednost pred drugim dnevnim listovima, uključujući i *Slobodnu Dalmaciju*, pa je donosilo najsvježije vijesti s dubrovačkog područja i bilo je ujutro prvo na prodajnim mjestima. Zato je i imalo redovite čitatelje, ali i zbog stanovnika Dubrovnika podrijetlom iz Bosne i Hercegovine; oni su mogli pročitati vijesti i iz zavičaja.

³² ČERMAK, Ljudevit: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva u Narodnooslobodilačkoj borbi – Bosna i Hercegovina, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 380.

³³ ŽLENDER, Danilo: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva – poslijeratni razvitak jugoslavenske štampe, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 406.

Oslobođenje je imalo i vlastitu dopisničku mrežu po svijetu, koristilo se servisom agencije TANJUG pa su čitatelji na dubrovačkom području u tom razdoblju do 1959. godine i najsvežije vijesti iz svijeta i Jugoslavije mogli pročitati upravo u tim novinama. Želeći dostići uzore velikih listova, uredništvo je posebnu pozornost posvećivalo kulturi i njegovalo je složene novinske rodove, poput reportaža, putopisa i feljtona, a upravo je u njima Roter mogao pokazati svoje novinarsko umijeće.

Dubrovačke ljetne igre

Impresivna pretstava Držićeva „Skupa“

Dubrovnik, jula. Poslije niza muzičkih koncerta i prve dramske predstave „Herakla“, nove drame književnika Marijasa Malinovića na terasi tvrđave Revelin, u petak 11 jula održana se i premijera Držićeve komedije „Skupa“ u parku Srednje mušičke škole, stare dubrovačke gimnazije. „Skupa“ je prvo iz niza brojnih dramskih djela našeg proslavljenog komediografa, kojima će Dubrovačke ljetne igre, uni-jevski ih u repertoar devete sezone, obilježiti proslavu 450-godišnjice rođenja Marina Držića. Komediju je izveo, u režiji zagrebačkog režisera Koste Spaića, ansambl Narodnog kazališta iz Dubrovnika dopunjen s nekoliko glumaca iz Zagreba, pretežno mladih Dubrovčana Gaveline škole. Nakon uspješnih predstava Čopčeva „Nikolajina Burača“ i Ansojeve „Antigone“ ovaj ansambl u kratkom vremenskom razdoblju predstavio se i vrlo dobro izvedenim Držićevim djelom. Držićev sadržaj teksta ove komedije nije u cjelosti sačuvan. Završni dio dipnjao je oduštan poznavalac stare dubrovačke književnosti naš najbolji poznavalac Marina Držića pokojni Mihovil Kozubal u starom originalnom jeziku autora. Kada je svojevremeno bilo objavljeno, da će se ovo djelo prikazivati u originalnom jeziku Marina Držića, mnogi su naši ljudi izražavali sumnju u uspjeh, smatrajući, da je taj jezik nepodnesan za savremenu pozornicu i neshvatljiv za savremenu publiku, pa je zbog toga bilo razumljivo, što su prijatelji pesonista, a napose prijatelji stare dubrovačke književnosti s interesom očekivali premijeru Skupe. Međutim, takve pretpostavke nisu se obistinile. „Skupa“ je u cjelosti bio shvatljiv i održan je intezes publike od početka do kraja. Živost i šaru ovog Držićevog djela pridodali su i glumci i režija, a znatnim dijelom i nova atraktivna zelena pozornica u sredini starog kameno grada. Potrebno je nešto reći o tematici „Skupa“. Među sačuvanim komedijama Marina Držića ovo djelo zauzima naročito mjesto. Autor se u „Skupu“ nije ograničavao na smijeh radi smijeha, po običaju svoga vremena, već je u njemu naglasio stete strane novca, konkretno zlata, na odnose među ljudima. Naš je pisac već u neo svjetle, prije četiri stotine godina, ustvrdio, da se »pri zlatu gubi dobrota i da zlato šteti ljudje«. Na usta svog glavnog junaka Marina Držić kaže uz ostalo: »zlato pridobiva stare-mlađe, lijepe-grube, svete-griješne, svjetlosne i crkvene«, te najzad, da se »zlati osli doktoraju, er su zlatni; vas je u njih razum prtilio, lijepe, bogato, mudo«...

Glavnu ulogu nasamarenog tvrđice „Skupa“ dao je vrlo upečastljivo mladi glumac Izet Hajdarhodžić, kome je ovo bezuslovno bila dosad najbolja uloga. Ova uloga i po trajanju i po značenju apsorbira pažnju publike, ali sva sve to u predstavi su se istakli i drugi glumci. Zagrebački glumac Vanja Draž dao je dobrog Saira, a Zula Ergeni Grubu, koja je u njenoj interpretaciji bila nalik na Petrunje-licu Mire Stupice u „Dundu Marjenu“. Priznanja je vrijedan i Munuo zagrebačkog glumca Antuna Dulčića. Miograd Gatalica dao je izvjesljivo Zlatkuma, a Katica Labal solidnu Dobru. I ostali su izvodači igrali vrlo dobro: Lujka Velma Varišu, Desa Begović Andrijanu, Bogdan Bogdanović Niko, Jovica Jojić Gajva, Božidar Smiljančić Pjerića, Misa Martinović Fazamaha i Pavle Vugrinac Drijemala. Posebni čar svoji predstavi pored samog idealnog ambijenta davala je i popratna stara dubrovačka muzika.

§

Jubilarne predstave Marina Držića dobro su počele. Taj je početak u smaku osvjetljenja dramskog repertarara Dubrovačkih ljetnih igara i u znaku pravilne ocjene vrijednosti slavnog komediografa i njegovih djela na našoj savremenoj pozornici. „Skupa“ je predstava koja se ne zaboravlja.

D. R.

§ koncerta Zagrebačkih solista u Kneževom duorumu

Oslobođenje, 1958.

SLOBODNA DALMACIJA

Slobodna Dalmacija počela je izlaziti kao list Jedinствene narodnooslobodilačke fronte Dalmacije 1943. na Mosoru, pa u selu Brštanova, zatim u oslobođenim gradovima Split, Livno, Starigrad, Vis i od 1944. u Splitu, kada je počela izlaziti kao dnevni list.³⁴ *Slobodna Dalmacija* je nakon Drugoga svjetskog rata od regionalnog glasila koje je pokrivalo dalmatinsko područje proširila dopisničku mrežu i tržište na cijelu Hrvatsku i Dalmaciji susjedne krajeve Bosne i Hercegovine.

SLOVENSKI POROČEVALEC I DELO

Dva broja *Slovenskog poročevalca* objavljena su 1938. godine, a nastavio je povremeno izlaziti 10. svibnja 1941. u različitim tiskarama na teritoriju što ga je nadzirala Osvobodilna fronta Slovenije, a poslije Drugoga svjetskog rata postao je vodeći slovenski dnevni list. *Delo* je počelo povremeno izlaziti 1941. i 1942. godine kao organ Centralnog komiteta Komunističke partije Slovenije. Ime je uzelo po slovenskom socijalističkom listu *Delo*, koji je izlazio u Trstu 1920. godine. Komunistička partija Slovenije pokrenula je novi list, *Ljudska pravica*, 1943. godine.³⁵

Nakon Drugoga svjetskog rata *Slovenski poročevalec* i *Ljudska pravica* postaju dnevni listovi, a *Delo* nastavlja izlaziti tek 1948. godine, i to u dva do četiri broja godišnje. *Slovenski poročevalec* i *Ljudska pravica* udružuju se 1959. godine, preuzimaju *Delo* kao naziv novonastale novinske kuće i dnevnog lista, koji je odmah postao središnjim slovenskim dnevnikom.

Rudimir Roter je pisao za *Slovenski poročevalec* 1955. i 1956. godine, a za *Delo* 1959. godine. Objavljivao je uglavnom afirmativno intonirane teme o kulturi, turizmu i pomorstvu te reportaže sa širega dubrovačkog područja.

³⁴ OŠTRIĆ, Vlado: *Slobodna Dalmacija, Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 295.

³⁵ VATOVEC, Fran: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva u Narodnooslobodilačkoj borbi – Slovenija, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 392.

POTICAJNA KONKURENCIJA

U razdoblju do Drugog svjetskog rata Rudimir Roter je vrlo brzo, čim se počeo baviti novinarstvom, počeo pisati za ugledne listove toga vremena. *Obzor* mnogi povjesničari novinarstva i danas ubrajaju među ukupno najvažnija hrvatska glasila uopće. *Jutarnji list* nema takvu slavu, dijelom i zato što je znatno kraće izlazio, ali bio je duže vrijeme najuspješniji dnevni list na hrvatskomu novinskom tržištu. U odnosu prema današnjim novinama ti su listovi imali manje stranica, a napisi su bili prosječno duži, što znači da je moglo biti objavljeno znatno manje naslova. Konkurencija je bila jaka, i na novinskom tržištu, ograničenomu visokim postotkom nepismenih i siromašnih ljudi, i među novinarima.

Da nije bilo lako postati dopisnikom, svjedoči Pavešićeva analiza iz 1936. godine: "Za dobavljanje vijesti imade svaki list posebne ljude, ili bi ih barem morao imati. To bi značilo, da bi morao držati cijeli bataljon osoba u tuzemstvu i u inozemstvu, koji bi listu slali svaki dan materijal. Toliki broj namještenika ne bi mogao niti može podnijeti ni jedan list. Prema financijskim mogućnostima i prema šefovu smislu za kvalitetu lista ograničuje se svaki list na nekoliko tuzemnih i inozemnih dopisnika i na samu redakciju. No svi ti ljudi zajedno ne bi mogli dati listu toliku množinu vijesti, koju doista imade, da ih list ne dobiva posredništvom novinskih agencija."³⁶

Listovi za koje je Roter pisao bili su vodeći na prostorima što su ih pokrivali. Njega su uredništva i zvala i tražila. On je bio jedan od tih nekoliko pomno biranih dopisnika, kako način organiziranja uredništava tumači Pavešić.

Poslije Drugoga svjetskog rata i ponovnoga novinarskog početka, Roter je odmah pisao za najbolje listove. *Slovenski poročevalec* i poslije *Delo* bili su vodeći slovenski dnevници po ocjenama povjesničara novinarstva iznesenima u knjigama citiranim u ovom radu, *Oslobođenje* je bilo bez premca najbolji list u Bosni i Hercegovini, a *Politika* u Srbiji. *Radio Zagreb* bio je ne samo prvi po nastanku 1926. godine, nego i desetljećima radio s najboljim programom i u Hrvatskoj i u Jugoslaviji.

³⁶ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 8.

U najboljim glasilima svoga vremena mogao je povremeno objavljivati i netko tko nije vrhunski novinar, nego se našao u pravo vrijeme na pravome mjestu pa je poslao aktualnu vijest ili izvještaj. No, za Rudimira Roteru to se ne bi moglo reći. On je objavljivao i vijesti i izvještaje, ali često i sustavno složene novinske rodove, sam je birao i plasirao zanimljive teme. Suradivao je s najboljim urednicima svojega vremena, od kojih su mnogi bili i teoretičari novinarstva i pokretači društvenih promjena, a da sam nije stalno napredovao u struci, učio do kraja života i poučavao druge - ne bi bio tražen da piše i više nego je mogao stići. Nije u to doba bilo računala. Pisalo se rukom u blok i slalo hitne vijesti telefonom diktirajući ih stenografskoj službi, a ostali napisi pisani pisačim strojem slali su se poštom. Kad bi s istoga dnevnog događaja izvješćivao za *Politiku* i za *Oslobođenje* i za *Radio Dubrovnik, Zagreb* ili *Sarajevo*, Roter je pisao različite napise. Novinske je prilagođavao uređivačkoj koncepciji lista, a radijske je oblikovao prema zahtjevima radijskog novinarstva. Kako je sve to stizao? Stalnim radom. Za novinare se kaže da nemaju radno vrijeme. Roter ga je imao. Radio je stalno, uz prekide jedino da bi spavao, sjećaju se njegove kćeri.

Dubrava 1. studenoga 1935.

PREŽIVIO SUD VREMENA

Stjepan Malović u knjizi *Osnove novinarstva*, pišući o vijesti kao temelju novinarskog izražavanja, navodi mnoge opisne definicije vijesti, među kojima i one ironične. Sam na margini knjige plavom bojom naglašava vlastitu definiciju: “Vijest je pravodoban izvještaj o događaju, činjenicama i stajalištima koja zanimaju iznimno mnogo ljudi.”³⁷ Malović naziva još uvijek nezamjenjivim “zlatno pravilo za pisanje vijesti 5W”, koje je nastalo nakon dugog iskustva pisanja. Pozivajući se na američkog teoretičara novinarstva Paula V. Sheehana, dodaje kako sam naziv pravila potječe iz književnosti - riječ je o stihovima pjesme engleskog književnika Rudyarda Kiplinga o šest poštenih slugu:

*Imam šest poštenih slugu,
(naučili su me svemu što znam),
njihova imena su Što i Zašto i Kada
i Kako i Gdje i Tko.*

Imena slugu na engleskom glase What, Why, When, How, Where i Who. Teorija novinarstva preuzela je tih pet W i dodala How (kako), a redoslijed je izmijenjen pa glasi: tko, što, kada, gdje, zašto i kako. Novinarova je dužnost odgovoriti na tih šest pitanja – objašnjava Malović. Učini li to u prvom odlomku vijesti, onda je to klasičan 5W početak vijesti, koji kao pravilo i danas koriste agencije, ali i drugi mediji. Odgovori na ta pitanja najbolje zadovoljavaju potrebu publike da do-

³⁷ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 193.

zna što se dogodilo. Sve je drugo manje važno i može se iznijeti u drugim odlomcima. Međutim, redosljed elemenata može biti drugačiji, ovisno o tome koliko su važni³⁸ – ističe Malović. Upravo taj dio objašnjenja o načinu pisanja vijesti po kojemu najvažnije ide na početak, predstavlja razliku između teorije i prakse koja je kod nas vladala u vrijeme dok je Roter pisao. “Ako je osoba anonimna, ne moramo početi pitanjem *tko*, a ako se radi o javnoj osobi, bila bi velika pogreška ne početi s *tko*. Takozvanim *gdje* početkom vijesti koristimo se kada se nešto dogodilo na neuobičajenom mjestu, npr. da se u foajeu Hrvatskoga narodnog kazališta dogodi ubojstvo. No, jednim se W sve rjeđe koristi za početak vijesti, pogotovo u novinama. To je *kada*. Element vremena nema više nikakvu snagu ako novine objavljuju vijest 24 sata nakon događaja, a već su je objavili svi drugi, znatno brži mediji.” Ovaj navod iz Malovićeve knjige *Osnove novinarstva* sažeto tumači svu filozofiju pravilnog pisanja vijesti. Treba reći da je još u knjizi *Suvremeno novinarstvo*, koju je uredio Božidar Novak, a objavljena je 1964. godine, na sličan način dana pozornost određivanju redosljeda, ali to u praksi još dugo od tada nije zaživjelo.

Roter je umro pet godina prije izlaska Novakovog zbornika *Suvremeno novinarstvo* pa ne bi bilo pošteno vijesti pisane u vrijeme kad je on živio i radio uspoređivati s pravilom izbora redosljeda pitanja na koja mora odgovoriti vijest jer se pozornost nije pridavala redosljedu, nego samo sadržaju. Nije se pisalo, niti učilo da najvažnije od pitanja treba biti na početku, ali se znalo da potpuna vijest mora odgovoriti na pet W (*tko*, *što*, *kada*, *gdje* i *zašto*) i jedno H (*kako*). No, to ne znači da pojedini novinari po svojem osjećaju nisu češće od drugih vijest počinjali upravo najvažnijim. Ili, da i danas nema onih koji nemaju taj osjećaj, a ni znanje premda bi ga morali imati. Da bi se napisao početak vijesti u stilu: “*U prošli petak ujutro, u maloj vijećnici, održana je sjednica Gradskog poglavarstva na kojoj je razmotren niz zanimljivih tema i doneseno više važnih odluka*”, ne treba ići u novinarsku školu, niti se takav uradak može nazvati novinarstvom. Ako čitatelj ne može saznati ono najvažnije odmah u glavi vijesti, pročitati bar jednu od tih “*važnih odluka*” ili bar jednu od tih navodno “*zanimljivih tema*”,

³⁸ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 195.

onda su sve te nabrojene riječi bespotrebne i besmislene; one su samo uludo trošen papir i znače pisanje radi pisanja iz kojega se ništa ne može doznati. Naravno, i u današnjim se novinama može naći takvih primjera vijesti ili izvještaja iz kojih se ništa konkretno ne može saznati, kao što ih je bilo i u Roterovo vrijeme. Ali, po tome koliko novoga čitatelji mogu doznati u napisima pojedinih novinara, razlikuju se stručnjaci od nestručnjaka, novinari od “novinara”.

TEMELJ I OSLOKAC NOVINA

Je li Roter morao ili mogao znati pravila o pisanju vijesti? Odgovor je potvrđan jer u prilog toj postavci svjedoče listovi u kojima je radio, urednici s kojima je surađivao, pretpostavljeno sudjelovanje u *Obzorovoj* novinarskoj školi, mogućnost učenja od urednika, ali i teoretičara Josipa Horvata te dostupnost opsežnih *Politikinih* uputa za pravilno i etično izvještavanje posredstvom sarajevskog dopisnika *Politike*, a njegova prijatelja Alberta Koena.

Roterovo formalno obrazovanje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu također mu je moglo pomoći u pravilnom uviđanju svega što jedan novinski napis mora sadržavati i kako treba sročiti i izgovoriti radijski prilog jer su se u to doba vrlo detaljno izučavale retorika i stilistika.

U povijesti retorike, pa i novinarstva, često se spominju pravila govorenja koja je rimski retor Marko Fabije Kvintilijan sazeo u prvu novinarsku formulu jasnog kazivanja: tko (subjekt govorenja), što (predikat govora), kad se govori [ili kad se radnja zbila, op. a.], gdje se radnja odvija i uzrok, ili razlog govorenja.³⁹ Isto vrijedi i za pisanje. Ako se uzrok iz Kvintilijanovih postavka zamijeni pitanjima zašto i kako, dobiva se i danas važeća formula za pisanje vijesti 5W + H. Ne smije se tvrditi da je Kipling nabranjem slugu “*njihova imena su Što i Zašto i Kada i Kako i Gdje i Tko*” naznačio redoslijed kojim se moraju pisati vijesti. Ne, Kipling je prvenstveno bio književnik, ali i da nije, kako je imena slugu objavio u poemi, pjesničkoj vrsti za koju su u to doba vrijedila strogo određena pravila, pa je i ritam rečenice bio jako važan - on se u određivanju redoslijeda nabranja imena slugu vodio ritmom rečenice, zvukom izgovorenih riječi u engleskom jeziku i rimovanjem stihova.

³⁹ SAPUNAR, Marko: *Opća povijest novinarstva*, ITG, Zagreb, 2002., str. 47.

U retorici, koja se izučavala na sveučilištima u razdoblju do Drugoga svjetskog rata, velika se pozornost davala rimskim govornicima, posebno Ciceronu i njegovu učeniku Kvintilijanu. Ciceron je svaki svoj govor prvo pisao, ispravljao i uvježbanu konačnu verziju govorio na javnim skupovima. Napisao je i nekoliko djela o govorništvu, osnovao katedru, koju je prepustio svome nasljedniku Kvintilijanu. Kvintilijan se svojem prethodniku Ciceronu dostojno odužio, premda ga nije dostigao u govorničkoj slavi, pisanjem 12 knjiga o govorništvu u kojima je preuzeo Ciceronova načela i često ga je u njima spominjao kao uzor u praktičnom govorništvu i u teoriji retorike. Općenito studij na Filozofskom fakultetu, posebice izučavanje retorike i stilistike, uz stalno čitanje klasičnih i suvremenih djela, omogućili su Rudimiru Roteru da i sam izgradi vlastiti stil izvještavanja o onome što se zbilo u informativnim i jasnog iznošenja misli u komentatorskim rodovima.

Udžbenik *Retorika* autora Branislava Nušića, objavljen u dva izdanja, 1933. i 1938. godine, bio je temeljni udžbenik za govorničke vještine na humanističkim fakultetima, a njegovi su dijelovi bili često citirani i u ostalim priručnicima iste namjene. Roter je morao učiti po nekomu od tih udžbenika, a zajedničko im je, kao i u Nušićevu, podrobno opisivanje Ciceronovih i Kvintilijanovih pravila za pisanje govora i njegovih sastavnih dijelova: uvoda ili pristupa, izlaganja i zaključka. Po Nušiću, koji se poziva na velikane antičkog govorništva, uvod može biti običan i iznenađan (nagao), a elementi su mu stjecanje naklonosti slušateljâ, zadobivanje njihove pozornosti i upoznavanje s predmetom govora. Izlaganje ima dva osnovna zadatka – izložiti radnju i potvrditi izrečene tvrdnje dokazima. Svrha je zaključka još jednom naglasiti glavnu misao govora (rekapitulacija) i obratiti se osjećajima, mašti i razumu slušatelja (po antičkim govornicima *ethos*, *pathos*, *logos*). Sam završetak zaključka mora nagnati slušatelje da se suglase sa stavovima govornika prihvaćajući njegovu argumentaciju ili da njegove stavove podrže kao vlastite i počnu djelovati po njima.⁴⁰

Kad se iznesena, jako sažeta pravila usporede s današnjim pravilima za pisanje složenih novinskih rodova – među njima nema bitne razlike. Ako se s istim retoričkim pravilima uspoređi Roterovo pisanje složenih novinskih rodova – također među njima nema veće razlike. U vrijeme

⁴⁰ NUŠIĆ, Branislav: *Retorika*, Geca Kon, Beograd, 1938., str. 64. do 73.

Roterovih početaka u novinarstvu, kad u Kraljevini Jugoslaviji nije bilo javnih novinarskih škola, a još manje sveučilišnih studija, osim internih poput spomenute i Roteru dostupne *Obzorove*, Rudimir Roter nije mogao izabrati bolji studij od Filozofskog fakulteta u Zagrebu jer je na njemu dobio široko klasično i suvremeno obrazovanje. Uvriježenu poštapalica da je “novinar univerzalni neznalica”, neki su novinari davno prije i danas doslovno, pa samim tim i pogrešno, shvatili. Roterovi napisi govore da je on bio sveznalica, a to je ono čemu bi svaki novinar treba težiti – stalno učiti i svakim danom sve više znati kako bi mogao sam spoznati stvarnost o kojoj piše i imati sposobnost sažeti i pretočiti ono što je važno u skladno poredane riječi. Težak zadatak? Svakako! Ali, neki, među kojima je bio i Rudimir Roter, uspijevaju ga obavljati.

Rijetki teoretičari novinarstva u vrijeme Roterovih početaka i njegova razvitka u uglednog novinara u razdoblju do Drugoga svjetskog rata, poput Franje Pavešića, vijesti su također nazivali temeljem novinarstva: “Temelj novina bile su vijesti, i one su ostale i danas njihov glavni oslonac. Kod pribavljanja vijesti žurnalizam se služio i služi svima mogućim tehničkim pomagalima [...] Zato se novine danas služe svima mogućim sredstvima, jer one sve strepe u napetoj konkurentskoj žurbi brzog i točnog obavještenja. Radi toga bih se složio s Karlom Bücherom, koji pod novinama razumijeva 'skup najnovijih vijesti dobivenih i umnoženih najbržim mehaničkim putem, koje se predaju javnosti u kratkim vremenskim razmacima'. Ali u ovoj definiciji nije sadržan potpun pojam novina, jer one nisu samo skup vijesti; uz njih vrve novine različitim člancima, slikama, zabavom i poukom.”⁴¹

Pavešić opisuje i značajke tadašnjega novog medija – radija, koji “širi vijesti lakše, brže i jednostavnije nego bilo koje novine. Za radio ne treba slaganja teksta, korekture, ogromnih rotacija, ni raznašača, ni vlakova, ni aeroplana; njegove vijesti titraju eterom i dopiru na sve strane. Radio je danas u intenzivnom i brzom razvitku, pa se može dogoditi, da ne će potrajati mnogo godina, kada će, zbog njegove rasprostranjenosti, vijest kao osnovni i najinteresantniji novinski sadržaj morati možda čak i ispasti iz novina.” To se nije dogodilo iako se radio razvio do neslućenih razmjera i nastavio se razvijati i poslije dolaska televizije, a u mnogim

⁴¹ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 5. i 6.

siromašnim dijelovima Afrike, Južne Amerike i Azije i danas je jedan jedini dostupni pa tako i najvažniji medij za informiranje javnosti.

Privlačnost radija kao novog medija po Pavešićevu opisu, može biti i razlog Roterovoj suradnji u radijskim programima još u razdoblju do Drugoga svjetskog rata. Ta je suradnja bila rijetka jer je bilo malo radijskih postaja, ali poslije 1948. godine pretvorila se u svakodnevnu obvezu i, sudeći po sjećanjima suvremenika i istraživača navedenima i u ovom zborniku, Roterovu ljubav prema radiju.

Franjo Pavešić navodi i prednost novina u usporedbi s radijom, a ujedno objašnjava tadašnju podjelu novina i pojam vijesti: “Kadšto čovjek nema vremena, da vijest momentano uhvati, i treba da se utekne novinama. Ovdje pod novinama – što se vijesti tiče – razumijevam samo dnevni list, t. j. onaj, koji izlazi svaki dan ili dva puta na dan. Polutjednici, tjednici, mjesečnici i polumjesečnici, ne dolaze u račun, jer oni spadaju više u časopise, nego u novine, dakle su staloženija vrsta žurnalizma. Ovdje je riječ o listu, koji živi iz dana u dan i čija aktualnost traje samo 24 sata, a to je i zakonsko zaštitno vrijeme za vijest. Vijest nije tako mala stvar, kako se obično kod čitalaca misli. Onih par redaka katkada stoje više truda i troška, nego cijele stranice najserioznijih članaka. Vijest se nigda ne pojavljuje osamljena. Njih je na desetke i stotine, iz različitih strana svijeta i iz svijetu mogućih područja. Imademo vijesti iz samog mjesta, gdje list izlazi, pa iz provincije ili tuzemstva, iz inozemstva, bližeg i daljeg. Evo, već se tu susrećemo s nekoliko vrsta vijesti, i mi ćemo ih odmah podijeliti prema udaljenosti u tri vrste: vijesti iz inozemstva, vijesti iz tuzemstva, lokalne vijesti ili gradska kronika. Mogli bismo ih podijeliti i po sadržaju na: političke, ekonomske, kulturne, socijalne i. t. d. K vijestima bismo mirne duše mogli pribrojiti i reportažu i intervju, jer oni i nisu ništa drugo nego prošireni dio vijesti. Istina, prema svom opsegu ne spadaju u vijesti niti se mogu liferovati kao vijest, ali su nastali na principu radoznalosti, koja je već danas poprimila umjetničku formu.”⁴²

U usporedbi s današnjim dobom, bitne razlike nema ni kad je riječ o podjeli novina na rubrike, niti o njihovoj podjeli po učestalosti izlaženja. Ni danas “vijest nije tako mala stvar”, kako je napisao Pavešić,

⁴² PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 7. i 8.

nego predstavlja temelj novinarstva. Prije iznošenja rezultata analize Roterova pisanja vijesti, nužno je sažeto navesti načela koja donosi zbornik *Suvremeno novinarstvo* 1964. godine, s kojim se, osim kad je riječ o redoslijedu elemenata za početak pisanja vijesti, može uspoređivati Roterov novinarski rad od 1948. godine do smrti 1959. godine.

“Najjednostavnija definicija vijesti bila bi, da je vijest prikaz nekog događaja od šireg interesa. Iz ove definicije indirektno slijedi da događaj koji interesira relativno uski krug ljudi nije vijest, odnosno nije vrijedan da se obradi i štampa kao vijest, jer takva vijest ne bi nikog interesirala, pa bi sama po sebi bila besmislena. Iz ove definicije proizlazi dalje i to da se važnost vijesti, odnosno vrijednost vijesti može i mjeriti, i to veličinom interesa koji će vijest izazvati.”⁴³ Autor poglavlja knjige *Suvremeno novinarstvo* o pisanju vijesti, izvještaja i intervjuu, Branko Kojić, u nastavku objašnjava koji događaji imaju najveću vrijednost da bi se o njima pisalo: “Najveću vrijednost vijesti imaju oni događaji u kojima je spojen element važnosti ili veličine s elementom iznenađenja, kao što su npr. vijesti o objavljivanju ratova, izbijanju revolucija i državnih udara, velikih potresa i izuzetnih ljudskih pothvata kao što su npr. kozmički letovi, zato što nam te vijesti najbolje prikazuju dramatsku stranu vremena u kome živimo. To su tzv. velike ili senzacionalne vijesti koje su rijetke, kao što su i takvi događaji rijetki. Jednog ćemo dana npr. pročitati u novinama vijest da se prvi čovjek spustio na Mjesec. To će biti velika vijest, senzacionalna vijest naše epohe.”⁴⁴

I bila je, pet godina nakon toga. Ne samo u povijesti čovječanstva nego i novinarstva. Rečenica koju je izrekao astronaut Neil Armstrong kad je dotaknuo Mjesečevu površinu: “*Ovo je malen korak za čovjeka, ali velik za čovječanstvo*”, postala je glava udarne vijesti u brojnim glasilima diljem svijeta. Taj je događaj za povijest novinarstva, što je Kojić predvidio premda nije mogao znati kad će i kako će se zbiti, važan i iz još jednog razloga. Kako se s nestrpljenjem iščekivalo kada će prvi čovjek stupiti na Mjesečevo tlo, a sve drugo važno o toj svemirskoj misiji bilo je već objavljeno, ta je vijest mogla početi i vremenskom odrednicom, koja je najrjeđa moguća u pravilnom pisanju početka vijesti.

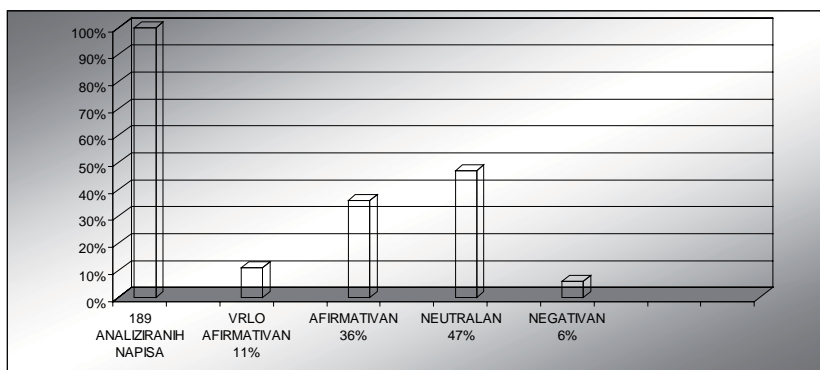
⁴³ KOJIĆ, Branko: Vijest, izvještaj, intervju..., *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 154.

⁴⁴ KOJIĆ, Branko: Vijest, izvještaj, intervju..., *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 155.

Mnoga su glasila vijest i objavila upravo s takvim početkom: “U 22 sata, 56 minuta i 15 sekundi američki astronaut Neil Armstrong je stupio na Mjesečevu površinu i rekao...”. Prema pravilima o pisanju vijesti, u ovom je slučaju takav početak pravilan, ali ipak nije bio najbolji mogući jer je takva agencijska vijest upućena svijetu, a mnoga se glasila nisu snašla. Jer, u samo jednoj vremenskoj zoni od njih 24 bilo je navedeno vrijeme, pa neka glasila nisu naznačila po kojem su vremenu bila 22 sata, neka nisu rečeno vrijeme pretvorila u ono u njihovoj zemlji, pa je vremenska odrednica, iako kao najvažniji element te vijesti, stvorila djelomičnu zabunu u javnosti.

Kojić upozorava u *Suvremenom novinarstvu* da se novinari sve više bave tamnim nego onim svijetlim stranama svijeta i života, da se više piše o malom broju onih ljudi koji su došli na glas nekim nepoštenim ili nečasnim djelom nego o stotinama tisuća vrijednih i čestitih ljudi koji savjesno rade i pristojno žive. Kvantitativna analiza sadržaja napisa Rudimira Roterera pokazala je da on ne pripada takvim novinarima. Naprotiv. Trudio se isticati dostignuća ljudi i pozitivnu stranu života.

Ukupne ocjene Roterova pristupa obradi tema u njegovih 189 napisa objavljenih prije Drugoga svjetskog rata analizirale su Mia Miloslavić i Antonia Tomić, s kategorijama: vrlo afirmativan (VA), afirmativan (A), neutralan (NEU) i negativan (NEG). Uobičajena peta kategorija u sličnim analizama – vrlo negativan pristup, bila je predviđena, ali je u samom prikazu rezultata nema jer nije nađen ni jedan Roterov napis koji bi se mogao u nju svrstati.

Pritom ih 11 posto ima vrlo afirmativan pristup u odnosu prema sadržaju, 47 posto afirmativan, 36 posto neutralan pristup (vijesti i iz-

vještaji) i u samo 6 posto njih Roter je izražavao svoje negodovanje prema različitim pojavama ili gledištima i suprotstavljao im se vlastitim stavovima potkrijepljenim argumentima.

Postoji u teoriji i praksi i podjela vijesti po opsegu na sažete (*flash*), standardne i proširene. Međutim, ta podjela za kvalitativnu analizu sadržaja ne znači mnogo. Naprotiv, bolje je u istu skupinu uvrstiti i izvještaje i prikaze, i analizirati ih zajedno jer u elementima koje moraju sadržavati i u načinu pisanja među njima nema bitne razlike. Razlikuju se jedino po opsegu i opremi, a i tu vrijedi jednostavno pravilo – što duži napis, to više opreme. Važno je jedino napomenuti da se ovom prigodom u prikaz ne ubraja kritički prikaz, kao što je to u starijoj literaturi. Kritički se prikaz ubraja u komentatorske rodove novinarskog izražavanja, a prikaz s vijestima i izvještajima - u informativne. Također, kako se u staroj literaturi, po uzoru na njemačku tradiciju i na sovjetski medijski model, vrsta izvještaja u kojemu se komentira ono o čemu se izvještava naziva komentatorskim ili komentiranim izvještajem, i taj oblik novinarskog izražavanja u provedbi analize sadržaja uvrstit će se u komentatorske rodove. Suvremeno novinarstvo u demokratskim zemljama (s iznimkom njemačkoga) ne dopušta komentiranje u informativnim rodovima kako bi se izbjeglo manipuliranje javnostima miješajući činjenice i novinareve stavove u napisu koji pripada informativnim rodovima i objavljuje se na stranicama što ne donose komentare. Stjepan Malović prenosi krilaticu američkog teoretičara C. P. Scotta: "Komentari su slobodni, a činjenice su svete".⁴⁵ To pravilo nije obvezivalo Roteru jer se tada nisu striktno odvajale stranice s informativnim oblicima od onih s komentatorskim.

Da se i prije smatralo kako nema nekih bitnih sadržajnih razlika između vijesti i izvještaja, govori i uvodni odlomak Branka Kojića o pisanju izvještaja: "Sve ono što je rečeno za vijest vrijedi uglavnom i za izvještaj koji zapravo i nije ništa drugo nego duža vijest, odnosno vijest s više detalja [...] Najčešća pogreška u koju upadaju reporteri i dopisnici u obradi izvještaja jest preopširnost i izvjesna nesređenost koja opet najčešće proizlazi uslijed preopširnosti. Osnovno pravilo koga se ovdje treba držati glasi da dužina izvještaja treba biti usklađena s važnošću

⁴⁵ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 243.

dogadaja i ličnosti na koje se izvještaj odnosi.” Potom Kojić tumači redoslijed pisanja izvještaja ističući kako su se dugo među novinarskim teoretičarima i praktičarima vodile polemike treba li izvještaje s raznih sjednica pisati kronološki, dakle onim redom kako su se odvijale, ili i u izvještaju valja, kao i u vijestima, ono što je najvažnije i najznačajnije staviti na početak. Kojić zaključuje da je prevladalo mišljenje kako i izvještaj treba pisati po uzoru na vijest (*pravilu 5W*), s tim što ”izuzetak čine naročito važna zasjedanja na kojima sudjeluje najveći državni vrh i politički rukovodioci, gdje se svi govori i čitav tok zasjedanja stenografira i tekstualno u štampi objavljuje, a rad reportera uglavnom se ograničuje samo na prikaz atmosfere zasjedanja”.⁴⁶

U današnje vrijeme ne smije biti ni te iznimke, premda nema sumnje da među političarima ima onih koji smatraju kako novine moraju prenositi svaku njihovu riječ, bez obzira na to koliko bi to prostora uzelo i koliko bi ljudi bilo spremno čitati stenografski zapisnik od početka do kraja. Izvještaje sa sjednica, tko god bio na njima, ne treba pisati kronološki, a još manje od riječi do riječi prenositi sve što je rečeno jer javni novinski napisi nisu interni zapisnici. Najbolji način pisanja izvještaja i prikaza je *obrnuta piramida*. Po tom načelu najvažnije elemente treba dati na početku, u prvom odlomku, glavi, a druge informacije o događaju, svrstane prema važnosti, objavljuju se u tijelu izvještaja, u sljedećim odlomcima. Na kraju je najmanje važan dio.⁴⁷

Zašto je važno spomenuti Malovićevu suvremeno tumačenje načina pisanja izvještaja? Prije svega zato što ono ne može obvezivati Rudimira Roteru jer su se u njegovo vrijeme izvještaji često pisali kronološki. Od njega struka, ni teorija niti praksa, nije tražila organiziranje napisa po načelu obrnute piramide. Ali, to ne znači da nije bilo i tako napisanih izvještaja. Mnoge je vijesti, proširene vijesti, izvještaje i prikaze Rudmir Roter pisao po načelu obrnute piramide, s najvažnijim na početku i sve manje važnim elementima u idućim odlomcima. To dokazuje kako je uz znanje i iskustvo imao i osjećaj za ono što bi čitateljima moglo biti zanimljivije od suhoparnog nabranja kronološkim redom.

⁴⁶ KOJIĆ, Branko: Vijest, izvještaj, intervju..., *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 169.

⁴⁷ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 209. i 210.

OBRNUTA PIRAMIDA

Evo jednog primjera koji dokazuje izrečenu tvrdnju. Izvještaj o djelovanju željezničarskih zadruga u Sarajevu objavljen u *Jutarnjem listu* Roter je naslovio: "Željezničarsko naselje u Sarajevu". Slijedi podnaslov od dvije natuknice koje potiču na čitanje, pisan po pravilima današnjega novinarstva, pa je za to doba vrlo napredno jer su se tad napisi objavljivali bez ikakva podnaslova ili je on bio pisan u obliku uvoda, pa se iz njega nije moglo doznati o čemu će biti riječ u napisu.

Podnaslov glasi: "Željezničari-zadrugari sagradili su 45 svojih domova u Novom Sarajevu – Predradnje za novu koloniju na Crnom Vrh u Sarajevu". Ispod podnaslova preko oba stupca, na koja je prelomljen izvještaj, smještena je fotografija novoizgrađenih kuća i ispod nje zapis: "Jedna ulica u željezničarskoj koloniji". Izvještaj se sastoji od tri gotovo podjednaka odlomka - prva dva imaju po 16, a treći 12 redaka. Roter u glavi donosi osnovne podatke o željezničarskim zadrugama i o onoj među njima koja je sagradila naselje. U drugom odlomku podsjeća na protekle godine djelovanja željezničarske stambene zadruge i donosi osnovne podatke o kućama koje ona gradi. Treći odlomak govori o budućim planovima zadruge. Može se zaključiti da je redoslijed podataka u izvještaju naveden po važnosti (obrnuta piramida), a ne, kako je tad bilo uobičajeno, kronološkim redom (u tom bi se slučaju počelo sadržajem drugoga odlomka – djelovanjem zadruge od njezina osnutka). I oprema napisa objavljenoga prije više od sedamdeset godina je bespriječna i s obzirom na zahtjeve današnjega novinarstva. Izvještaj dužine od 46 redaka opremljen je naslovom od četiri riječi, podnaslovom od dvije posebne natuknice koje pobuđuju na čitanje i odnose se na pojedine dijelove izvještaja, jednom fotografijom veličine slične prostoru što ga zauzima tekst i zapisom ispod fotografije od jednog retka. Čak i suvremene američke knjige koje govore o pisanju i opremanju izvještaja preporučuju sličnu strukturu i opremu napisa.⁴⁸

Je li se Roter mogao susresti s pravilom obrnute piramide premda je teorija u njegovo vrijeme nije spominjala? Mogao je, posredno, čitajući agencijske vijesti i izvještaje jer su agencije to pravilo počele

⁴⁸ GIBBS, Cheryl i WARHOVER, Tom: *Getting the Whole Story – Reporting and Writing the News*, The Guilford Press, New York / London, 2002., str. 128. i 129.

primjenjivati i prije nego su ga teoretičari tako nazvali, kako bi olakšali kraćenje napisa. Naime, ručno ili strojno složene olovne slogove trebalo je preslagati ispočetka ako napis ne bi mogao stati u predviđeni prostor, pa ako je najmanje važno bilo u zadnjem odlomku, nije trebalo preslagati cijeli tekst, nego samo izbaciti zadnji ili, po potrebi, više zadnjih odlomaka.

Osnovno pravilo za dužinu napisa u razdoblju prije Drugoga svjetskog rata po Pavešiću i nakon Drugoga svjetskog rata po Kojiću, u već navedenim djelima, kaže da dužina izvještaja treba biti usklađena s važnošću događaja i ličnosti na koje se izvještaj odnosi – “zato dužina izvještaja može varirati od nekoliko redaka pa do čitavih nekoliko stranica. Iako je u izvještaju dopušteno pisati opširnije o problemima koji se postavljaju, pa čak u izvjesnom smislu dati i analitički prikaz događaja, ipak od izvještaja ne treba praviti članak jer izvještaj kao i vijest ima u prvom redu informativni karakter.”⁴⁹

Ovakav Kojićev stav, po kojemu je u monološkim informativnim novinskim rodovima dopušteno komentiranje, uglavnom je prevladan u hrvatskom novinarstvu tek devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Po završetku Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj je, kao i u ostalim republikama koje su činile tadašnju Jugoslaviju, preuzet sovjetski medijski model s osnovnom značajkom promidžbe marksističke ideologije i osiguranja vlasti Komunističke partije i s pomoću javnih glasila. Raskid veza između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza 1948. godine ublažio je taj utjecaj, ali nikad nije dokinuo njegova osnovna načela, pa je u biti on i dalje ostao tipičan u izvješćivanju. Agitprop (uredi za agitaciju i propagandu) djeluju tako u saveznoj državi, republikama i većim gradovima, kao organi Komunističke partije. Njihovi glavni zadaci bili su, kako je govorio na V. kongresu KPJ u srpnju 1948. godine šef Agitpropa Centralnog komiteta KPJ Milovan Đilas: “Borba protiv bezidejne informiranosti i štoviše protiv senzacionalno-informativnih tendencija, borba protiv malograđanštine i izgrađivanje štampe kao oruđa kritike i samokritike te ideološka borba.”⁵⁰

⁴⁹ KOJIĆ, Branko: *Vijest, izvještaj, intervju...*, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 169.

⁵⁰ NOVAK, Božidar: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 451.

Tehnika agitpropovskog shvaćanja javnog informiranja svodila se na crno-bijeli prikazi stvarnosti. Javno se informiranje svelo na to da indoktrinira većinu od manjine, avangarde, jer ona je, navodno, bolje znala što treba ljudima od njih samih. "Novinari su upošljavani prema kriterijima moralno-političke podobnosti. Novinari nisu bili izbacivani s posla, već su partijski kažnjavani kad su 'pogriješili' prema mišljenju dežurnih partijskih ideologa. Novinar koji se drznuo napisati ili objaviti nešto nepoćudno, bio je prisiljavan na samokritiku, ponižavajuće javno priznanje svoje pogreške krugu kolega, te smjenjivan i smještavan na neka minorna radna mjesta. Time se većina držala u pokornosti. Najbolji način preživljavanja bilo je razvijanje samocenzure do zapanjujuće razine. Novinari su točno znali što mogu, a što je zabranjeno, iako takva zabrana nikada nije bila javno obznanjena."⁵¹

Posljedica toga je u činjenici da ni poslije nisu svi teoretičari, a još manje praktičari, uspjeli napraviti potpun odmak od etastičkog sustava komuniciranja. Josip Biškup u priručniku za učenike srednjih škola i novinare *Osnove javnog komuniciranja*, objavljenome pune 22 godine poslije smrti Rudimira Rotera, dopušta miješanje vijesti i komentara u istom tekstu, pa tako zadržava tipičan oblik komentatorskog izvještaja. "Komentatorski izvještaj jest izvještaj u kojem se nešto tumači, objašnjava, ocjenjuje ili iznosi sud. Novinar se ovdje pojavljuje kao sudac, kritičar, koji se bori protiv negativnosti u društvu."⁵² Takvo što novinarstvo u demokratskim zemljama Zapada nikad se nije dopuštalo u istom napisu jer se time omogućuje manipulacija primateljima poruka zbog otežana razlučivanja što su iznesene činjenice, a što autorovi stavovi.⁵³

Iznimka je njemačko novinarstvo jer ono je uvijek njegovalo komentirani izvještaj, ali su i njemački mediji u svojoj povijesti više puta pokazali kako se lako staviti u službu totalitarne vlasti i provoditi smišljenu manipulaciju javnosti. Ali, komentirani izvještaj kakav poznaje njemačko novinarstvo "predstavlja prijelaznicu iz izvještaja prema

⁵¹ MALOVIĆ, Stjepan: *Medijski prijepori*, Izvori, Friedrich Eber Stiftung, ICEJ i Sveučilište u Dubrovniku, Zagreb, 2004., str. 17.

⁵² BIŠKUP, Josip: *Osnove javnog komuniciranja*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str.98.

⁵³ OBRADOVIĆ, Đorđe: Novinska anketa kao mogućnost manipuliranja javnostima, *Utjecaj globalizacije na novinarstvo* (Malović, Stjepan, ur.), ICEJ i Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2006., str. 135.

komentaru. To je vrsta teksta u kojem se o nekom događaju najprije podrobno izvješćuje, a potom se sažeto iznosi i vlastiti stav.”⁵⁴

U etatističkom medijskom modelu namjerno su se miješali dijelovi napisa s činjenicama i s komentarima kako čitatelji ne bi mogli lako prepoznati da novinari selekcijom podataka ili tumačenjem zamagljuju činjenice. Demokratsko novinarstvo traži strogo razlučivanje činjenica od komentara, čak i prostorno i grafički odijeljeno. Novinari svoja gledišta iznose na posebnim stranicama gdje se objavljuju samo komentari i kritički osvrti – ističe Malović u navedenom djelu. Ali, to pravilo u etatističkome (sovjetskom, agitpropovskom) medijskom modelu nije postojalo. Ne samo u praksi, nego ni u teoriji.⁵⁵

Poradi toga, Rudimira Roterova današnja pravila o pisanju monoloških informativnih novinskih rodova ni u čemu nisu mogla obvezivati. Ali, jednako tako, kvalitativna analiza sadržaja njegovih napisa pokazuje da ni u čemu nije bilo njegovih pokušaja manipulacije javnosti, nego samo pobližeg tumačenja događaja i pojava. Zato njegovi komentatorski izvještaji i kritički prikazi (osvrti) nisu ni analizirani za potrebe ovog rada u okviru informativnih, nego komentatorskih rodova. Reportažni izvještaji (s oslikavanjem atmosfere, opisima krajolika, ljudi i pojava, ali bez komentiranja), ostali su, u skladu s današnjim shvaćanjem podjele oblika novinarskoga izražavanja, među monološkim informativnim rodovima.

UMIJEĆE U IZBORU RIJEČI

Upravo u pisanju reportažnih izvještaja vidi se Roterovo veliko umijeće u brižljivom izboru riječi i pozornosti da se već napisani izrazi ne ponavljaju, osim kad su u funkciji isticanja, te u pravilnoj i odmjerenoj uporabi stilskih figura. Mnogi njegovi reportažni izvještaji mogli bi se po sadržajnim i stilskim značajkama ubrojiti u reportaže, ali zbog njihova sažetijeg opsega to nije učinjeno. Nema ni potrebe. Cilj i nije glorificiranje Roterova novinarskog znanja, nego vrednovanje u skla-

⁵⁴ LIPOVČAN, Srećko: *Mediji – druga zbilja?*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 46.

⁵⁵ OBRADOVIĆ, Đorđe: Novinska anketa kao mogućnost manipuliranja javnosti, *Utjecaj globalizacije na novinarstvo* (Malović, Stjepan, ur.), ICEJ i Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2006., str. 134. i 135.

du s dobivenim podacima. To više što je Roter napisao i mnogo reportaža, po svim pravilima novinarske struke.

UKRASI OGRANIČENI TEHNOLOGIJOM

Prikaz je rod novinarskog izražavanja s iscrpnim opisom nekog djela, predmeta, pojave, događaja ili osobe, i s obzirom na autorov stav on je neutralan (ne sadržava njegove ocjene) pa pripada monološkim informativnim novinarskim rodovima. Znatno je duži od izvještaja jer to zahtijeva tema, sadržava potpunu naslovnu cjelinu, međunaslove, okvire i fotografije sa zapisima o njima te, po potrebi, crteže, grafikone ili tablice radi preglednijega prikaza velikog broja podataka.

U vrijeme dok je Roter radio, tehnologija nije omogućavala bogatu opremu napisa, ali vidljivo je da su oni u usporedbi s drugima iz toga doba bogatije opremljeni tipografskim ukrasima (veličinom i vrstom slova, inicijalima, podebljanim crtama) te fotografijama ili crtežima. To je ujedno dokaz da se Roter osobno skrbio kako će njegovi napisi izgledati vizualno, a ne samo sadržajno, i da je slao fotografije i crteže iz područja o kojima je pisao.

Nažalost, nisu potpisivani autori fotografija, ali se Roterov prijatelj iz djetinjstva Stipo Antičević sjeća da je on na Pelješac dolazio s fotoaparatom, a s njim ga je pak viđao i po Dubrovniku pa se može pretpostaviti da je dobar dio fotografija uz njegove napise sam snimio. To svjedočenje se može smatrati vjerodostojnim jer je Antičević sačuvao vlastiti fotoaparat koji mu je otac kupio još prije Drugoga svjetskog rata i fotografije koje je s njime snimao (neke su objavljene u ovom zborniku). Antičević je s Roterom razgovarao i o fotoaparatu i o načinu njihove uporabe, o pravilnom snimanju u vezi s motivom, svjetlom i kontrastima, pa je pouzdano da je Roter znao dosta o fotografiranju. "Nisu to bila objašnjenja, nego pravi tečajevi", sjeća se Antičević, koji se amaterski bavio fotografijom duže od pet desetljeća za svoju dokumentaciju ne samo obiteljskih nego i društvenih događaja na Pelješcu i u Dubrovniku.

PISMENI ČITAJU NEPISMENIMA

Obrazovna funkcija novinarstva po važnosti je značajnija što je u društvu manje obrazovanih ljudi. Od početaka novinarstva na hrvatskom jeziku (*Kragliski Dalmatin*, prvi broj objavljen je u Zadru 12. srpnja 1806., dvojezično hrvatsko-talijansko izdanje) preko Supilove *Crvene Hrvatske* (prvi broj objavljen je u Dubrovniku 7. veljače 1891.) do *Obzora*, s kojim je Roter surađivao, novine su se osjećale pozvanima tumačiti ne samo aktualna zbivanja nego i društvene i prirodne pojave i procese, te sastavnice društvene zbilje, počevši od politike, znanosti i umjetnosti pa do gospodarstva, sporta, mode i različitih zanimljivosti. Analizirajući pisanje *Kraglskog Dalmatina*, Josip Vidaković posebno ističe njegovu obrazovnu nakanu i za primjere uzima napise u kojima se objašnjava kako narod može suzbiti glad promjenom pristupa poljodjelstvu, te što treba činiti da bi se unaprijedilo ratarstvo, stočarstvo, zdravstvo...⁵⁶ Na potrebu da napisi budu poučni, neovisno o temi, na više mjesta upućuje Pavešić 1936. godine, dakle u vrijeme kad se Roter već formirao u vrhunskog novinara. Tumačenje svega i svačega bilo je nužno u državi u kojoj najveći dio stanovništva nije bio pismen, a česta je pojava bila da su pismeni novine čitali nepismenima. Pavešić naglašava da čak i kad se piše u “najodvratnijoj i najneozbiljnijoj” rubrici, “kriminalnim reportažama” iz sudnice, “nije dosta iznijeti tok procesa ili opisati drastično događaj, kako se zbio ili kako je sud osudio, nego je dužnost žurnalista, da iz toga konkretnog slučaja izbije dokumentiranu temu za osvrt na

⁵⁶ VIDAKOVIĆ, Josip: *Povijest hrvatskog novinstva*, Zadar u XIX. st., HKD i Nonacom, Zagreb, 2001., str. 57. do 104.

jednu simptomatičnu činjenicu. Cijeli događaj može se iznijeti u obliku kratkog i interesantnog, ali i poučnog članka. [...] On bi morao biti ogledalo socijalnih ukrštavanja i putokaz za izlaz iz neispravno uzakonjenih odnošaja. Nikad se ta rubrika ne bi smjela spustiti do bulvarne⁵⁷ senzacionalnosti, jer nitko nije vlastan, da trguje tuđom nesrećom.”⁵⁸

OSUDA KRIMINALA

Roterovi komentatorski (komentirani) izvještaji sa suđenja kao da su pisani po Pavešićevim uputama. Informativna je strana zadovoljena iznošenjem činjeničnog stanja, čak se u skladu i s današnjim načelima novinarstva donose izjave obiju suprotstavljenih strana i sudska presuda, a sve je prožeto poukama o štetnosti kriminala za pojedinca i društvo. Kao primjer uravnoteženog i društveno odgovornog pisanja i današnjim bi novinarima mogla poslužiti serija Roterovih napisa iz 1930. godine o suđenju na sarajevskom Okružnom sudu višestrukom provalniku iz Bjelovara. On prati suđenje konkretnoj osobi, koju spominje imenom i prezimenom, a prvi je napis opremljen i fotografijom provalnika. Ne komentira, nego prenosi sudsku presudu, ali u svojim napomenama, koji te izvještaje pretvaraju u komentatorske, osvrće se na društvene uvjete, nedostatak obrazovanja i skrbi u djetinjstvu osobe koja je vrlo rano postala višestruki prekršitelj i nastavljala se baviti kriminalom i po izlascima iz zatvora.

ŽIVOT U SANDUKU

Pisao je Roter i analitičke bilješke, koje pojedini autori nazivaju kratkim osvrtom, što im je ujedno i osnovna značajka.⁵⁹ Neke od tih anali-

⁵⁷ Napomena: U hrvatskome jeziku u razdoblju između dva svjetska rata rabio se izraz “bulvarno novinstvo” za tiskovine koje se utječu niskoj razini ukusa i istoznačan je današnjem pojmu preuzetome iz američke teorije komuniciranja “žuto novinarstvo”. Sam pojam potječe od izgovora riječi bulevar koja označava široku gradsku ulicu s drvoredom. Poslije Drugoga svjetskog rata isti se pojam obično pisao u obliku “bulevarsko novinarstvo”.

⁵⁸ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 26. i 27.

⁵⁹ BEŠKER, Inoslav: *Vježbanjem do majstorstva izraza, Uvod u novinarstvo* (Ricchiardi/Malović, ur.), Izvori, Zagreb, 1996., str. 158.

tičkih napisa o temama iz svakodnevnog života pisao je beletrističkim stilom pa bi se gledano stilski mogle ubrojiti i u beletrističke bilješke, premda su po sadržaju uistinu prave analize društvenih odnosa na konkretnom primjeru iz života.

Često su pisane u prvom licu, u skladu s tadašnjim uobičajenim načinom pisanja komentatorskih novinskih rodova. Jedna od njih je i “Porodica koja živi u sanduku”, koja može poslužiti kao ogledni primjer Roterova pisanja komentatorsko-analitičkih rodova pomno biranim riječima i beletrističkim stilom. Objavljena je u *Jutarnjem listu* i nosi datum pisanja 9. veljače, ali se na sačuvanom dijelu stranice ne može pročitati točna godina. Odrednica mjesta u zaglavlju i samom napisu pokazuje da se radnja bilješke odvija u Sarajevu:

“Dok se mi kod traženja stanova uvijek pitamo da li nam je stan dovoljno prostran, sunčan i zračan, pa u tom slučaju vodimo računa o visini, širini i dužini pojedinih prostorija u stanu, dotle u našem gradu ima sirotinje koja ne može da se zanosi ovim zakonima higijene.

Ima porodica koje nesumnjivo žive u tijesnim sobama; ima ih opet gdje po više članova žive u jednoj takvoj sobici vlažnoj i mračnoj, a ima ih opet koje stanuju po podrumima visokih kuća. Ali ovima nije baš tako najgore, premda po shvaćanju mnogih ljudi njihova stanovanja ne odgovaraju svim propisima, koja se postavljaju na moderna obitavališta ljudi.”

Roter se koristi odgođenom glavom kako bi postupno povećavao napetost. Od opće tvrdnje o važnim značajkama stanova, spominje u zadnjem dijelu prve složene rečenice sirotinju i, koristeći se suprotnošću s prvim dijelom uvodne rečenice, potiče na čitanje novog odlomka. U njemu se služi istim načinom. Nabraja obitelji koje žive u lošim stanovima, a na dalje čitanje potiče tvrdnjom da njima “nije baš tako najgore”, još uvijek ne objašnjavajući zbog čega. Poslije toga uspona u pripovijedanju slijedi glava i ona s doglavljem ujedno čini i vrhunac bilješke:

“Međutim u našem gradu ima jedna porodica koja žive u jednom običnom drvenom sanduku 120 centimetara visokom, 140 širokom i dva metra dugom.

Usred ove crne zime muž, žena i jedno dijete provode u tom sanduku svoje bračne dane. U jednoj praznoj kanti od petroleja, koja im služi

kao štednjak, pale vatru i ogrijevaju se zamrzli u ovoj čiči zimi. Ni sjedalice ni ormara tu nema, jer ti predmeti ne bi se mogli ni smjestiti u ovoj drvenoj izbi stradanja i boli.”

Navedeni početak bilješke “Porodica koja živi u sanduku” stilski i po načinu uvođenja u radnju mogao bi jednako tako biti i početak pripovijetke ili drugih proznih vrsta o socijalnim temama. Ali, Roter je novinar. Njega nije pokretala mašta, nego surova stvarnost koju je iz dubine duše želio mijenjati nabolje. U skladu s najboljim novinarskim uzorima, bilješku čini još dinamičnijom ubacujući pitanje (upućeno i sebi i čitateljima) i kratki dijalog kojim počinje pad intonacije i prijelaz do raspleta:

“Čime žive i kako se uzdržavaju ti ljudi?

To mi se pitanje namećalo pa sam ga postavio prozeblom starcu.

- Možda bismo živjeli i bolje da nema ovog siročeta, progovarala je roditeljska ljubav siromašnog roditelja. Redamo se ja i žena u prošnji po gradu. Obojica ne možemo zajedno otići zbog djeteta, jer jedno moramo ostajati stalno u ovom sanduku, da ga čuvamo i pazimo.

Starac je lupio pečeni krumpir i kljukao ga djetetu u usta.

- A čime hraniš to dijete siromašni čovječe?

- Kako vidite golim krumpirima. Ovako ga varamo po cijeli dan, tužio se je starac.” [...]

Slijedi rasplet u kojemu Roter otklanja bilo kakvu dvojbu o tome je li riječ o priči iz mašte ili o stvarnosti:

“Ova priča izgleda kao nemogući događaj, pa će mnogi klimnuti glavom i posumnjati, da li u Sarajevu zaista postoji takva obitelj, koja obitava u drvenom sanduku. Ja to znam unaprijed, pa zato nevjernike upućujem na lice mjesta, da se sami uvjere o gorkoj istini našega doba. Ova izba najgolije sirotinje izložena je kao živi svjedok na vrh romantičnog Crnog Vrh. Pobrinuo sam se da svoje navode dokažem i stvarnije, pa sam zapitao siromašnog starca za ime.

- Hidan Muratović, odgovorio mi je tužno. Na lijevoj mišici blista mu hamalski⁶⁰ broj 168 kao znak volje da svoj nasušni hljeb zarađuje poštenim načinom, ali mu to nije moguće, jer ljudi i kod izbiranja hamala traže jaka ramena i mladost. A svega toga kod Muratovića više nema jer je svoje snage iscrpio u borbi života.”

⁶⁰ Hamal (tur.) je nosač, op. a.

Bilješku je Roter mogao završiti takvim raspletom jer je zadnja rečenica dovoljno snažna za upečatljiv kraj. Ali, on se ne miri s vjernim opisivanjem crne strane života, koliko god bi tako mogao utjecati na osjećaje čitatelja, nego dodaje poentu kao bit bilješke, pretvarajući je iz beletrističke u analitičku, pokazujući vlastitu dušu i svoje shvaćanje novinarstva. Ne želi samo opisati okrutnu stvarnost, nego je promijeniti nabolje:

“U ovim velikim danima, kad naši sugrađani Muslimani slave svoje najveće praznike, on Hidan Muratović, dršće kao obična životinja, bez ogrijeva, bez hljeba, bez ruha u svom blatnom sanduku. Mnoga naša humanitarna društva, pa i sama gradska općina, razmeću se govorima i statistikama socijalnog rada. Da li će se ko od njih sjetiti Muratovića, pa da i njega unesu u listu svojih plemenitih djela, to ćemo vidjeti. Za danas samo ovoliko ističem i to za one plemenita srca koji znadu osjećati, da priskoče u pomoć ovom najvećem siromahu Sarajeva, jer će im to biti najveća zadovoljština u želji da pomognu subraći koja trpe i pate.”

Roterovo novinarsko umijeće ogleda se i u pisanju poente jer i ona sama u ovom primjeru predstavlja minijaturnu bilješku kojoj se struktura sastoji od uspona, vrhunca, opadanja do raspleta i poente. Posve istu strukturu ima i reportaža, a izvrsno napisana bilješka i morala bi biti opsegom sužena, a sadržajno zbijena reportaža. Pisanje analitičke bilješke beletrističkim stilom, s jako naglašenim autorskim stavom i poticanjem čitatelja na djelovanje, izazovom koji im pruža jer kaže da se obraća onima “plemenita srca koji znadu osjećati” - još je jedan dokaz u prilog početnoj postavci da je Rudimir Roter uz ovladavanje tajnama novinarske struke, svojim napisima nastojao poboljšati društvo u kojemu je živio.

ZNANJE I ARGUMENTI

Osvrti i komentari Rudimira Roter na različite teme još više potvrđuju izrečenu hipotezu. Kako to nalažu novinarska pravila, kad god autor komentara ima dovoljno znanja i argumenata ne samo da raščlani i objasni pojave i zbivanja nego i ponudi moguća rješenja, Roter je to često činio. Budući da se radi o opsežnijim napisima, u ovom

radu nije moguće donijeti iscrpne rezultate analize, ali se može napomenuti da se to posebno odnosi na razdoblje poslije Drugoga svjetskog rata i na Roterovo pisanje o turizmu i kulturi.

Često su njegovi komentari bili zamisli i smjernice gospodarstvenicima i kulturnim djelatnicima, pa je Roterovo ukupno djelo teško dijeliti na samo novinarstvo i društveni angažman jer je on to shvaćao kao jednu cjelinu. Pokazuju to i oni suvremenici koji govore o njegovoj ulozi u osnivanju *Dubrovačkih ljetnih igara*, razvitku turizma, kulturnih ustanova, školstva i visokoga školstva.

DUBOKE ANALIZE

Roter se često upuštao u dublje analize i opsežnije navođenje podataka od onih potrebnih za pisanje komentara. Tako su nastajali njegovi članci ili, kako ih neki teoretičari nazivaju, analitički ili tematski članci, vjerojatno zbog toga što se u svakodnevnom govoru često riječ napis zamjenjuje riječju članak, ali u teoriji novinarskih rodova za to nema potrebe. Točno se zna da svaki članak mora biti analitičan i obilovati nizom podataka potrebnih za razumijevanje teme, inače bi ostao na razini opsežnog prikaza ili osvrta. Članak je iscrpna analiza nekog događaja ili niza povezanih događaja, pojave ili više povezanih pojava ili djelovanja osobe ili više osoba povezanih područjem djelovanja ili odnosom prema nekom događaju ili pojavi.

Članak ne mora biti aktualan, poput komentara, ali je dobro u uvodnom dijelu naznačiti povod za pisanje, čime se aktualizira njegova tema. Aktualnost članka prvenstveno je uvjetovana važnošću teme, iznesenim argumentima i dubinom analize, a tek potom vremenskim određenjem. Za razliku od komentara, koji donosi autorove vrijednosne prosudbe pa je izrazito osoban napis, članak istu temu raščlanjuje s više različitih gledišta kako bi čitatelji mogli dobiti potpunu sliku i, neovisno o autorovu konačnom stavu, donositi svoje zaključke na osnovi podataka i dokaza iznesenih u članku. Tema za pisanje članka nije određena dijelom društvene zbilje (područjem života), nego njezinom važnošću za široki krug ljudi i složenošću koja uvjetuje da se obradi iscrpno na temelju autorova znanja i analitičkih sposobnosti.

Malović naglašava da dužina članka nije zadana: "Najbolje rješe-

nje je napisati koliko je potrebno da priča bude cjelovita. Stil pisanja članka nikada nije jednostavan, on zahtijeva složenije oblike, bogatiji jezik, stručne izraze, a čitatelj je spreman uložiti veći intelektualni napor. Struktura teksta i organizacija priče također je složena. Rijetko se počinje rezimirajućom glavom, a često anegdotalnom ili ambijentalnom.”⁶¹

Suprotstavljanje motrišta u središnjemu, najopsežnijem dijelu članka treba dovesti do autorova zaključka s ciljem da se čitatelji potaknu na razmišljanje o temi članka, razvijajući pritom svijest o društvenim pojavama i donoseći vlastite sudove, koji ne moraju biti posve sukladni autorovima, ali ako je članak dobro napisan, to se često događa. Članak, s obzirom da je opsežan napis, mora biti bogato opremljen. Nadnaslov se najčešće piše u složenom obliku od dvije ili čak tri natuknice, a naslov može biti duži nego je uobičajeno u ostalim rodovima. Doduše, ako se može napisati kratko, a razumljivo i poticajno, to je izvrsno rješenje. Podnaslov je duži nego u ostalim rodovima i obično se sastoji od pet ili šest natuknica. Drugi je pristup pisanje složenog podnaslova od dvije ili tri grafički, ali ne sadržajno odvojene podcjeline, od kojih svaka sadržava po tri do četiri natuknice.

Brojni su Roterovi članci koji zadovoljavaju sve navedene zahtjeve. Kao ogledni primjer pravilnog pisanja članka mogli bi i danas poslužiti Roterovi članci “Osamdeseta godišnjica novinarstva u Herceg Bosni”, “Razvitak školstva u Bosni i Hercegovini”, “Narodni običaji Hrvata otočana pod Italijom”, “Gradnja nove jadranske luke” i mnogi drugi.

Ni danas, u doba brzih prometnih veza, mogućnosti preuzimanja potrebne građe internetom iz bilo kojega dijela svijeta, te fotokopiranja i snimanja, ne bi bilo lako napisati članak o osamdeset godina novinarstva u nekoj pokrajini. Roter je 1936. godine uspio prikupiti podatke iz knjižnica, arhiva i samostana smještenih u Goraždu, Sarajevu, Zagrebu i Mostaru, i u *Jutarnjem listu* objavio je članak u kojemu uz glavnu temu analizira i povijesna, politička i društvena zbivanja. Opremio ga je naslovom, podnaslovom od šest natuknica, četirima međunaslovima, fotografijom prvih novina tiskanih u Sarajevu i zapisom koji je objašnjava. Iscrpni podaci koje on sistematizira kronološki i zemljopi-

⁶¹ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 326.

sno mogu poslužiti i za citiranje u znanstvenim i stručnim radovima jer navodi i izvore podataka, pa je sve što je napisao moguće provjeriti.

Ne bi bilo potrebno opsežno nabrajati značajke suvremenog pisanja članka, da je njih bilo i za života Rudimira Roter. Tako Pavešić 1936. godine članak uopće ne spominje, osim u dijelu izraza “uvodni članak”, ali je izvjesno po onom što piše da je riječ o komentaru u uvodniku lista, a ne o opsežnom analitičkom članku.⁶² Čak ni pet godina poslije Roterove smrti, u zborniku *Suvremeno novinarstvo* nisu navedena detaljna pravila za pisanje članka. Naprotiv, napisano je: “U novinarskim udžbenicima, u kojima se redovito na dugo i široko govori o vijestima i izvještajima, često i na nekoliko stotina stranica, o članku se obično nalaze svega jedna ili dvije stranice, a i u njima se mnogo ne kaže. Pravila o tome kako se pišu članci ima malo, a i ta pravila kad bi ih netko savršeno naučio, sigurno mu ne bi pomogla da može napisati dobar članak, ako ne posjeduje ostale potrebne preduvjete. Iskustvo je pokazalo da svaki novinar, pa i onaj najslabiji, s malo vježbe može naučiti pisati dobre vijesti i izvještaje, dok s druge strane ima novinara koji čitav život provedu u redakciji u radu na vrlo korisnim poslovima, a da nikad nisu napisali ni jedan novinski članak. [...] Pored talenta, za pisanje članka potrebno je i dovoljno znanja, tj. poznavanje tematike o kojoj se piše. Suština je članka u podacima, činjenicama, dokazima i argumentima koji govore u prilog teze iznesene u članku. Zato je za članak potreban materijal, i to što više materijala. Naročito se smatra neophodnim da pisac članka raspolaže priručnim arhivom koji se pored stručne literature najvećim dijelom sastoji od članaka, isječaka iz novina, biltena i bilježaka. Naravno da to ne znači da će svatko tko raspolaže velikom arhivom moći i pisati dobre članke, iako je s druge strane poznato da istaknuti pisci članaka raspolažu bogatom arhivom, sistematski sređenom na osnovi vlastitog iskustva i potreba.”⁶³

Suvremenici u sjećanjima govore da je Roter bio vrlo marljiv i da je stalno radio. Kad nije pisao, čitao je, razgovarao s ljudima i prikupljao

⁶² PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 24. i 25.

⁶³ KOJIĆ, Branko: *Vijest, izvještaj, intervju...*, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 178. i 179.

građu za buduće napise. Velik broj objavljenih članaka prepunih podataka koje nije bilo lako prikupiti, govore u prilog tim tvrdnjama.

NARODNI JUNAK

Pisao je Roter i brojne portrete osoba. Obično povodom obljetnica nečijeg djelovanja, rođenja ili smrti. Pisao je o općepoznatim ličnostima, ali i o onima za koje je osobno smatrao da ih je povijest nepravedno zapostavila. I portret je vrlo zahtjevan rod novinarskog izražavanja. Uz nepristrano i uravnoteženo iznesene podatke iz života osobe o kojoj se piše, potrebno je donijeti ocjenu njezina djelovanja. U protivnom, bio bi to tek prikaz nečijeg djela i života poput dužeg ili kraćeg životopisa.

Pišući prigodom pedesete obljetnice smrti Augusta Šenoae, Roter ocjenjuje: "Najveća zasluga Šenoae je u tome što je zapravo on razvio naš književni jezik i što je izgradio široki čitalački krug. Za njim su se povelili mnogi naši istaknutiji književnici, kojima je Šenoa služio kao uzor. To otvoreno priznaje i naš veliki Silvije Strahimir Kranjčević..."

Primjer pokazuje kako se uvijek trudio slobodno iznositi vlastite ocjene, ali ih i potkrijepiti stavovima autoriteta. U nekrologu sveučilišnom profesoru Otonu Kučeri, fizičaru, matematičaru i astronomu, rabi usporednu metodu kako bi široj javnosti približio znanstvenikovo djelo koje je velikoj većini čitatelja bilo teško shvatiti. Ruku na srce, i danas se novinari nađu u čudu kad moraju pisati o matematičarima i fizičarima jer njihove formule čitatelje uglavnom samo zbunjuju, a riječima je teško izraziti što su to oni radili i postigli. Kako se upravo Kučera trudio popularizirati znanost, Roter naglašava taj dio njegova rada, jer je najbliži čitateljima, već u samom podnaslovu sjećanja, u kojemu ga naziva "prijateljem puka" i piše: "Kad se usporede djela Otona Kučere sa sličnim djelima drugih svjetskih naučenjaka, onda se tek vidi snaga našeg neumrlog genija, koji je znao da najzamršeniju nauku prikaže na vrlo popularan način, kako bi bila pristupačna svakom načitanom čovjeku. Njegova popularna djela prenose nas u beskrajne prostore neba, tamo nam slikovito prikazuju zakone, uzvišeni sklad i nepomućeni red, da i neopazice zaboravljamo svoju zemaljsku sićušnost. Njegova djela mogu se naći ne samo u našim zabitnim seli-

ma, gdje god ima rođenih idealista, što se znaju i mogu uznijeti iznad surove materijalnosti života i vremena. Tu je njegova snaga. Tu je veličina Otona Kučere. Tu je ljubav naučenjaka za svojim pukom. Tu mu je najtrajniji spomenik...”

Ne samo na tom primjeru, Roter pokazuje da je pratio i znanost, i da mu je bilo stalo javnost upoznati sa znanstvenim dometima. Izmjenom dugih i kratkih rečenica postiže dinamiku u središnjem dijelu nekrologa, a pojačava je ponavljanjem početaka četiriju uzastopnih rečenica izrazom “Tu je”. Zadnji odlomak sjećanja završava mirno, dužim složenim rečenicama, kao što je napisao i uvodni odlomak. Sve skupa, sadržajno i stilski sjećanje na Otona Kučeru napisao je upravo onako kako nekrolog treba pisati, osjećajno, ali bez lažne patetike, s pojedinim odlomcima napisanima poput pjesme u prozi.

Pisao je Roter i o nadbiskupu Ivanu Šariću, ali i o župniku Anti Alaupoviću, Mahatmi Gandhiju u vrijeme dok je Indija još uvijek bila britanska kolonija, pa zatim o skladatelju Juliju Laasu, gospodarstveniku dr. Josipu Andriću, tenoru Josu Batistiću, slikaru Celestinu Medoviću, pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću, muzeologu dr. Otmaru Reiseru, iseljeniku u Argentinu Mihom Mihanoviću, novinaru Josipu Milakoviću, franjevcu Ivanu Franji Jukiću, slikaru Karlu Mijiću i mnogim drugima, iz svih područja društvene zbilje, odmjereno, argumentirano i stilski skladno.

Posebno je zanimljivo napisan portret hrvatskog narodnog junaka hajduka Mijata (Mihovila) Tomića, o kojemu nema pouzdanih pisanih podataka. Ali, Roter se potrudio da uz usmenu predaju, pronađe zbirku narodnih pjesama o Mijatu Tomiću koje je prikupio i objavio 1931. godine Ivan Rengjeo. Analizom sadržaja zbirke, odbacivanjem onoga što se nije spominjalo u više pjesama, Roter je napisao uzbudljiv i zanimljiv portret tog svojevrsnog hercegovačkog Robina Hooda. Istražio je i lokalitete spomenute u narodnim pjesmama pa je kod Duvna (današnji Tomislavgrad) našao livadu koja se zove Tomićeva livada - po opjevanoj legendi Tomiću ju je darovao beg Kopčić zato što je umjesto njega u dvoboju ubio protivnika, i tako mu spasio život. Roter navodi i da fra Andrija Kačić Miošić u svom *Razgovoru*, tiskanomu 1756. i 1759., spominje Tomića kao nekadašnjega dobrog hajduka koji je pomagao sirotinji pa se po tome priklanja Rengjeovoj

tvrdnji da je Tomić živio u 17. stoljeću, a ne 18., kako govore usmene predaje.⁶⁴ To je još jedna potvrda postavke da je Roter svojim napisima prilazio vrlo brižljivo, da je istraživao podatke, tražio potvrde iz više izvora i pisao samo ono što je bilo vjerodostojno.

Od novinarskih početaka do kraja života Rudimir Roter je pratio kulturna zbivanja, ali se nije zadržavao samo na informativnim rodovima nego je, a to je kao poznavatelj onoga o čemu piše mogao, ulazio dublje, analizirao i izricao vlastite prosudbe na osnovi argumenata. Prijepori o tome koliko novine trebaju prostora posvetiti kulturi i umjetnosti, traju do danas. Istraživanja javnog mnijenja pokazuju da manji broj čitatelja čita kulturnu rubriku nego, recimo, sportsku ili crnu kroniku. Ali, znači li to da o kulturi ne treba pisati? Taj je prijedpor razmatrao i teoretičar novinarstva Franjo Pavešić 1936. godine i o njemu je napisao: "Žurnalizmu je dužnost da propagira sve što je najuzvišenije dao narod, osobito da priprema put najširim slojevima k umjetnosti i nauci. Radi toga i treba kulturnu rubriku zređivati s najvećom pažnjom. U serioznim listovima vode je najspremniji stručnjaci. Jedni misle da takve stvari ne spadaju u list jer da nisu interesantne. To je sasvim krivo mišljenje. Zar svakoga čovjeka ne zanima barem donekle književnost, film, kazalište, glazba? Čak i u najbulvarnijim listovima treba voditi računa o kulturnom životu. Ta jedino opravdanje bulvarne štampe i jest u tome da priprema žurnalizmu nove čitaoce, a ovome je dužnost da ih odgaja i upozna s najvišim tvorevinama ljudskoga uma. Istina, prema pravcu lista, mogu i tu biti pojedine grane tretirane s posebnoga njegova stajališta, ali to ništa ne mijenja na stvari, jer svaka kritika vrijedi onoliko, koliko je ispravna njezina tvrdnja. Po točnosti prikaza mjerit će se i kritička vrijednost pisca."⁶⁵

SLOŽENOST UMJETNIČKOGA STVARANJA

Roterove kritike i recenzije kao da su se pisane po Pavešićevim preporukama. Uz upoznavanje javnosti s vrijednim umjetničkim djelima i kulturnim djelatnicima, trudio se objasniti i približiti puku svu slož-

⁶⁴ *Obzor*, 19. kolovoza 1937. godine

⁶⁵ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str.27. i 28.

nost umjetničkoga stvaranja i time odgajati nove ljubitelje umjetnosti i kulture uopće. U zborniku *Djelo novinara Rudimira Roter* u sjećanjima suvremenika o pokretanju “Dubrovačkih ljetnih igara” поближе se iznose Roterova shvaćanja o potrebi da Dubrovnik mora osnovati međunarodni umjetnički festival na kojemu dramska uprizorenja i koncerti moraju biti na svjetskoj razini. On je to mogao tražiti jer je i sam bio prevoditelj i poznavatelj umjetnosti.

Pišući kritike koncerata i predstava i recenzije knjiga, hvalio je dobro, ali se nije suzdržavao od pokuda onoga što nije bilo na očekivanoj razini. Govori o tome i ovaj primjer, ulomak iz kritike koncerta Hrvatskog pjevačkog društva “Trebević” objavljen u *Obzoru*: “Matzova ‘Pjesma uskrasnica’, koja je izuzeta iz ciklusa ‘Faun’, je stvar polifono razradjena sa mjestimičnim homofonim stavovima pisana za deseteroglasni mješoviti zbor, te stavlja na pjevače vanredno teške zahtjeve. ‘Zima’ od Taclika, kojom je ‘Trebević’ otvorio svoj koncert, je logično razradjeno djelo, veoma suptilno i osjećajno, a harmonijski vrlo interesantno. Obje ove točke izveo je ‘Trebević’ besprijekorno. [...] Ovoga puta izveo je ‘Trebević’ tri skladbe svoga dirigenta g. Demetra. ‘Sunčev pjevač’ u muškom, ‘Slavujeva priča’ u ženskom i ‘Zalaz sunca’ u mješovitom zboru. Od svih skladbi najuspjelije je izvedena ‘Sunčev pjevač’, koja je glasovno, ritmički i dinamički izvedena odlično. ‘zalaz sunca’, koju je skladbu ‘Trebević’ već dva puta izvodio, nešto je zaostala prema prijašnjim izvedbama, poglavito radi nesigurne intonacije. Ženski, inače najbolji dio ‘Trebevićeva’ zbora, u skladbi ‘Slavujeva priča’ ovaj je put sasvim zatajio. To je ujedno bila najslabija točka rasporeda, ne obzirom na kompoziciju, već obzirom na izvedbu. Svojim skladbama dokazao je g. Demeter velike sposobnosti, koje se u njemu kriju i koje će danas sutra doći do izražaja. Jasno izražene misli, lijepa melodijska linija i naglašavanje tonaliteta, pored sve slobode u impresionističkoj harmoniji odlike su Demetrovih kompozicija, i on je u svim izvedbama zabilježio jedan bezuvjetni uspjeh, koji mu služi na čast.”

Tako je i bilo. Ivan Demeter razvio se u poznatoga skladatelja i dirigenta. Kćeri Rudimira Roter su od malih nogu s njim zavoljele klasičnu glazbu. Jasenka Roter Petrović postala je ugledna pijanistica i sveučilišna profesorica glasovira.

UVAŽAVANJE PROTIVNIKA

Ogledao se Roter i u pisanju polemika. Taj specifični rod novinarskog izražavanja ne spominju ni Pavešić, niti Sulejmanpašić u navedenim djelima prije Drugoga svjetskog rata, a nije posebno obrađen ni u Novakovu zborniku *Suvremeno novinarstvo* iz 1964. godine. Grbelja i Sapunar navode definiciju iz Enciklopedije LZ iz 1962. godine koja glasi: “Polemike su strastvene naučne, književne, političke ili filozofske raspre između predstavnika različitih shvaćanja u kojima se iznosi obrana svojih teza i kritičko pobijanje teza protivnika”. Oni ističu, između ostaloga, da “polemičar može biti ljut, ali human i socijalan, uvijek žestok samo u mjeri kojom podržava ili brani argumente” te da su i pošalice dopuštene na račun teze, ali ne i na račun osobnosti protivnika.⁶⁶

Po Plenkoviću, “polemika je sukob mišljenja i rat riječima, dakle, najoštriji i najbeskompromisniji oblik dijaloga”. On upozorava i da “većina sudionika ne posjeduje logičke, komunikacijske i psihološke pretpostavke za regularno vođenje polemike. Tako, na primjer, kad jedan od partnera gubi racionalno, počinje se obilno služiti argumentom ad hominem i s racionalnog diskursa prelazi na vrijeđanja, objeđivanja, samo da bi prividno sačuvao poziciju protivnika.”⁶⁷

Roter je poštovao pravila o pisanju polemike. Na protivnikove tvrdnje s kojima nije bio suglasan odgovarao je protudokazima, a one koje su utemeljene i sam je prihvaćao i ponavljao ih. Tako u “Odgovoru kritičaru dubrovačkog turizma” Roter za članak autora označenog inicijalima S. O., s kojim polemizira, kaže da se odmah mora dobiti dojam kako ga je pisao čovjek koji nije dublje ulazio u problematiku turističkog prometa na dubrovačkom području. Prihvaća pojedine autorove tvrdnje s kojim polemizira, pa ih čak i pojačava: “Priznajemo da je opravdana primjedba o manjkavosti kulturnog usluživanja u našim ugostiteljskim radnjama, a priznajemo isto tako, da je na mjestu primjedba o potrebi većeg broja i boljeg uređenja ribljih restorana. To su nedostaci, koje mi zaista možemo i trebamo ukloniti. [...] Ove ne-

⁶⁶ GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 169. i 170.

⁶⁷ PLENKOVIĆ, Mario: *Teorija i praksa suvremenog novinarstva*, Grafoimpex, Zagreb, 1987., str. 78. i 79.

dostatke priznajemo. Njih treba riješiti svakako prije uspostave luksuznih barova, za koje S. O. iz 'Vjesnika za turizam i ugostiteljstvo' krivo misli da su prva potreba dubrovačkog turizma [...]”⁶⁸

SLIKANJE RIJEČIMA

Kvalitativna analiza sadržaja Roterovih napisa pokazuje da je stil pisanja prilagođavao oblicima novinarskog izražavanja. Informativne i komentatorske rodove pisao je odmjerenim novinarsko-publicističkim stilom, a beletrističko-novinske književnoumjetničkim stilom. Iznimka su među komentatorsko-analitičkim rodovima pojedini članci napisani znanstvenim stilom. Kad je pisao složene novinske rodove, stil je također prilagođavao njihovim značajkama pa su njegove reportaže i putopisi pisani književnoumjetničkim stilom, eseji znanstvenim, a kronike i memoari novinarsko-publicističkim. Ako se kao mjerilo uzme Silićeva podjela hrvatskoga jezika na funkcionalne stilove⁶⁹, ispada da je Rudimir Roter pisao novinske napise s tri različita stila: novinarsko-publicističkim, književnoumjetničkim i znanstvenim.

Analiza pokazuje i da je jako dobro ovladao svim stilovima kojima se služio, premda to nije često u praksi. Usporedbe radi, studenti studija “Mediji i kultura društva” Sveučilišta u Dubrovniku proveli su tijekom 2006. godine istraživanje o stilovima kojima pišu vodeći hrvatski novinari u nacionalnim dnevnicima i tjednicima. Otkriveno je da se samo dva novinara koriste čak tri ma funkcionalnim stilovima (od kojih ni jedan nije razgovorni) i da ih prilagođavaju rodovima koje pišu. To su dr. sc. Inoslav Bešker iz *Jutarnjeg lista* i dr. sc. Danko Plevnik iz *Slobodne Dalmacije*. Zanimljivo je da su obojica uglednih novinara ujedno i doktori znanosti pa se možda i u tome krije tajna pravilnoga vladanja stilovima hrvatskoga jezika i njihovoj prilagodbi oblicima novinarskog izražavanja. Zanimljivo je da ni oni, a nije ni Rudimir Roter, ne rabe razgovorni stil u pisanju za novine jer njemu i

⁶⁸ *Dubrovački vjesnik*, broj 25. od 27. veljače 1951. godine (tada je Roter još uvijek aktivno djelovao u turizmu pa je i pisao ne samo kao novinar, nego i turistički djelatnik, op.a.)

⁶⁹ SILIĆ, Josip: *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb, 2006. (postoje i druge podjele funkcionalnih stilova hrvatskoga jezika, ali Silićeva je najraširenija, op.a.)

nije mjesto u vrhunskom novinarstvu namijenjenomu različitim javnostima. I razgovorni stil je legitiman, ali je njegova namjena ograničena prostorno na određeni lokalitet ili sadržajno na ciljanu, užu javnost, pa ga novinari koji se žele obraćati mnogima, izbjegavaju. Razlog je to što i velikan Miljenko Smoje izvan Dalmacije nije stekao ni približnu popularnost kao u njoj - zbog pisanja čakavskim, i još uže, splitskim narječjem.

Što je teorija propisivala u vrijeme dok je Roter radio? Pavešić je bio izravan: "Propisivati stil u žurnalizmu, znači isto što i propisivati recepte za uređivanje lista. Uređivanje lista diktiraju uvijek prilike, pod kojima izlazi i s kojima mora računati. Tako je isto i sa stilom. Poznata je krilatica, da je stil sam čovjek. Prema tome ne bi imalo smisla propisivati čovjeku – čovjeka! (ako je čovjek stil). Ipak, za novine je najbolji onaj stil, koji je jasan, razumljiv i pristupačan masi. Ozbiljan i seriozan žurnalizam, gdje žurnalisti nisu preopterećeni radom, može i treba da upotrebljava besprijekoran književni jezik. Ali to, što se može i mora zahtijevati od velikoga lista, gdje nije žurnalist preopterećen i gdje imade dosta vremena, da piše dobrim jezikom i da ispravlja svoje sastavke, ne može se to isto tražiti od žurnalista, koji mora da radi u redakciji za trojicu ili čak i više, te da obrađuje najraznovrsnije probleme, sve u istom danu, a možda i u istom satu. Kod takvog rada ne može se ispravljati ni stil, ni jezik, čak ni sam rad, kao što se ne može ispravljati ni kvalitet lista, koji mora biti slabiji, pa makar kako sposobni žurnalisti sjedili u redakciji."⁷⁰

Roter je mogao sve to. Radio je mnogo i dobro u isto vrijeme. Obrazovanje koje je stekao po odlasku u Sarajevo i poslije u Zagrebu, čitanje knjiga i novina, rad s urednicima koji su bili i znanstvenici i publicisti, znanje stranih jezika i prevoditeljski rad, izgradili su ga kao novinara koji je izvrsno rabio sva tri stila, bez velike potrebe za prepravljanjem već napisanoga. Rad na radiju također mu je pomogao da stilski pravilno oblikuje slijed svojih misli. Sigurno da to ne bi mogao da nije bio prirodno nadaren i da nije dosta znao. Ali, da nije – ne bi ni postao velikim novinarom.

Kako je Roter pisao beletrističko–novinarske rodove? Je li imao

⁷⁰ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 34. i 35.

vremena, volje i strpljenja pisati crtice, glose i beletrističke bilješke? Sudeći po analiziranim objavljenim rukopisima, izgleda da je jako volio pisati kratke beletrističke rodove. Možda su mu služili kao odmor od složenih analitičkih tema kojima se bavio? Evo samo jednog primjera Roterove beletrističke bilješke "Tužna jesen", objavljene u sarajevskom listu *Večernja pošta*:

"Zeleno lišće na cvjetnim livadama izgubilo je svoju zdravu sunčanu boju. Žutilo jeseni zaodjelo je u svoju mraznu odjeću pitome lugove i šarolike livade naše. Gdje je klijao pupoljak proljeća sad cvate tužno inje jeseni.

Zamrla je vesela pjesma ptičica nestašnih. Zima, teška i kruta zima koraca užurbano sa svojim ljubimcem mrazom niz cvjetne staze proljeća. Nemilosrdna stud prognala je sa cvjetnih poljana blagi dašak toplog lahora: sve ništi, sve kosi čeličnim srpom pustoši puste.

U oku sirote ogledava se prva suza zebnje. Natapa zemlju majku gorčinom i jadom. Ispila mu znoj lica, pa joj predaje i suzu jada.

Struja bojazni lomi vjetrom beskućnika. Oronule su prnje, što mu zaštićuju garavu grud. Treptaji srca ne odjekuju kucanjem nade. Sidro života skrši mu stud.

Pognute kičme koraca hromi trudbenik čovjek. Rumen praskozorja ne milije mu obraz. Tetura očaj uz njega, praćeni oba tužnim akordom ledene bure.

O štapu nabada godine jada slomljena starka. Izgubila je kormilo puta u carstvo Sreće. Očaj i patnja ne urezuju više svoj trag na suhom licu.

U mračnoj izbi na periferiji maglovitog grada četiri nevina srca streme u prazno. Smrznute ruke traže srca, da živom vatrom ublaže stud. U vlažnom uglu ležaj je starca. Jedva zamjetljivi lik božjega stvora.

To su slike jeseni. Žrtvovani pigmeji na oltaru savjesti ljudske. Progogni ih zloduh studi i avet gladi, jer na poljani cvate tužno inje jeseni...

Ogrijte smrznuta uda braće, obrišite suzu patnika, jer topli dašak srca bije i ispod prnja. Sretan je samo tko sreću dijeli, radostan samo tko radost pruža. U društvu slađe snose se boli.

Smirite savjest, mezimci sudbe. Djelom posvjedočite riječi, jer riječ je stih šturi bez djela. U eteru se raspline riječ, a djelo je stvarnost. Pružite

desnu nevoljnoj braći. Oni će vas nazvati braćom samo po djelu. Dokaz i žrtva jedini su melem na ranu patnje.

I ispod prnja krije se srce. To nek vam bude jutarnja pjesma, podnevni pozdrav i molitva večeri. Glas je to savjesti mirne u osvitku jeseni tužne. Ne uklanjajte se žrtvi za braću pigmeje na oltaru savjesti ljudske. Njih bije zloduh studij i avet gladi, jer na polju cvate tužno inje jeseni..."

Je li se Rudimir Roter mogao uspješno baviti pisanjem književnih djela? Navedena bilješka, kao i mnogi drugi njegovi novinski radovi pisani književnoumjetničkim stilom pokazuju da jest. Uostalom, prije novinarstva je počeo pisati pjesme i kratke priče. Ali, on nije imao vremena za to. Novinarstvo ga je privlačilo više jer mu nije bio cilj predati se zanosu mašte, nego pisati o stvarnosti i poboljšavati svijet, okrutan i nemilosrdan prema mnogima. Posebice se često susretao s bijedom u vrijeme novinarskih početaka u Sarajevu, pa mu je ljubav prema ljudima i želja da im pomaže javno izrečenim mislima, odredila život. I književnost je jednako volio, samo što mu njegov karakter nikad nije dopustio da iz zbilje prijeđe u svijet snova, premda je čitanjem i prevođenjem sebi davao oduška u trenutcima odmora.

RAZGOVOROM DO PODATAKA

Dijaloški novinski rodovi u suvremenom se novinarstvu najčešće dijele na izjavu, anketu, intervju, razgovor i okrugli stol. Izjava je prijelazni oblik između monoloških i dijaloških oblika, jednako kao i novinska anketa koja se sastoji od više izjava na istu temu. Osnovna značajka intervjua je nizanje pitanje i odgovora. Kad novinar jako dobro poznaje temu o kojoj piše i može iznositi i protuargumente u odnosu prema stavovima sugovornika, te ravnopravno raspravljati s njim, tad intervju prerasta u razgovor. Okrugli stol je razgovor s više sudionika i primjereniji je i češći u televizijskom novinarstvu.

Američko novinarstvo se ne bavi, poput europske tradicije, podjelom na novinske rodove i njihove značajke, nego intervju smatra načinom dolaska do zanimljivih podataka pomoću dijaloga novinara i sugovornika.⁷¹

Prije Drugoga svjetskog rata nije se navodila podjela dijaloških rodova, a na intervju se nije gledalo ni kao na tehniku, umijeće razgovaranja i pisanja dijaloga. S engleskoga govornog područja prenesen je pojam *interview* u značenju razgovora između dvije ili više osoba s nakanom objave u novinama ili na radiju. Razgovor je bio širi pojam i odnosio se na bilo koji dijalog koji je komuniciranje između ljudi. Kako bi se u teoriji novinarstva utvrdila ta razlika, engleski izraz *interview*, koji se odnosi na razgovor novinara sa sugovornikom ili više njih poradi objave u medijima, prihvaćen je kao hrvatski pojam i shodno tomu počeo se pisati *intervju*, dakle onako kako se izgovara.

⁷¹ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 217. do 234.

Franjo Pavešić objašnjava: “Jedan drugi tipično žurnalistički posao jest intervju. On je dosta poznat, specijalno politički. No, i njemu se posvećuje malo pažnje. Dobar i interesantan intervju više vrijedi listu, nego sve ostalo, što je toga dana štampano. Vrijednost intervjuja zavisi u prvom redu od osobe, koja je intervjuirana, od riječi, tj. od same izjave, koju je ta osoba dala i od samog žurnalista, koji intervjuira. Treba znati odabrati ličnost, mišljenje koje bi bilo vrijedno čuti, treba znati doći do te ličnosti i izvući iz nje što više. Katkad su intervjuisti i bezobrazni; njima nije dosta, što im čovjek daje intervju, nego s njim i polemiziraju. To može raditi samo inteligent, koji znađe što hoće, i to što hoće, umije braniti. Tako radi svoju kulturnu reportažu Frederic Lefevre, a političku Emil Ludwig. Kao novinska reportaža, treba i intervju da je privlačiv i interesantan, makar bile izjave intervjuiranoga i neinteresantne. Žurnalizam nije za to, da gnjavi ljude i da ih goni od sebe, da bude nepristupačan, - naprotiv, on treba da ih privlači, da ih hvata za sebe i za probleme. Razumije se, da imade i u tome granica, do kojih se smije ići.”⁷²

Iz Pavešićeva se navedenoga tumačenja vidi da je pojam intervju uključivao i intervju i razgovor kako se danas dijele s nakanom da se istakne razlika između dijaloških oblika u kojima novinar samo pita ili raspravlja sa sugovornikom. U novinarskoj teoriji i praksi takav se pristup nije promijenio do kraja Roterova života. Branko Kojić objašnjava da se riječ intervju napisana izgovorno “upotrebljava isključivo u tom smislu kao tehnički novinarski termin, odnosno kao oznaka za jednu kategoriju novinarskog rada”. Potom intervjuje dijeli na: *de facto intervju* (izjava autoriteta povodom neke vijesti), nezgrapno izabran pojam *lični intervju* (s istaknutim ličnostima), *biografski intervju* (o životopisu osobe koja je postigla neki veliki uspjeh), *grupni intervju* (u sažetom obliku znači današnju novinsku anketu, a u opsežnijemu okrugli stol, op. a.), *konferencija za štampu* (način dolaženja do podataka, a ne novinski rod, op. a.) i *pismeni intervju* (odnosi se na način dobivanja odgovora na pitanja, a ne novinski rod, op. a.). Slijedi prikaz tehnika intervjuiranja, koje su se razvijale i usavršavale premda im je osnova ista.⁷³

⁷² PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 12. i 13.

⁷³ KOJIĆ, Branko: *Vijest, izvještaj, intervju...*, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), *Stvarnost*, Zagreb, 1964., str. 179. do 187.

Rudimir Roter je redovito objavljivao intervjue, iako su u novinama u vrijeme njegovoga radnog vijeka bili rjeđi nego danas. Razlog posve sigurno leži u znatno težem prijelomu kako bi se i vizualno, a ne samo sadržajno, odvojila pitanja od odgovora. To u današnjoj digitalnoj tehnologiji ne predstavlja nikakvu poteškoću, ali dok su se novine slagale u olovnom slogu, nije bilo jednostavno tipografskim znakovima odvajati pitanja od odgovora, uklopiti ilustracije i ostalu opremu napisa te zadržati skladan izgled stranice.

Roter je jednako uspješno razgovarao s umjetnicima, kulturnim, vjerskim i političkim dužnosnicima, trgovcima, seljacima i pomorcima. Među objavljenim razgovorima je i jedan s anonimnom osobom koju su zanimali rezultati natječaja za dramu pa je u više navrata zvala člana odbora za ocjenu drama Rudimira Roter. Roter je bilježio te razgovore i na kraju ih je spojio u jedan koji oslikava njegov način postizanja dinamike kratkim rečenicama. Uvoda nema, nego na čitanje pobuđuje prepoznatljivo opisano javljanje na telefon. Poveznice između pojedinih razgovora s nepoznatim sugovornikom također su vrlo kratke, samo s najvažnijim podacima za razumijevanje tijeka. Razgovor završava zaključnim odlomkom od samo šest redaka. Povremene duhovite dosjetke služe oslikavanju ugođaja jer napis nije opremljen ni fotografijom, niti podnaslovom, niti međunaslovima. Čak se i naslov sastoji od samo jedne jedine, znalački odabrane riječi - *Iskuš enje*, što ni u kojem slučaju ne može biti slučajno jer je i ogoljavanje opreme napisa u funkciji postizanja što veće dinamičnosti. (Napis je prenesen kako je objavljen, bez lektoriranja ili prilagođavanja današnjem hrvatskom jeziku, *op. a.*)

ISKUŠENJE

- "Hallo! Hallo!
- Hallo! Ko je tamo? – pitao sam u slušalicu našeg redakcijskog telefona.
- Ovdje je jedan što želi sačuvati anonimnost.
- Izvolite, gospodine anonimni!
- Molim Vas, jeste li vi u dramskom konkursu, slijedilo je pitanje.
- Ne, u dramskom konkursu baš nisam, član sam odbora za ocjenu drama.

- Eto, baš sam i ja to htio da kažem, ispravljao se anonimni. Nego, znate, ja sam malo uzbuđen, pa se nisam ispravno izrazio...Pa da li ćete biti ljubezni saopćiti jednu stvar.

- Vrlo rado, dragi moj Anonimni, ali ćete i Vi meni prije nešto saopćiti.

- A što, molim Vas?

- Pa vaše ime?

- To nažalost ne mogu, jer je novinarska diskretnost vrlo labava.

- Da, da, ali ja s Vama govorim kao član odbora za ocjenu drame.

- Ali, molim Vas, to je svejedno: član dramskog konkursa... to jest odbora za ocjenu drama ili novinar. Posve svejedno., jer znate: 'Vuk dlaku mijenja, ali ćudi nikada.

- Ali, gospodine, pa ja nisam vuk.

- Pardon, pardon, pa to nisam mislio reći, nego sam samo htio kazati da ste u društvu... Znate, ovaj... tepao je siromašni anonimni, kojemu je glas titrao kroz membranu u neodređenom naglasku: ni muško, ni žensko.

- Pa što Vi zapravo hoćete od mene? – pitao sam ga odlučno.

- Ja sam htio doznati jeste li čitali drame.

- Da, baš smo ih prekjučer dobili na čitanje. A što Vas to interesira?

- Pa, znate htio sam znati jeste li koju pročitali?

- Previše tražite od mene, anonimni prijatelju. Sve mi ovo nekako miriše, kao da ste i Vi lično zainteresirani u ovom konkursu?

- Ne baš ja izravno. Ali se jedan moj prijatelj interesira da zna kakve izgleda ima njegov komad u Vašim očima.

- Vi ste vrlo ljubazni anonimni gospodin, kad se toliko interesirate za dramu svoga prijatelja. Ali, kako se zove taj njegov komad, zapitao sam ga.

- E, to Vam ne mogu kazati.

- Pa kako ćete onda da Vam kažem svoje mišljenje, kad mi nećete da kažete svoje ime, a ni njegov komad?

- Ne možete nikako, je li?

- Ne, ne mogu.

- Klanjam se!

- Sluga pokoran, anonimni gospodine.

Na taj način završio je moj prvi razgovor s anonimnim gospodinom. To je bio početak mog teškog iskušenja u odboru za dramski konkurs.

Petnaest dana kasnije opet je zazvonio telefon. Nije nikako čudo kad telefon zvoni, jer se to događa kod nas svaki čas, ali je za mene bilo čudno kad se je ponovno javio onaj isti glas, koji mi se toliko zasjekao u bubnjiću.

- Ja sam, znate, onaj...

- Znam, znam, poznam Vas po glasu. Vi ste anonimni gospodin, što se ljubezno interesira za dramu svoga prijatelja, zar ne?

- Pa kako ste me odmah prepoznali? Jest, jest, ja sam se opet htio kod Vas malo informirati. Znam da će te mi oprostiti, jer znate kako nervozno moj prijatelj očekuje Vašu plemenitu odluku. Nije njemu, znate, do onih prokletih pet hiljada, što ih može dobiti u najsretnijem slučaju, nego je njemu, znate, malo do imena. Mi književnici čeznemo za slavom i kad su nam na stražnjim dijelovima poderane hlače.

- Dakle i Vi ste književnik, upitao sam ni muški ni ženski glas, što je sa sebe pomalo počeo skidati vel anonimnosti...

- Ne baš ja... ovaj, nisam u "Guski" (Grupa sarajevskih književnika), ali me tako zovu.

- Zar Vas zovu guskom?

- Ne gospodine! Vi ste nekako raspoloženi za šalu. Mene zovu književnikom.

- A tako, onda oprostite na nehotičnoj griješki. Telefon je kriv, jer bih Vas bolje razumio da razgovaramo usmeno.

- Oho, zar i na to mislite. Tu Vas, Boga mi, neće poslužiti sreća. Ja volim zadržati svoju anonimnost do onog sretnog dana kada mi dadete svu Vašu pišljivu nagradu, što ste je raspisali.

- Baš je ovo sve zajedno interesantno. Pa Vi očekujete nekakav sretni dan. Ne znači li to da je i Vaša drama na dnevnom redu?

- O, ne, nikako ne. Rekao sam Vam: ja sve činim radi svoga prijatelja.

- Pa šta sada hoćete od mene?

- Da doznam koliko ste drama pročitali?

- Pa otkud Vam to pravo. Ta Vi niste kakav kontrolor moga rada.

- O, ne, to nisam ni mislio kazati. Vi me sve nekako krivo razumijete.

- A zašto se ne obratite na još kojeg člana?

- Obratio sam se, ali svi nekako rezervirani. Jedan je bio toliko drzak, da mi je dobio: "Pa nemojte me gnjaviti više".

- Hvala na upozorenju. Lišite i mene te neugodnosti, otresem anonimnom i odložim slušalicu.

Sav sretan da sam se donekle riješio sa ovom drugom tačkom iskušenja, što mi ga je postavljao anonimni, nastavio sam svoj posao.

I puna dva mjeseca nije mi se javio na telefon. Već sam bio i zaboravio na anonimnog, kad odjednom, pri zaključku rada u odboru, jednog jutra pozvoni telefon.

- Dobar dan, klanjam se.

- Izvolite, anonimni!

- Vi ste genijalan čovjek. I po glasu me poznate. Da li bih se ja smio interesirati u nekom pitanju?

- Sigurno radi drame Vašeg prijatelja?

- Da, da, baš o tome se radi... Naime kad ćete konačno završiti taj prokleti konkurs?! Mene je više ugnjavila neizvjesnost i ovo Vaše izvlačenje do u beskonačnost. Da li će se već jednom odlučiti u ovoj stvari? Moj prijatelj se raskravio u neizvjesnoj nervozi. Zar Vi mislite da Vam je dozvoljeno ovoliko maltretirati ljude?!

- Izvinite, ali Vi vrijeđate, grubo vrijeđate.

- Oprostite, ne ljutite se. Sami znate kako je teško dočekati onih 5000 dinara i slavu.

- Ali Vi ste jedanput govorili samo o slavi, i to koliko se sjećam u vezi sa poderanim hlačama.

- Da, da, ali sad su druga vremena. Zima pritiska, a u kući nema ćumura, pa možete razumjeti kako mi je teško.

- Razumijem, sve ja to razumijem. Kad nije zime onda je dovoljna i slava sama, ali kad je zima, bolja i slava i ćumur. Da, da, tako i misle pravi književnici, kao što ste Vi. Ali ja Vam ne mogu pomoći. Odluka se mora odgoditi još puni mjesec dana, jer su tri člana odbora obolila...

- Grom i pakao - čuo se uzvik, a onda se nešto muklo srušilo u sobi anonimnog književnika. Kako sam kasnije doznao pao je u nesvijest iz koje se je probudio drugi dan od teškog udara.

On je vrlo osjetljiv. U konačnu odluku odbora nije nikako vjerovao, ali kad su ga prijatelji uvjerali da je nepromjenjiva, on je izjavio, da se više nikada neće natjecati za lovere našeg pozorišta, jer da članovi ne znaju što je dramska umjetnost..."

Preneseni napis svjedoči da je Rudimir Roter s pravom biran u odbore za ocjenjivanje drama. Njegovi razgovori s anonimnim sugovornici-

kom, ujedinjeni u jedan novinski napis pisan dramatično, u skladu s temom, pokazuju Roterovo umijeće da postigne napetost u pisanom djelu. Ne, nije to moglo ispasti bez namjere i znanja. On je lako vladao postizanjem dramskog zapleta i maniom velikih književnika napisao je novinski razgovor pun dramskog naboja, sažeti dramolet, koji bi se mogao nazvati i igrokazom i izvoditi na sceni.

Zadnji odlomak svjedoči kako je Roter naknadno i posredno doznao tko je bio književnik čija drama nije pobijedila na natječaju, a zvao ga je tri puta tijekom trajanja postupka odabira. Ipak mu nije spomenuo ime, ne želeći ga javno osramotiti.

Sedam dana 1955.

NADARENOST I STILSKA VJEŠTINA

Nedugo poslije novinarskih početaka, Rudimir Roter se okušao u pisanju složenih novinskih rodova i upravo je po njima ostao prepoznatljiv. Samo iznimno nadaren novinar u prvim godinama rada dobije prigodu redovito pisati eseje, reportaže, kronike, putopise i memoare. Okrugli stol kao razgovor između novinara i više sudionika rijedak je i danas u novinama, primjerice za razliku od televizije, pa ne čudi što ga u Roterovo vrijeme nije bilo te ga ni on nije pisao.

Sama teorija novinarstva u razdoblju do Drugoga svjetskog rata nije posebno tumačila složene novinske rodove, osim reportaže. Putopis, esej i memoari smatrani su književnim vrstama i tek su se probijali u novinarstvo kao poseban oblik. Novinski putopis nije bio prepoznat kao poseban rod nego je smatran vrstom reportaže (putopisna reportaža po Pavešiću). Kronika je bila opsežan analitički napis i nije se izdvajala u poseban rod, a feljton je još uvijek bio između rubrike, podlistka, prostora u listu u kojemu su objavljivani različiti rodovi, i posebnog oblika novinarskog izražavanja. Nije bilo ujednačeno ni pisanje samog naziva. *Obzor* ga je još uvijek pisao izvorno *feuilleton*⁷⁴, a u *Jutarnjem listu* se pisalo *felton* i *feljton*. Kako su hrvatske novine u prvo vrijeme i nastajale u književnim krugovima, posve je prirodno što su se dugo u njima zadržale književne vrste kraćeg opsega, bez posebne prilagodbe drugome mediju.

⁷⁴ *Obzor* od 14. svibnja 1935. godine donosi nadnaslov "Mali feuilleton"

DOBRODOŠLE LEGENDE

S reportažom je drukčije. Premda je i ona izvorno književna vrsta, s pojavom novina prilagodila se njima i zauzela je vrlo važno mjesto. U novinarstvu reportaža je složeni rod kojim se izvješćuje o događajima, pojavama, zemljopisnim područjima i ljudima, s težištem na opisima svega što je važno za stvaranje slike izražene sredstvima medija za koji se stvara. U odnosu prema današnjem tumačenju pojma reportaže, Franjo Pavešić gotovo istovjetan sadržaj tek izražava drugim riječima:

“Reportaža je vrlo važan materijal svakoga lista, ona je njegova najaktualnija originalnost. Reportaža je ujedno i najveće iskušenje za svakoga žurnalista. Nigdje ne dolaze sposobnosti, talent i inteligencija toliko do izražaja, koliko tu. Reportaža ne smije biti suhoparan izvještaj, jednostavan i dosadan, pa makar se događaj još kako jednostavno zbio i vidio. Iz nje treba načiniti literarno djelo. Danas već imademo bezbroj književnika, koji su reportažom došli u književnost (Egon Erwin Kisch, Laris Raisnerova itd.). Imade raznih vrsta reportaže: sud, parlamenat, politički zborovi, zabave. Od svih je najzamamnija ulična i putopisna reportaža. Imade i kulturnih i socijalnih reportaža. Veliki listovi posvećuju naročitu pažnju reportaži, specijaliziraju pojedine članove redakcije samo za nju, i to za izvjesnu njezinu granu. Donedavno se smatralo, a još se i danas gdjegdje smatra, da je reportaža najniže redakcijsko zanimanje, premda je to najzanimljiviji, najteži i najžurnalističkiji posao lista. Njoj treba dati najsposobnije ljude u redakciji. Prema njihovu talentu i inteligenciji mjerit će se i njezina vrijednost.”⁷⁵

Roter je znao upravo to što Pavešić traži – umijećem pera pretvoriti opis događaja u literarno djelo. A opet novinsko, zasnovano na stvarnosti, s činjenicama i imenima ljudi i nazivima predjela, a ne na mašti. Pisao je Roter sve vrste reportaža i nije lako izabrati jednu za primjer. Sudske procese s kojih su mnogi novinari pisali tek vijest ili izvještaj, Roter je znao uobličiti u zanimljivu reportažu. Jednako je bio uspješan kad bi s otvorenja kulturnih događanja napisao reportažu (“Umjetnička izložba u Sarajevu: Studin – Petrović – Bajloni”). Socijalne repor-

⁷⁵ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 11. i 12.

taže pisao je često (“Zadružna brijačnica u Sarajevu”, “Suša na Pelješcu: Slabi izgledi ovogodišnje berbe – o vinskoj trošarini”, “Bogatstvo siromašne i pasivne Hercegovine”...), ali i ulične (“Akcija Hrvatskog radiše u Sarajevu: Sabirna akcija po ulicama – kako stoji pitanje društvenog internata”).

S obzirom na to da Pavešić ističe kako je “od svih najzamamnija ulična i putopisna reportaža”, za primjer Roterova načina pisanja može poslužiti njegova reportaža “Pelješac iz vidika nove ceste”:

“U legendu je ušlo ime seljaka Iva Pavline iz Potomja na poluotoku Pelješcu. Sedamdesetih godina prošloga stoljeća⁷⁶ Pavlina je kao dvadesetogodišnji mladić propješačio u toku jednog dugog ljetnog dana stazu od oko 120 kilometara, koliko približno iznosi put od Potomja do Dubrovnika. U praskozorje krenuo je od kuće i u večernji sumrak stigao pred vrata na Pilama. O pješačkoj brzini i ustrajnosti ovog čovjeka pripovijedali su stariji ljudi omladini, djedovi i bake svojoj unučadi. Ni jedan drugi čovjek ni iz daleka nije dostigao ovaj rekord. Uskoro će ga, i to tek osam desetljeća kasnije, potući stroj – automobil. Legenda će polako utonuti u veliku pelješku stvarnost naših dana. Nju će brisati i zeleno busenje, što već sada pomalo zatvara znatan dio uskog puteljka, koji se uzvija Mutnim dolom i Crnjavom.

Građani ne znaju kakav posao Pelješčani nazivaju “ponosom”. Ne bi ga sigurno lako ni odgonetali, pa ćemo stoga ispričati jednu od svakodnevnih priča iz vjekovne knjige života na poluotoku.

Hladni su zimski dani. U malu luku doplovila je trabakula da preuzme teret vina. Glas o njenom dolasku proširen je ubrzo po svim selima, pa čak i u onima, koja su udaljenu i do petnaestak kilometara od luke. Parun broda ne može čekati i za to valja goniti vino u luku, treba ići na ponos, bez obzira na nevrjeme. Zadanu riječ pogodbe treba održati, a i zakon života to određuje.

Zajedno s kukurijekanjem prvih pijetlova, nekako odmah iza ponoći, razlijegaju se selom glasovi:

- Diži se Ivo, diži se Mato! ...Vrijeme je ustajanja!

I domaćice moraju na noge, da dadu napoj i prvi obrok mazgama, da spreme kafu i doručak goničima. Tako počinje ponos. A onda slijedi ono drugo. Pred škiljavom svjetiljkom u konobi vino se toči, slijeva u

⁷⁶ Devetnaestoga stoljeća, op.a.

mjehove. Pripremni posao traje do praskozorja, a zatim tovarenje mješina na mazge, pa onda – pokret.

Karavane kreću u luku. Svaku drugu ili treću mazgu slijedi po jedan gonič. Po razdrtim stazama mazge trpaju, a s njima zajedno trpaju i ljudi. Ledena kiša sipi. Hladan vjetar prožima tijela. I tek pred večernji sumrak vraćaju se goniči mokri i prozebli u svoje selo. Psovke ne izostaju, ali ne pomažu, jer isti ovakav napor treba ponoviti sutra i prekosutra...

Na zakonu uzajamne pomoći razvija se život u pelješkim selima. A takvih ponosa izreda se tokom godine na stotine. Na stotine uloženi nadnica na ponose zapisuje preko godine u pasivu svako domaćinstvo. Eto, to su ponosi! Krasan naziv za krvavo argatovanje, krasna tema za scenarij dokumentarnog filma, pomislit će te. Ali film i život ovdje su išli strahovito u raskorak. Uskoro će i ponosi ući u povijest Pelješca kao zapisi teške stoljetne borbe naših pradjedova za koru nasušnog kruha. Otići će u zaborav i krasan naziv krvavog argatovanja. Nitko za ponosima ne će požaliti, pa ni najgorljiviji prijatelji tradicije.

Sunčano jutro. Ukrkali smo se na stonskoj placi, da krenemo prema unutrašnjosti poluotoka bijelom, još neutrvenom cestom, koja vijuga kroz zelene maslinjake Stonskog polja prema jugu. Široke krošnje stoljetnih maslina, nadvile se do sredine ceste i prate nas sve do proplanka nad uvalom Prapatna. Mala ravnica na brdskom proplanku, a pod njom duboko se usjekla u kopno prostrana pješćana uvala. Pogled seže preko mora do sjeverne obale Mljeta.

Iza maslinjaka cesta ulazi u gustu borovu šumu. Izmjenjuju se pejzaži, redaju se nove slike na svakom kilometru puta, množe se utisci. Čovjek, koji je nekada prolazio besputnim pelješkim krajem, ne može naprosto vjerovati da je toliko promjena nastalo za kratko vrijeme.

Laganim usponom cesta se uzdiže prema Metohiji, prvom naselju raštrkanih Ponikava. Uzduž ceste susrećemo ljude, koji odlaze u polja na posao. Susrećemo i žene pod bremenima zelenog granja na leđima. Dostižemo natovarene mazge. Nenavikle na auto, svog novog prometnog takmaca, plašljivo skaču pod teretom. Goniči ih pridržavaju za oglav, sklanjaju u stranu i svaki susret sretno završava. Susrećemo i stada ovaca. Usplahirene sirenom bježe zamamno za ovnom predvodnikom.

U selu Boljenovićima, središtu Ponikava, zaustavimo kola. Radnici, zaposleni na cesti, prekidaju na čas posao. Od reda su domaći ljudi. Ima

i djevojaka. Izmjenjujemo pozdrave, a zatim nastavljamo put... Zaostaje naselje Sparagovići, prelazimo zabrđe. Odmiču svježe okopani vinogradi i prvim proljetnim zelenilom okićeni pašnjaci. Na nekoliko kilometara prati nas po visoravni Mutnog dola sivi krš, a zatim na dogledu naselja pelješke Crne gore, ponovno se pojavljuje pitomo zelenilo. Iz daljine se naziru zgrade Putnikovića. Među njima jedna se posebno ističe svojim dimenzijama. To je nedovršena građevina Zadružnog doma.

Na dočeku je grupa ljudi i školske djece. Pozdravljaju goste, a posebno svog narodnog zastupnika Marina Cetinića. Veseli su, što je u njihovu sredinu došao čovjek, koji se mnogo zauzimao za izgradnju nove ceste, od koje pouzdano očekuju ljepše dane. Ista slika ushićenja ponavlja se i u selu Dubravi, krajnjoj zapadnoj točki, do koje je cesta doprla.

U sjeni starih dubova, po kojima je ovo malo selo dobilo svoje ime, sustali su auti. Zasad ne mogu dalje. Ali prije nego sazri žir i uvene lišće starih dubova, projurit ćemo kroz Dubravu. Ona će ostati od prilike na polovici staze od Stona do Trpnja.

Iz Dubrave krenuli smo pješice u Žuljanu.

Stanovnici ovog malog i veoma slikovitog pelješkog primorskog sela dočekuju nas srdačno. Pozdravi se izmjenjuju. I oni mnogo očekuju od nove ceste. Sakupili su oveću svotu novca za gradnju Doma kulture. Cestu pretpostavljaju svemu drugome, i za to će i taj novac namijeniti u ovaj zamašan posao. Sami će dobrovoljno sudjelovati u gradnji spojenice od Dubrave do svog sela.

U Žuljanu su došli i delegati Trstenika, da izraze zahvalnost svojih mještana na ovom velikom pothvatu koji je poluotok Pelješac doživio.

Jovo Ugrčić, član revizione komisije centralnog komiteta SKH, rekao nam je nakon završene turneje preko Pelješca:

- Ja sam proputovao gotovo cijelu Dalmaciju i mogu reći, da su rijetki krajevi kojima je cesta bila toliko neophodna koliko Pelješcu. Sada tek vidim, da će ona imati ogromno značenje za ekonomski i kulturni prosperitet naše zemlje. Meni su zbog toga razumljivi i shvatljivi spontani dočeci, koje je stanovništvo Pelješca priredilo svom narodnom zastupniku. Ovako iskreni dočeci rijetko se doživljavaju. Njih može prirediti samo narod, koji duboko osjeća koliku vrijednost dobiva od ceste, od velike odluke narodne vlasti, kojoj stanovnici poluotoka Pelješca preko druga Marina izražavaju zahvalnost.

Motori su zabrujali. Vraćali smo se u grad. Jedni s osjećajem zadovoljstva, što su upoznali dobar dio poluotoka, a mi Pelješčani, sa ushićenjem, da će uskoro stara legenda o ustrajnom pelješkom pješaku Ivu Pavlini pasti u zaborav, a s njom zajedno i jeziva životna priča o ponosima."⁷⁷

Analizirajući način obrade zbivanja – posjeta dvojice političara poluotoku Pelješac povodom gradnje ceste, posve je jasno da je novinar tu temu mogao obraditi u različitim novinskim rodovima, počevši od izvještaja i reportažnog izvještaja, preko opsežnijeg prikaza, osvrta i, ono što je najteže, a najbolje, reportaže. Najjednostavnije je bilo napisati izvještaj: desetak redaka uvoda u kojemu se spomenu osnovni podatci o posjetu političara Pelješcu i budućoj cesti, petnaestak redaka izjave prvoga političara o njegovom doprinosu i razlozima zauzimanja za izgradnju upravo te ceste, podjednako duge izjave drugoga političara o važnosti buduće ceste za razvitak toga kraja i države u cjelini. Kraj bi činilo desetak redaka podataka o odlasku političara uz spominjanje lokalnih dužnosnika koji su ih dočekivali. Prikaz bi imao istu strukturu, samo bi se sve pisalo opsežnije, uz dodavanje poneke izjave Pelješčana. Političari bi bili sretni jer bi se mogli diviti opsežno prenesenim vlastitim izjavama u novinama, uredništvo također jer će ih zadovoljni političari opet pozvati da ih prate, što ne samo da predstavlja uštedu, nego u to doba kada glasila nisu raspolagala vlastitim automobilima često i jedinu mogućnost da njihov novinar bude nazočan zbivanju, a i novinar bi trebao biti zadovoljan jer je pošteno odradio svoj posao i informirao javnost o svemu što se zbilo.

Prosječan bi novinar postupio tako. Ali, ne i vrhunski. Ne i Rudi mir Roter. On je postupio poput pravog znalca. Napisao je reportažu u kojoj glavni likovi nisu dvojica političara, nego pelješka cesta u izgradnji, Pelješac i njegovo stanovništvo. Priroda, koja je odredila i način života. Političari su tek povod pisanju pa su u kratkoj izjavi samo jednoga i spominjanjem drugoga, u Roterovoj reportaži dobili ukupno tek deset posto prostora. Sve ostalo pripalo je Pelješčanima i Pelješcu.

U odnosu prema već navedenim Pavešićevim uputama o pisanju reportaže iz 1936. godine, Roter je jednostavan i dosadan događaj,

⁷⁷ *Slobodna Dalmacija*, 11. svibnja 1954. godine

posjet dvojice političara gradilištu, pretvorio u literarno djelo. Time je pokazao, kako Pavešić kaže, da je “[...] reportaža ujedno i najveće iskušenje za svakoga žurnalista. Nigdje ne dolaze sposobnosti, talent i inteligencija toliko do izražaja, koliko tu.”⁷⁸ Jednako tako, u odnosu prema opisu novinara reportera, pojmu i načinu pisanja reportaže iz 1964. godine, Roterova reportaža ni u kojem slučaju ne predstavlja nemaštovit slijed uobičajenoga uzorka koji spominje Ivo Braut, ali ga i kritizira ako u njemu nema izvornosti, osobnog stila i osjećaja. Taj obrazac glasi: opis prirode + brojke + malo atmosfere + malo dijaloga = reportaža. Braut ističe: “Originalnost je osobina reportera, baš kao i književnika. I novinski reporter, usprkos svoj žurbi dnevnog posla i prigodnosti zadatka, ulaže sebe u ono što piše.”⁷⁹ Roterova originalnost ogleđa se posebice u uvrštenju legende i umetanju opisa života peljeških seljaka kroz tumačenje javnosti izvan Pelješca nepoznatoga dodatnog značenja izraza “ponos”.

Roter zadovoljava i sve ostale Brautove zahtjeve, koji ih objašnjava ovako: “Slično kao u umjetničkom stvaranju, i u reportaži svaki autor kuje vlastiti alat. A škola zanata mu je sam život, radoznalost na sve ljudske manifestacije, opća kultura i – preporučuju nam – književna lektira. I tu prestaje svaki recept. Fakturu svoje reportaže svaki reporter od imena sam je našao; najčešće, ako ga pitate, ni sam ne zna kako gradi reportažu... Ipak se i ovdje postavljaju neki zakoni zanata koji se moraju poštivati. Uglavnom to su ovi:

1. sinteza svih elemenata oko osnovne ideje reportaže;
2. jasno pričanje, bez patosa, ili ‘baroka’, a ipak živo i slikovito s funkcionalnim stilskim ukrasima koji mogu potjecati i iz arsenala poetike;
3. vjernost istini koja se ne smije krivotvoriti ‘montažom’ i svojevolumnim postiranjem podataka koji su sami po sebi autentični;
4. osvježavanje svog izraza, tj. izbjegavanje šablone i rutine.”⁸⁰

⁷⁸ PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936., str. 11.

⁷⁹ BRAUT, Ivo: Novinar reporter, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 68. i 69.

⁸⁰ BRAUT, Ivo: Novinar reporter, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 69.

Kao što je pokazano na primjeru, Roter je ispunjavao, pa čak i premašivao, zahtjeve teoretičara suvremenika o pisanju reportaže. A kako bi se njegova reportaža uklopila u današnja načela što ih reportaže moraju zadovoljavati, pedesetak godina nakon Roterove reportaže “Pelješac iz vidika nove ceste”?

Stjepan Malović 2005. godine ističe: “ Reportažu krase vrstan stil, a tu se novinarstvo približava književnosti. [...] Reportaža mora biti autentična, tema joj je stvarni događaj. Slobodno je strukturirana, najviše ovisi o sposobnosti autora, a njezina je osnovna funkcija izazvati estetski doživljaj kod čitatelja.

Karakteristike reportaže jesu:

- Pišemo ih da bismo zabavili čitatelje.
- Novinar pušta da postupci i komentari sudionika nose priču.
- Obično počinjemo odgođenom glavom, koja sadržava događaj ili anegdotu koji uvode u priču.
- Tijelo priče sadržava ostala zbivanja i brojne citate.
- Zaključak sažima priču ili je dovodi do vrhunca.”⁸¹

Opće značajke reportaže po Maloviću ovise o vrsnom stilu kojim se približava književnosti, o autentičnosti i temi, koja mora biti stvaran događaj (u Roterovoj reportaži to je posjet političara gradilištu ceste na Pelješcu), te o izazivanju estetskog doživljaja kod čitatelja, što posve zadovoljava napis “Pelješac iz vidika nove ceste”. Prvi od pet posebnih Malovićevih zahtjeva govori o zabavi čitatelja, što Roterova reportaža svakako čini – ona predstavlja užitek za čitanje i ugodno provedeno vrijeme. Kako postupci i komentari sudionika nose priču, ispunjen je i drugi Malovićev zahtjev. Treći, o početku s odgođenom glavom koja sadržava događaj ili anegdotu, također je poštovan, s tim što je u Roterovu napisu struktura još složenija jer sadržava legendu i drugo zbivanje, tradicionalno pomaganje suseljana u prijevozu vina na mazgama do luke. Po Maloviću tijelo reportaže mora sadržavati ostala zbivanja i brojne citate, a to upravo tako Roter i čini (“Diži se Ivo, diži se Mato! ... Ja sam proputovao gotovo...”). Potom Malović u zadnjemu, petom zahtjevu traži da zaključak sažme priču ili je dovede

⁸¹ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 329.

do vrhunca. Roterov zaključak priču i sažima i dovodi je do vrhunca u isto vrijeme: “Motori su zabrujali. Vraćali smo se u grad. Jedni s osjećajem zadovoljstva, što su upoznali dobar dio poluotoka, a mi Pelješčani, sa ushićenjem, da će uskoro stara legenda o ustrajnom pelješkom pješaku Ivu Pavlini pasti u zaborav, a s njom zajedno i jeziva životna priča o ponosima.”

Kad je riječ o načinu na koji je sazdana reportaža “Pelješac iz vidika nove ceste”, na prvi je pogled prepoznatljivo da se radi o fokusiranoj strukturi jer početak i kraj zatvaraju krug (legenda o Ivu Pavlini, op. a.), a tijelo sadržava činjenice o suvremenom zbivanju u koje se upleće prošlost i predviđa budućnost radi pojačavanja dojma (preživljavanje zahvaljujući međusobnoj pomoći suseljana i nova cesta koja će im olakšati život, op. a.). Stjepan Malović navodi i pravilno organiziranje priče prema fokusiranoj strukturi, kako to američki znanstvenici koji čine Missouri Group, traže - “Tri koraka u primjeni fokusirane strukture:

1. Osigurajte prijelaz na opću, veću temu.
2. Izvještavajte o slučaju ili instituciji.
3. Pripremite efektan završetak, koji će se vratiti na subjekt koji ste fokusirali i koji nosi priču.”⁸²

Roter je obrađujući opću temu – izgradnju ceste, u prvi plan stavio pojedinca, Iva Pavlinu, preko kojega se prelazi na veću temu – život peljeških seljaka i potom glavnu temu – izgradnju ceste i promjene koje ona donosi. Izvještava se u tijelu reportaže i o instituciji, u ovom slučaju političarima koji su došli na Pelješac i lokalnim vlastima, a završetak se vraća na subjekt koji nosi priču, na Iva Pavlinu, koji ujedno simbolizira život peljeških seljaka. Dakle, reportaža Rudimira Roteru “Pelješac iz vidika nove ceste” zadovoljava sva suvremena mjerila za pravilno pisanje reportaže koja navodi Stjepan Malović više od pedeset godina poslije njezina nastanka i koja u današnjem vremenu traže američki znanstvenici okupljeni u Missouri Group.

⁸² MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 214.

ZANIMANJE ZA NEPOZNATE KRAJEVE

Nije dvojbeno da je putopis nastao kao književna vrsta i kao takav postojao je stoljećima, ali lako je dokazati i da su novine malo-pomalo počele objavljivati putopise i da se on razvio u poseban rod novinarskog izražavanja. Za razliku od književnog putopisa, u novinarskomu je manje dojmova, premda ih također ima, a više činjenica i podataka. Već je navedeno da je Pavešić putopis nazivao putopisnom reportažom. Zbog toga valja iznijeti i razliku između novinskog putopisa i reportaže. Novinski putopis donosi više opisa, a manje zbivanja i opsežniji je od reportaže. Tematika je reportaže raznolika, a putopis se samo odnosi na opisivanje krajeva i ljudi, koji, kao i u reportaži, tek uvjetno moraju biti udaljeni od putopisca ili čitatelja. Novinski se putopis piše poput niza reportaža pa je struktura svakoga njegova dijela reportaža. Uvod treba čitatelja upoznati s temom i činjenicama koje su autoru bile povod za pisanje. Pritom on ima punu slobodu pa može strukturu osmisлити po svojoj volji, uključujući i retrospektivni način pisanja. Završni dio putopisa može, ali ne mora, biti zaključak. Putopis se može završiti snažnim dojmom o putopisom obuhvaćenom području ili o samo jednom njegovu dijelu, namjerno ostavljenome za kraj.

Dnevne novine, a i pojedina revijalna izdanja, donose i prikaze kojima je tematika putopisna, ali ona nije dovoljna da bi novinarski uradak bio putopis. Ako se putovanje opiše jednostavno strukturiranim napisom i uobičajenim novinarskim stilom, onda je to tek jednostavan prikaz putovanja, a ne novinski rod putopis, složen od niza povezanih i sažetih reportaža.

Nužno je napomenuti i da su neki putopisci iz prošlih stoljeća svoja djela držali znanstvenima. Kako su tad prometne i komunikacijske veze bile slabe, oni su opisivali mnoge pojedinosti, pa i biljne i životinjske vrste, tlo, rude ako ih je bilo na opisivanom području, te klimu, gospodarstvo... Među svjetski poznate putopise ubraja se *Put po Dalmaciji* objavljen prvi put 1774. godine u Veneciji, a njegov autor Alberto Fortis sebe naziva znanstvenikom, i putopis znanstvenim, a ne književnim djelom. Vidi se to i iz njegova pisma upućenoga vitezu reformatoru, senatorima i reformatorima Sveučilišta u Padovi u kojemu ih moli da mu financiraju izdavanje knjige: "Ishodi putovanja,

obavljena pod tako sretnim znacima, sačinjavaju djelo što ga se usuđujem podastrijeti mudrosti preuzvišenoga suda kojega revnost štiti i potiče korisna izučavanja u presretnim državama pod mletačkom vlašću. [...] Ako k tome poteče kakva osjetna korist općoj baštini, narodnoj trgovini i umjetnostima od marljiva ispitivanja naravi i sadašnjeg stanja jezera, močvara, rijeka: od vijesti o prirodnim proizvodima te prostrane zemlje, te od napomena koje teže za tim da ih povećaju, poboljšaju i učine korisnima državi; od otkrića nečega novoga što je dosad izmaklo istraživanju prirodnjaka, tada bi velikodušni pokretači moga putovanja s neosporivim pravom uživali glas vrsnih rodoljuba, a ja bih u potpunosti kušao unutrašnje zadovoljstvo što preplavljuje dušu korisna podanika, za čim više nego za slavom učenjaka i znanstvenika mora težiti svaki plemeniti čovjek.”⁸³

Putopise koje je pisao Rudimir Roter moguće je podijeliti u dvije cjeline prema načinu nastanka. Prvu bi činili oni koje je napisao na osnovi vlastitih putovanja, a drugoj, što u to doba nije bilo neuobičajeno, pripadaju putopisi što ih je pisao po pričanjima putnika, uglavnom pomoraca. Roter je, poput Fortisa, smatrao da putopis ne smije ostati na površnim opisima, koliko god stilski bili skladni, nego na pronicanju u bit prirode, gospodarstva, nasljeđa i ljudi u području koje opisuje. Primjerice, njegov putopis “Posjet staroj dubrovačkoj koloniji u središtu Bosne”⁸⁴ čine tri sažete reportaže s poveznicama između svake, u kojima govori o staroj dubrovačkoj koloniji. U napisu nema međunaslova, čime želi naglasiti da se radi o cjelovitom napisu složene strukture, što njemu uistinu nije bilo teško pisati jer je znao kraćim odlomcima povezati tri cjeline u jedinstven putopis.

Na tragu Fortisova shvaćanja putopisa, Roter piše i o: rudama, povijesti, arhitekturi, klimi, prirodi, povijesti, društvu, načinu života, običajima... Često je putopise presijecao legendama kako bi čitatelje držao u napetosti i neizvjesnosti o čemu će pisati u idućim odlomcima:

“U utvrđenom gradu nalazila se vojna posada pod zapovjedništvom mladog bosanskog kraljevića. Pod utvrđenje je došao turski carević sa mnogobrojnom vojskom, koja se utaborila sa sjeverne strane grada. To

⁸³ FORTIS, Alberto: *Put po Dalmaciji*, Marjan tisak, Split, 2004., str. 3. i 4.

⁸⁴ *Naše more*, broj 1 od 28. veljače 1956. godine, str. 42. do 44.

se mjesto, navodno po careviću, i danas naziva 'Carevište'. Turci su neko vrijeme svom snagom navaljivali na grad, ali ga nijesu mogli zauzeti, te su zbog toga blokirali okolicu i odlučili da ustraju u opsjedanju. Vjerovali su da će se posada predati zbog nestašice hrane. Opsjedanje je trajalo dugo, i to prema legendi, punih sedam godina.

Uvidjevši, da ne će moći dugo održati grad u svojim rukama, jer je posada počela gladovati, bosanski kraljević odluči da se posluži varkom. On izda nalog, da se ubije jedno magare i da mu se želudac napuni posljednjom zalihom pirinča. Pomoću naročite sprave posada izbacila magare među neprijatelje. Kada su turski vojnici pregledali magare i ustanovili, da ga je posada tvrđave hranila pirinčem, turski carević je došao do zaključka, da Bosanci imaju goleme zalihe hrane, te stoga odluči da digne opsadu i da se sa svojom vojskom, koja je i sama počela osjećati nestašicu hrane, povuče iz Kreševa. Međutim, za vrijeme povlačenja susreo je jednu krezubu babu, koja mu je odala varku. Turska vojska se povratila natrag, nastavi opsadu i bosansku vojsku prisilila na kapitulaciju, te zarobi čitavu posadu i samog kraljevića.

Tako govori legenda o drevnom kreševskom gradu...⁸⁵

Roter se i u putopisima, kao što je pokazano i na primjeru reportaže, često koristi fokusiranom strukturom: u uvodnom dijelu naznači temu, a poslije njezine razrade u tijelu, napis završava iznošenjem još jedne, dotad nespomenute, zanimljivosti i vraćajući se i fokusirajući na subjekt koji nosi i u putopisu povezuje cijelu priču. U Roterovu putopisu "Posjet staroj dubrovačkoj koloniji u središtu Bosne" fokusirani su subjekt utjecaj Dubrovačke Republike u Bosni:

"Iz jedne stijene nad Kreševom bučno šumi vrelo radioaktivne vode, koja se koristi u maloj banji i obližnjem bazenu. Najveći dio ljekovite vode otiče s visinskog izvora u Kreševčicu. Nad uskim koritom radioaktivnog potočića uzdižu se i dva stara mlina. Svijetlo zelena mahovina, što je isplela debelim tkivom drvene kotače, svjedok je starosti mlinova. Oni su vjerovatno istim ritmom bučili i onda, kada su kraj njih prolazili predstavnici Dubrovačke republike, kojih se snažan uticaj i danas osjeća u ovom lijepom gradiću srednje Bosne."

⁸⁵ *Naše more*, broj 1 od 28. veljače 1956. godine, str. 44.

Putopise koje je pisao po pričanju drugih putnika, Roter je objavljivao kako bi javnost upoznao, makar preko posrednika, s dalekima zemljama. U vrijeme prije televizijskoga programa, novinski su putopisi privlačili pozornost. Ali, nije Roter pisao samo po pričanju svjetskih putnika. Rod novinarskog izražavanja birao je po podacima, zanimljivosti, opsežnosti i doživljajima sugovornika. Tako su poslije dugih razgovara s kapetanom Srećkom Krilom nastali njegovi memoarski zapisi što ih je *Naše more* objavilo u četiri opsežna nastavka 1957. godine.

DOŽIVLJAJI IZ PRVE I DRUGE RUKE

Ti memoarski zapisi su naslovljeni "Iz ratnih doživljaja našeg pomorca", ispod čega je u obliku podnaslova napisano: "Priredio R. Roter po pričanju kap. Srećka Krile", a uz prvi nastavak uredništvo je objavilo napomenu:

"U nekoliko nastavaka objavit ćemo sjećanja dubrovačkog pomorca Srećka Krile, koji je kao mladi časnik na bivšem jugoslavenskom brodu 'Tomislav' plovio za vrijeme Drugog svjetskog rata u opasnim zonama crvenog mora, Indijskog i Tihog oceana, a zatim nekoliko godina živio u Kini za vrijeme japanske okupacije i poslije oslobođenja goleme azijske zemlje.

Ovo je životna priča našeg pomorca, zapisi zbiljskih događaja, koje su naši pomorci, članovi posade 'Tomislava', proživjeli. Sjećanja pomorskog kapetana Srećka Krile imaju i posebno značenje, jer se odnose na područja, gdje su u burno ratno doba plovili rijetki naši brodovi i malobrojni naši pomorci."⁸⁶

Nije neuobičajeno da memoarske zapise pojedinih osoba pišu pisci ili novinari kada ličnosti čija se sjećanja i promišljanja žele objaviti, za to nemaju sklonosti ili vremena. Svakako, Roter se i te kako potrudio i napisao vrlo zanimljivo štivo. Svako novo zbivanje odvojio je međunaslovom, a pazio je i da oni budu podjednake dužine kako bi stali u jedan redak i tako pridonijeli boljem vizualnom dojmu. Neki od tih međunaslova glase: "Rat je započeo", "Iz Amerike u Afriku", "Tajfun na Pacifiku", "Talijani zaplijenili brod" "Tomislav' potopljen", "Kinesko

⁸⁶ *Naše more*, broj 1 od 1. siječnja 1957., str. 54.

pomorstvo”, “Borbe s orkanima”. Pisani su po pravilima struke i uistinu predstavljaju naslove poglavlja na koja se odnose.

Načinom pričanja doživljava kapetana Krile, s opisima brodova, mora i predjela, stavljanjem svega u kontekst općih zbivanja radi dobivanja širih spoznaja i ubacivanjem zanimljivih pojedinosti, niz napisa “Iz ratnih doživljava našeg pomorca” zadovoljava sve značajke memoara. Memoare kao novinski rod ne spominje Pavešić prije Drugoga svjetskog rata, a ni poslije nisu smatrani takvima, što ne znači da nije bilo poznato kako ih treba pravilno pisati jer su opsežno obrađeni u djelima što se bave teorijom književnosti.

Tek im Josip Grbelja i Marko Sapunar 1993. godine daju zapaženo mjesto kao novinskom rodu i navode povijesni razvitak od Ksenofontovih memoara Anabasa napisanih pod pseudonimom Temistogen (u značenju “Pravdin sin”), do suvremenog doba. Autori prenose različita objašnjenja pojma memoara od kojih se može sažeto i dijelom prepričano izdvojiti ono najvažnije: Memoari su pripovjedno djelo u kojem se izlažu uspomene autora na neka značajnija društvena ili kulturna zbivanja u kojima je pisac sudjelovao ili je bio njihov očevidac. Slika vremena, portreti i zaključci prelamaju se kroz prizmu osobnih preživljavanja i sudbine autora u doba o kojem se govori, ali su i pod vidnim utjecajem posljedica koje je ono donijelo. Uz kronološko izlaganje često su prisutne ocjene i objašnjenja autora, koje se proširuju i osvježavaju mnoštvom asocijacija koje nisu u najposrednijoj vezi s osnovnom temom, ali dočaravaju atmosferu. “Memoari su zaseban oblik izražavanja: nisu ni znanstveni poput povijesti, ni fikcijski poput literature, ni dokumentarni poput autobiografije, ni kronološki sistematizirani poput kronike, ni intimistički poput dnevnika, iako mogu imati od svega toga ponešto, pa je i uspoređivanje s tim oblicima najčešće znak nerazlikovanja oblika ili zamućivanja jasnoće.”⁸⁷

Grbelja i Sapunar upozoravaju i na moguće dvojbe o vrijednosti memoara zbog uvjetovane subjektivnosti, veće ili manje vjerodostojnosti izjava, spominjanja dokumenata i mogućnosti da autor bude jako istaknut u odnosu prema zbivanjima i svojom ulogom u njima. Međutim, kako je čitateljima jasno da se radi o nečijem osobnom vi-

⁸⁷ GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 159.

đenju događaja, a ne o povijesnom udžbeniku, smanjena je mogućnost manipulacije čitateljima koji u njima više traže izvanpovijesne značajke: lingvističke, stilističke, etnografske i komunikacijske.

U istom djelu Grbelja i Sapunar donose pregled mnogih uglednih autora, pisaca, publicista i novinara koji su se okušali u pisanju memoara, među kojima je i Josip Horvat s dva zapažena memoarska djela: *Zapisci iz nepovrata (Kronika okradene mladosti 1900-1919)* i *Hrvatski mikrokozam između dva rata, 1919-1941*.

Kako je Josip Horvat bio glavni urednik *Jutarnjeg lista* prije Drugoga svjetskog rata, u vrijeme kad mu je Roter bio suradnik, može se pretpostaviti da je Rudimir Roter bio upoznat s njegovim memoarskim djelima. A da je Josip Horvat i danas dobar uzor piscima memoara, svjedoči ocjena analitičara Nikole Batušića objavljena u *Danasu* 1984. godine, gdje je napisao da je u Horvatovim memoarima otkrio: “[...] ne samo zamjernu moć opažanja, već i analitičku pronicavost koja predviđa, prosuđuje i ocjenjuje točno (*Zapisci iz nepovrata*). Horvat kao sociolog i motrilac niza naoko nebitnih činjenica, dokazuje kako su unas političke prilike presudno znale oblikovati mnoge profile i značajeve javnoga života, čime svojoj memoaristici dodaje važnu kritičku komponentu koja ga dovoljno daleko odmiče od zbiivanja i time njegovu peru dodaje potrebitu vjerodostojnost” (*Hrvatski mikrokozam*).⁸⁸

Sjećanja kapetana Krile, Roter je uobličio u sadržajno i stilski uvjerljivu priču. Posebnu je pozornost posvećivao izboru riječi pazeći da ih ne ponavlja, što nije bilo lako jer je u tim memoarskim zapisima dosta opisa mora i predjela, a ni jedan se ne ponavlja i ne sliča na druge. Slijedi Roterov opis nevremena u poglavlju “Tajfun na Pacifiku”:

“Prazan trup ‘Tomislava’, prepušten na milost i nemilost uzavrelom moru, jurio je neobuzdano kroz gustu pomrčinu pobješnjelog elemnta, pod udarcima silnog vjetrova i kiše. Ponekad je izgledalo da se more prolama i da će ‘Tomislava’ progutati kao neku krhku igračku. Spomenute zlosutne grebene, koji su u pomorskim kartama označeni kao mjesto velike opasnosti za pomorce, trebali smo proći s lijeve strane u udaljenosti od

⁸⁸ Prema: GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 159.

5 milja. Tako je glasio propis. Ali nijesmo mogli slijediti određeni kurs, jer su nas izdala sredstva upravljanja brodom. U nesreći sreća nas je poslužila i mi nijesmo znali na koliku smo udaljenost i s koje strane smo prošli najopasniji položaj u Južnom kineskom moru. Poslije dvodnevne plovidbe potpune prepuštenosti bijesu mora konačno smo izašli iz opasne zone i stigli u mirniji pojas.”⁸⁹

DRAGULJI ISPOD CRTE

Poput većine novinskih rodova, feljton vuče podrijetlo iz Francuske. Francuska riječ *feuilleton* znači list i povež od samo nekoliko listova. Premda je prevedena na hrvatski kao podlistak, taj je izraz ostao uglavnom za samo jedno od dva tumačenja značenja feljtona, i to kao novinske rubrike, dakle prostora u listu, prostora “ispod crte”. Drugo značenje feljtona kao roda novinskoga izražavanja prihvaćen je u izgovornom obliku. Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika* i ne spominje kako se izvorno piše, nego samo objašnjava pojmove *feljton*, *feljtonist* i *feljtonistički*.⁹⁰

Opsežno tumačenje nastanka i odlika feljtona u hrvatskoj teoriji novinarstva donosi iz pera slovenskog znanstvenika France Vrega tek Novakovo *Suvremeno novinarstvo* 1964., pet godina poslije smrti Rudimira Roter. Ali, to ne znači da Roter nije bio upućen u pisanje feljtona jer je to, što je već spomenuto, bila jedna od značajki *Obzora*, u kojemu je Roter bio istaknut suradnik.

France Vreg objašnjava da su naziv feljton dali 1800. godine oglasnom prostoru pariškog lista *Journal des Débats*. Uz oglase u istom su se prostoru objavljivali i kazališni programi i kratke vijesti, a poslije i drugi novinski rodovi s aktualnostima iz kulture. Postupno se oglasni prostor pretvorio u zabavno-kulturni, i tako je za taj dio lista nastao asocijativni pojam feljton. Gotovo istovremeno počela se rabiti crta ispod koje su objavljivane vijesti iz kulture, vremenski izvještaji, a nedugo potom i zagonetke i pjesme. Kako je rubrika smještena ispod crte imala zanimljiv i zabavan sadržaj, postala je najčitanijom u *Journal des Débats*, a prvobitni pojam feljtona za oglasni prilog prenio je na rubriku ispod crte. Njegov se razvitak odvijao u dva smjera i takav

⁸⁹ *Naše more*, broj 1 od 1. siječnja 1957., str. 56.

⁹⁰ ANIĆ, Vladimir: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1994., str. 190.

je ostao i danas: jedan je prostorni, oznaka stalne rubrike (podlistak), a drugi poseban rod novinarskog izražavanja (feljton). Zanimljivo je da se feljton iz Francuske raširio po kopnenom dijelu Europe, pa ga je poslije prihvatio i ostali svijet, a kao iznimka ostalo je englesko novinarstvo - nikad nije uvelo *rubriku ispod crte*.⁹¹

Feljton, po Vregu, znači "publicističku prozu objavljenu ispod crte koja pokušava kratkim opisom zahvatiti u šaroliku mrežu duhovnih odnosa dio svijeta, komadić života, neki društveni problem. Opis je prepleten asocijacijama iz raznih područja života, monolognim meditacijama, ironičnim sijevanjima. Razmišljanja su subjektivna, a zapazanja osjećajna. Iz kratkih opisa i razmišljanja izbijaju etički problemi društva. Tematski može razmatrati kulturne, unutrašnjopolitičke, moralne, etičke, filozofske i druge društvene probleme. Po svom obliku feljton može biti napisan kao pismo, kao feljtonski portret, kao problemska meditacija, kao skica, kao zapis šetača, ili kao putopisni feljton. Zajedničke značajke feljtona su:

- aktualnost odnosno tendencija da se raspravlja o važnim zbivanjima dana;
- konkretna nazočnost feljtonista u pripovijedanju što se ogleda kroz pisanje u prvom licu;
- konkretnost osoba, stvarnih zbivanja i svijeta točno određenog prostorno i vremenski;
- posebna pripovjedačka tehnika i kompozicija koju čine pretežito epski, a ponekad i lirski elementi povezani na poseban feljtonistički način;
- feljtonska meditacija i razgovor, bez fabule, a pojedine elemente povezuje osjećajni razgovor i subjektivna meditacija."⁹²

Vreg potom tumači kako je osobina feljtona pisanje u prvom licu ujedno i značajka reportaža, memoara, putopisa i slične dokumentarno-pripovjedačke literature. Valja istaknuti da je Roter upravo tako pisao složene novinske rodove i da su način pisanja feljtona kao novinskog roda, te njegov smještaj ispod crte, vrijedili desetljećima prije

⁹¹ VREG, France: Feljton u listu, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 189. i 190.

⁹² VREG, France: Feljton u listu, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 193. i 195.

i oko dva desetljeća poslije Vregova rada o feljtonu. Do promjena je došlo s promjenom tiskarske tehnologije, mnogostruko većim mogućnostima grafičkog oblikovanja novina, ali i sadržajnim razlikama do kojih nije dovela samo tehnologija, nego i ubrzan način života i čitanja novina. Današnje tumačenje pojma feljton umnogome se razlikuje od Vregova jer je podlistak danas rijetko smješten ispod crte, ne piše se samo o događajima dana, a nazočnost novinara, kao ni u drugim složenim rodovima, mora biti manje nametljiva. Zato se više ne pišu ni složeni novinski rodovi u prvom licu kao pravilo, nego samo kao iznimka od pravila, i to kad za to postoje opravdani razlozi.

Roterovi feljtoni obuhvaćali su različite teme, a zajedničko im je da su donosili mnoštvo podataka i da je uočljivo kako su nastajali kao posljedica dugotrajnoga i napornog proučavanja tema o kojima je pisao. Ne samo u njegovim zrelim godinama, poput feljtona “Trst u ogledalu historije”, objavljenoga u tri broja *Dubrovačkog vjesnika* 1953. godine, nego i u feljtonima što ih je pisao prije Drugoga svjetskog rata, posebno u *Obzoru* i *Jutarnjem listu*.

U pojedinim feljtonima Roter se poziva na postojeću literaturu kojom se koristio uz vlastito istraživanje, a mnoge je napisao osobno prikupljajući podatke po arhivima. Takav je, primjerice, i feljton “Hrvatska pučkoškolska književnost u Herceg-Bosni pod turskom vladavinom”, objavljen u *Obzoru*. Nije se zadovoljavao samo nabranjem zbivanja nego je, što je dublje mogao, proučavao tematiku pa je za potrebe feljtona o pučkoškolskoj književnosti sam analizirao udžbenike i iz njih je navodio najvažnije dijelove:

“... Iza Miletića i Marijanovića sastavio je g. 1847. fra Ivan Franjo Jukić početnicu za bosanske pučke škole, koju je nazvao ‘Početak pismenstva i napomena nauka kerstjanskoga na službu pučkih učionica u Bosni’. Jukićeva početnica tiskana je u Gajevoj tiskari u Zagrebu. U predgovoru Jukić pruža savjete učeniku i učitelju. Tako među ostalim govori učeniku: ‘Nema veće potrebe na ovom svijetu od nauka: štiti i pisati znati. Iz knjige čovjek može najlakše naučiti, što je dužan Bogu, sebi i svomu iskrnjemu’. Učitelja Jukić hrabri ovako: ‘Ne šteti dakle truda, učitelju bogoljubni, jer ako na ovom svijetu nije tvoj trud i znoj naplaćen, tvoja je plaća mnogo veća gore na nebesima.’”⁹³

⁹³ *Obzor*, 13. ožujka 1937.

Izbor tako upečatljivog navoda svjedoči kako je Roter tijekom cijelog života prosvjetiteljsku ulogu smatrao svojim pozivom. Devedeset godina poslije Jukićevih uputa učenicima i učiteljima, Roter ih je smatrao aktualnim i izuzetno vrijednim, pa ih je uvrstio u feljton. Do izlaska ove knjige o Rudimiru Roteru proteklo je još osamdeset godina, a njegov izbor Jukićevih riječi možda je postao još aktualniji: ni danas nema ništa važnije nego znati čitati i pisati. Učiteljima nije neka utjeha što ni danas nisu bolje plaćeni, možda uživaju i manji ugled nego nekad, ali i za njih vrijede Jukićeve riječi još više: neka ne žale truda bez obzira na to što njihov trud i znoj na ovome svijetu nije pošteno plaćen.

Roteru su često kao izvor služili dokumenti čuvani u samostanima; njih je, uostalom kao i ostale, u skladu s pravilima novinarske struke, navodio i na njih se pozivao:

“Medjutim spomenuti udžbenici nisu mogli zadovoljiti potrebe pučkog školstva u cijelosti, jer se isticala potreba i drugih školskih knjiga. Franjevačko starješinstvo vodilo je o tome računa, što nam najbolje dokazuje zaključak kapitula provincije ‘Bosne Srebrene’ od g. 1854. Kao peta točka zaključaka na tom kapitulatu ustaknuto je slijedeće: ‘Neka se pobrine starješinstvo, na koji bi se najlaglji način providio s početnim knjigama, osim abecednih, kanoti: obćom povjestnicom, zemljopisom, prirodopisom i točnijom računicom’. U istom zaključku starješinstvu se savjetuje, ‘da se izaberu učevniji redovnici, koji bi elementarne hrvatske pučke knjige našem pučkomu izgovoru jezika ugodili, ili iz koga jezika preveli.’⁹⁴

Na temelju nalizire dostupnih napisa Rudimira Roter, koji su potpisani i objavljeni, uočava se da je među mnogim književnicima o kojima je pisao, najzastupljeniji veliki pjesnik Silvije Strahimir Kranjčević. O njemu je objavio i nekoliko feljtona, pronašao je i javnosti obznanio nepoznatu Kranjčevićevu pjesničku prozu. Do prvih spoznaja o tome da je Kranjčević pisao pjesničku prozu, a nije ju osobno objavio, Roter je došao proučavajući evidenciju o isplaćenim honorarima za suradnike književno-umjetničkog časopisa *Nada*. Tragom zabilješki o isplaćenim honorarima Kranjčeviću, Roter je uspio pronaći neobjav-

⁹⁴ *Obzor*, 13. ožujka 1937.

ljene rukopise i objaviti ih u nastavcima u *Obzoru* 1938. godine. Taj podatak pokazuje koliko je Roter bio temeljit u svojem poslu i kako je smatrao sebe ne samo novinarom nego i kulturnim djelatnikom koji ima obvezu podijeliti s javnošću spoznaje do kojih je došao.

Roterova općinjenost Kranjčevićevim djelom potaknula ga je na pisanje feljtona u kojemu je birao Kranjčevićeve poruke autorima koji su mu slali pjesme za objavljivanje. Kranjčević nije rukopise što ih je smatrao lošim tek tako bacao u koš, nego je njihove autore podučavao u čemu su griješili. Roter u uvodu feljtona "Anonimni Kranjčević" objašnjava i postupak poznatog pjesnika, a i potrebu da se javnost upozna i s uvijek teškim i nezahvalnim uredničkim poslom:

"Ovdje iznosimo neke anonimne sastavke Silvija Strahimira Kranjčevića u nezavidnoj ulozi učitelja i savjetnika onima, koji su slali uredništvu svoje rukopise, najvećim dijelom pjesme. 'Nada' je stalno donosila rubriku 'Dopisi uredništva'. Kranjčević je u toj rubrici mlade ljude savjetovao, upućivao i učio. Mnogi su netaleantirani početnici, istina, čuli i gorku riječ pjesnika-urednika, jer ih je on bez okolišanja odvrćao, ali je isto tako ljude s talentom učio, hrabrio i pozivao da ustraju. O tome će se odmah uvjeriti poštovani čitatelji, te ćemo stoga na prvom mjestu iznijeti značajan Kranjčevićev odgovor u 'Nadi' br. 15. iz g. 1895., koji nam najbolje dokazuje njegovu misao vodilju:

G. Janku pl. K. Eto i opet belaja. Vi nam zamjerate što priopćujemo katkada početničke radove i da se ovako širi dilentatizam u literaturi. I mi se slažemo s Vašijem nazorima o dilentatizmu, ali nijesmo ni pošto za to da se mladi daroviti pisci odbijaju. 'Nada' uzela je sebi za zadatak da nijednog pisca, u koga se nadje dara i mara, ne zanemari već priopćujući kadikad možda i slabije radove, da ga bodri na daljnji istrajni posao. I tu će 'Nada', kao i dosele, suditi objektivno, 'ni po babu, ni po stričevima' već po svom nepristranom uvjerenju. Mlade ljude valja sokoliti i poticati na rad, a oni će s vremenom i bolje i savršenije stvari stvoriti, - ta koliko ima pjesnika velikoga glasa, čiji početni radovi bijahu vrlo male cijene, a Bog zna, ne će li i 'Nada' kojeg takovog odnjhati na svome krilu. Ono što nam pišete o 'Monopolu u književnosti', i o pristranosti nekih redakcija, nas se ne tiče, no dvojimo, da bi koji od našijeh listova prigovor zaslužio."⁹⁵

⁹⁵ *Obzor*, 23. prosinca 1938.

Potom Roter navodi pojedine Kranjčevićeve odgovore pošiljateljima neuspjelih rukopisa. Roter je birao izvatke koji su mogli biti aktualni te 1938. godine, kad je feljton objavljen, premda ih je Kranjčević napisao 1895. a ovaj vrlo sažeti odabir iz Roterova izbora donosi one Kranjčeviće poruke koje se jednako dobro mogu primijeniti 2007. godine:

Sl. obrtničkoj zadrugi u S. – Dabome da ne možemo nikome braniti, da sudi po svojoj miloj volji o etnografiji, historiji, književnosti i drugom. Nek je svašta. Ali svakako možemo zahtijevati od svakoga nešta takta, kaki je običan u Evropi [...] Evo ovoliko u odgovoru na ono stilističkog cvijeća, koje pred nas prosu 'svjedski čovjek'. Ovdje prekidamo, a gospodinu 'svjedskom' preporučamo nekoliko sati ortografije u tamošnjoj osnovnoj školi i poznato vrsno djelce J. Gala.

I. H. u Z. - ...Ako se nešto napiše, pak se u to upletu riječi Hrvat, Srbin, Englez, Talijan i dr., zato ono još ne bude pjesma, pače ne može se razabrati, da li imade u čitavoj hrpi tihov i imena bar gdjevoja pjesnička iskrica pa s kakvim pravom da preuzmemo odgovornost proširivanja? Još i ova: Dolazilo je u redakciju rukopisa gdje su pjesnici pjevali: 'Ja te ljubim – jer si Hrvatica!' ili: 'Kad ne bi Srpkinja bila, ne bih te ljubio!' Na tom nam je u interesu pjesništva reći, da to nije – istina! Tvrda je vjera, da bi se dotični pjesnik bio zaljubio u onu istu osobu, kad bi bila i bogzna kakve treće ili devete narodnosti i da se naprosto čovjek ne zaljubljuje zbog – narodnosti! Ta hiperbola jeste nemilice pretjerana i uz to neizmerno naivna. Ljubav je čisto ljudska strast, potreba života, emancipacija zdrava i normalna organizma; njezin zametak ne stiće se uzgojem, a apsolutno ne ni prilikama. Uz sve kulturne inačice i nuzgređice, ona u glavnom jednako gospoduje u svijem ljudima, ko vid, ko sluh, respiracija, kolanje krvi i dr. i za to se ni ne može ljubiti zbog narodnosti. Sasvijem je drugo patriotska poezija. Ta je poezija, da se poslužimo paradoksom, poezija razuma, i kad pjesnik uzdahne: Domovino! ne zna ni sam koliko li praktičnih podloga obuhvaća taj sveti pojam. To je riječ, koja nas podsjeća na hiljade, hiljade uspomena, koje nikoše u našoj maloj i velikoj zajednici, kojoj pripadamo ko jedan atom u onoj masi krvi što nas hrani, to je ime kuće i društva koje je s nama i mi smo s njime, s kojom jesmo i bez kojeg nas ovako kako smo mi nema. I zato ljubiti domovinu sa-

svijem je opravdana nužda naša i taj ideal stvarao je od uvijek pjesme, vojnike i žrtve.

A. T. u M. - Nema nam druge već priznati da onako šta još ne pročitamo. U Vašem 'psalmu' od dvadeset i devet redaka imade ravno dvadeset i osam jednostavnih uskličnika, gotovo toliko pitanja, a da i ne brojimo one kobne složene znakove, koji se bilježe: ?? !! pače i ?? !!! . Pitate: gdje su moje gusle, (?!)? Evo gusle, ali nema iz njih zvuka! Nijeme pod mojim prstima ostaju!! – Vjerujete da je to samo milost Božja i sigurno nije zlo te je tako.

P. Z. u B. - U Vašim pjesmicama ne će niko živ pod suncem naći poezije. S toga Vas Vaši prijatelji loše uvjeravaju, i ovaj put biste najbolje učinili, da se najprije čuvate od svojih prijatelja.

Steva P. u V. – Mi, dobri čovječe, nikako ne pristajemo uz vaše mnijenje, jer za nas važi kao načelo, da u književni list ne spadaju članci, kojima su kao neka osnova pitanja dnevne politike. Što onaj književni list ima druga načela, to za nas ne vrijedi ni prebijene pare. Vratismo Vam s toga rukopis a Vi ga slobodno pošaljite na ono drugo mjesto. Mi ćemo Vam, kad nas već i zato pitate, biti vrlo blagodarni, ako onamo u notici, složenoj što krupnijim slovima istaknete 'da je nemilosrdna *Nada* svečano odbila ovu Vašu radnju'. Naši, pa i trijezni čitatelji onog lista, biće nam zahvalni, što smo taki okrutnici.⁹⁶

Svaki odabir, koliko god se njegov autor trudio da bude uravnotežen i nepristran, odaje njegovu sklonost prema izabranim djelima. Zato se i u Roterovu izboru Kranjčevićevih odgovora autorima neobjavljenih rukopisa, od kojih je u ovom radu naveden tek mali dio, mogu naslutiti i njegov osobni svjetonazor i gledišta o književnosti i umjetničkom izražavanju uopće, o domoljublju, kulturnom nasljeđu i mnogo čemu drugome.

Roter je u izbor Kranjčevićevih savjeta odabrao i onaj u kojemu pjesnik objašnjava pojam domovine ne samo kao države u kojoj je netko rođen i pojam društva kojemu pripada nego i "kućom" iz koje potječe. Takvo tumačenje riječi domovina zadržalo se u hrvatskom jeziku još samo na području Konavala, gdje je domovina i kuća s na-

⁹⁶ *Obzor*, 23. prosinca 1938.

slijedenom zemljom neke obitelji, i uži zavičaj (Konavle) i država Hrvatska. Hrvatski enciklopedijski rječnik iz 2004. godine u objašnjenju pojma domovine navodi prvo značenje “kao zemlje rođenja, zemlje kojoj čovjek pripada po svojim pravima ili po osjećajima”, drugo “kraja gdje se što pojavilo i u kojemu nešto uspijeva”, s istoznačnicama postojbina, obitavalište i stanište, treće kao “uže regije u kojoj se tko rodio”, a četvrtoga - nema.⁹⁷ Upravo četvrto značenje, koje spominje i Kranjčević, a prenosi Roter – domovina je i kuća, ali ne u smislu zgrade, nego obitelji i njezinih predaka te zemlje koja ih je hranila i hrani one koji danas žive na njoj – više nema ni u rječnicima, pa čak ni u onome koji se naziva “enciklopedijskim” i objavljen je u dvanaest knjiga. To više je značajno što su Konavljani očuvali taj tradicionalni pojam domovine u najužem značenju jer je on do prije stotinjak godina postojao u hrvatskom jeziku ravnopravno s drugima, i što je Roter, citirajući Kranjčevića, podsjetio na njega.

ANTIČKO BLAGO

Ogled ili esej nastao je još u antici (Plutarhovo djelo *Moralia*), popularan je postao u renesansi (Michele de Montaigne ga je učinio posebnom književnom vrstom, Francis Bacon ga je prihvatio i usavršavao), vrhunac je dosegao u 17. i 18. stoljeću (Descartes, Locke, Voltaire) i zadržao se do današnjih dana, a još uvijek izaziva dvojbe teoretičara kamo ga svrstati. Od samih početaka razvijao se u dva smjera – znanstvenome i književnom, a bliskima su ih zadržali stil i struktura pisanja.

Milivoj Solar esej svrstava u književno-znanstvene vrste i publicistiku objašnjavajući da je teško povući granicu između pojedinih znanstvenih djela i umjetničke proze: “Brojna znanstvena djela mogu se čitati i kao umjetnička djela, i obrnuto, jer samo u određenom broju slučajeva, i tek u nekim književnim epohama, možemo utvrditi nesumnjive karakteristike znanstvenog ili nesumnjive karakteristike umjetničkog načina izražavanja. Druge epohe, kao što je npr. naša, velikim dijelom teže izrazu koji ujedinjuje, ili bar pokušava ujediniti, znanost i književnost, odnosno neke vidove znanosti i neke književne vrste. [...]”

⁹⁷ Domovina, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, knjiga 3., ANIĆ, Vladimir i dr. (ur.), EPH i Novi Liber, Zagreb, 2004., str. 18.

Od književno- znanstvenih vrsta danas je najvažniji esej (prema francuskom *essai*, pokušaj) ili ogled. Esej je, naime, takva književna vrsta u kojoj biva ujedinjena znanstvena namjera u obradi određenog životnog ili znanstvenog pitanja s težnjom da se ta obrada ostvari na umjetnički konkretan, živ, uvjerljiv i stilski dotjeran način, takav način u kojem dolaze do izražaja i sposobnosti pisca da ostvari umjetničke dojmove. [...] Tematsko područje eseja ostalo je vrlo široko, ali se najpoznatiji suvremeni eseji ipak bave pitanjima analize pojedinih književnih i umjetničkih djela, te pitanjima analize određenih životnih pojava zapaženih upravo preko načina kako su te pojave prikazane u umjetničkim djelima. Tako je esej danas najčešći oblik tzv. književnosti o književnosti, tj. književne kritike koja odnos prema književnom djelu i vrednovanje književnih djela odnosno čitavih epoha književnosti izgrađuje prije svega na analizi vlastitog doživljaja ili na određenim aspektima djela koji autora eseja posebno zanimaju. Kada umjetnička obrada na neki način potpuno nadvlada znanstvene namjere, esej prelazi u roman, odnosno određeni tip nefabularnog romana, u tzv. roman-esej. A kada znanstvena vrijednost prevlada nad umjetničkim oblikovanjem, javljaju se znanstveni prozni oblici kao što su studija ili traktat, oblici koji, doduše, ne pripadaju umjetničkoj prozi, ali ih valja u analizi proznih djela imati na umu s obzirom na spomenutu težnju našeg doba za jedinstvom umjetničkog i znanstvenog odnosno filozofskog izražavanja.⁹⁸

Josip Grbelja i Marko Sapunar citiraju Solara, ali i druge teoretičare, poput Slavkovića koji za esej kaže da nije “tipičan novinarski način izražavanja”, i donose opsežan pregled esejista među kojima su i poznati književnici (Krlježa, Krklec), ali i novinari (Tenžera, Janeković).⁹⁹

Solara, Grbelju i Sapunara navodi i Srećko Lipovčan, preuzimajući od njih i tumačenje eseja kao graničnog žanra “koji dijeli i spaja novinarstvo s literaturom i znanošću”. Lipovčan prenosi Exnerovo mišljenje, kako je zadaća esejista “kritika u širem smislu riječi, kritika shvaćena kao ispitivanje, sukobljavanje i ocjenjivanje; pravi esejist stalno sudi, on nikada ne piše a da ne sudi”. Također, Lipovčan ističe: “Gotovo da i nije potrebno upozoriti kako se baš od autora eseja oče-

⁹⁸ SOLAR, Milivoj: *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1984., str. 180. i 181.

⁹⁹ GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 115. i 116.

kuje uzoran stil. Neki teoretičari podsjećaju da je upravo 'stilistička briljantnost' ono čime autor tog oblika želi 'pridobiti' čitatelja za svoje stajalište (Belke)."¹⁰⁰

Mario Plenković za esej kaže da je "prijelazni novinarski oblik koji je i znanstveni i umjetnički žanr. Sama riječ 'pokušaj' koja je uopćen prijevod toga pojma, naznačuje da se u eseju uvijek radi o originalnom tretmanu teme. Esaj je zato i autorski žanr s vrhunskim dometima. Zato se u tome žanru ne mogu okušavati početnici, nego samo iskusni novinari koji su se afirmirali i provjerili kao pisci eseja. Novinarska teorija se stoga i ne bavi pokušajima da uopći neku modelsku strukturu za pisanje eseja, budući da se za originalan pristup temi, s biranim jezikom, britkom misli ne mogu davati propisi, jer bi oni upravo u eseju uništili ono što je njegova esencija, a to je neponovljivost i stalno stvaralaštvo formi i izraza."¹⁰¹

Odmak od spomenutih teoretičara čini Stjepan Malović, koji se u skladu s američkim, u svijetu sve više prevladavajućim shvaćanjem novinarstva, ne bavi klasificiranjem novinarskih rodova i njihovih vrsta, nego načinom pisanja i strukturom novinske priče. Zbog toga esej smješta u poglavlje naslovljeno "Alternative obrnutoj piramidi", kao jedan od načina organiziranja novinskoga napisa, u odlomak koji naziva "Pješčani sat i esej": "Načelo pješčanog sata primjenjuje se kad imamo dva događaja približno jednake važnosti, a povezani su manje važnim događajem. Tada u glavu stavljamo jedan važan događaj, ubacimo obrat ili prijelaz, te drugim važnim događajem zaključujemo priču. Stil eseja je nešto jednostavnija ali zahtjevnija forma. Esaj je blizak književnosti, pa novinar mora biti vrstan stilist kako bi opravdao korištenje takvog oblika. Esaj počinje glavom, ima opsežno tijelo nabijeno glavnim činjenicama, a završava zaključkom koji je vezan za glavu."¹⁰²

Franjo Pavešić prije Drugoga svjetskog rata ne spominje esej kao oblik novinarskog izražavanja, zato što ga je u to vrijeme obrađivala teorija književnosti pa je smatran književnom vrstom koja se objav-

¹⁰⁰ LIPOVČAN, Srećko: *Mediji – druga zbilja?*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 49.

¹⁰¹ PLENKOVIĆ, Mario: *Komunikologija masovnih medija*, Barbat, Zagreb, 1993., str. 148.

¹⁰² MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 215.

ljuje u novinama. No, ima i suvremenih autora koji esej uopće ne drže novinskom vrstom. Vjerojatno zato što novine i časopisi povremeno objavljuju prave književne i znanstvene eseje pa smatraju da novinarski esej i ne postoji.

Primjerice, Dušan Slavković izričito naglašava: “Esej nije novinarski oblik izražavanja (čak ni tzv. politički esej) i to zato što ne prihvaća osnovne novinarske principe – više ga zanimaju misli autora nego činjenice stvarnosti. Osim toga, novinari izuzetno rijetko pišu eseje kojih, uostalom, najviše ima u časopisima.”¹⁰³

Premda se ne mogu posve pobiti navedene tvrdnje protivnika ubrajanja eseja u oblike novinarskog izražavanja, moguće je istaknuti njihovu nedostatnu uvjerljivost. I po definiciji u *Leksikonu novinarstva* kaže se da novinari vrlo rijetko pišu eseje, ali to ujedno znači da ih ipak pišu. Rijetko nije istoznačnica s nikad. Drugu Slavkovićevu tvrdnju također je lako pobiti jer ona glasi da ih “najviše ima u časopisima”, što znači da ih ipak ima i u novinama, neovisno o tome što ih je manje nego u časopisima. Ako se izdvoje znanstveni i stručni časopisi, ostaju popularni, informativno-politički, zabavno-revijalni i specijalizirani časopisi koji objavljuju i eseje, a svi oni spadaju u novine u širem smislu. Treća tvrdnja glasi da esej ne prihvaća osnovna novinarska načela jer ga “više zanimaju misli autora nego činjenice stvarnosti”. I nju je moguće pobiti jer ni tu Slavković nije posve izričit (zato što i ne može biti), pa ne naglašava da esejista zanimaju samo vlastite misli, nego se pokriva neizmjerljivim pojmom “više”. Dakle, i po njemu se autor eseja ipak oslanja i na činjenice jer ako je nečega više, drugoga je manje, a ne – nimalo. Esejist ne izražava svoje misli o nečemu iz mašte, nego polazi od stvarnosti, činjeničnog stanja (umjetničkog djela, društvenih ili političkih pojava, osoba...).

Zbog toga se može zaključiti da je esej ipak oblik novinarskog izražavanja koji pišu i novinari i on izlazi i u novinama, a po izražajnim sredstvima blizak je ili književnom ili znanstvenom stilu. Teme eseja mogu obuhvaćati potpun raspon društvene zbilje, a najčešće su iz područja umjetnosti, politike, filozofije, etike, životnog stila... Esej ili ogled, kao složeni novinski rod, po svojoj je strukturi nadgradnja član-

¹⁰³ SLAVKOVIĆ, Dušan: Esej, Leksikon novinarstva, (ur. Bjelica, Mihailo i dr.), Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 53.

ka, po načinu pisanja bilješke, kritike i recenzije, a po odnosu prema činjeničnom stanju predstavlja složeni oblik osvrta. Neovisno o tome što prevladavaju autorovi osobni stavovi i, bez obzira na stil pisanja, esej kao složeni novinski rod polazi od činjenica, a ne od mašte.

Eseji koje je pisao Rudimir Roter pripadaju novinskim esejima. Neki od njih pisani su znanstvenim stilom, a neki književnoumjetničkim, ali svi se temelje na činjenicama i u njima nema mašte. Osobnih promišljanja ima napretek, ali ona su duboko utemeljena u stvarnosti – znanosti i umjetnosti. Najčešće teme Roterovih eseja su umjetnost i kultura u širem smislu. Pojedine teme, od kojih bi prosječni novinari napisali tek izvještaj ili u najboljem slučaju prikaz, Roter je znao uobličiti u esej pozivanjem na mišljenja autoriteta i dodajući vlastita, obrazložena gledišta.

Jedan je od takvih eseja, izrastao na temi koja djeluje previše jednostavno za takav složeni rod novinarskog izražavanja, primjerice, “Kako i koliko čitaju radni Dubrovčani”, objavljen 1951. godine u *Dubrovačkom vjesniku*. Uz to što je prikupio podatke o čitalačkim navikama Dubrovčana, Roter je i sam morao poznavati djela koja su oni čitali da bi javno mogao izreći prosudbe o njihovim ukusima i dati smjernice što bi trebali čitati. Roter je volio književnost premda se poslije prvih objavljenih priča sam odlučio za novinarstvo upravo zbog želje da piše samo o stvarnosti.

Da ga je književnost zaokupljala i kao novinarska tema i kao sastavni dio njegova života, svjedoči esej *Biblioteke i “biblioteke”*, što ga je objavio u *Večernjoj pošti*, dvadesetak godina prije spomenutoga u *Dubrovačkom vjesniku*. Kako je i sam bio prevoditelj, poznao je i taj važan posao o kojemu umnogome ovise dojmovi što ih čitatelji stječu o piscima čitajući prijevode njihovih djela.

O važnosti knjige i književnosti Roter iznosi svoje gledište:

“Utjecaj knjige je velik, naročito ako je njezin autor stekao izvjestan prestiž ili ako zna goditi svojim pisanjem psihološkom raspoloženju vremena. Takove knjige, kad se serviraju omladincima, koji još nijesu izgradili svoju ličnost, znadu presudno utjecati na formiranje mišljenja, osjećanja i karaktera. Poznato je iz prošlosti, da su pojedini pisci djelovali svojim pisanjem na čitave društvene redove, čak i na mišljenje cijelih naroda, a

neki šta više i preko tih društvenih skupina. Ovu smo činjenicu podvukli kao dokaz koliki je značaj vještog pisca na javno mišljenje. Taj dominantni položaj zauzimalju donekle i savremeni jači pisci u svijetu, premda je kroz posljednja dva decenija osjetljivo poljuljana vjera u autoritete. Ali u našem vremenu mnogi pisci svoj autoritet i popularnost naslanjaju na dražkanja kad već ne mogu da aureolu slave steku na istinskom nadahnuću svoje genijalnosti, pa se tako upinju da bilo kako budu viđeni i priznati od svojih savremenika. Na taj način i kod nas su posljednjih godina iskrsele čitave legije 'pisaca', u najviše slučajeva mlađih ljudi, koji misle da je za pjesničko ili prozno beletrističko književno stvaranje dovoljno pročitati nekoliko nazovi 'modernih' pisaca. [...] Golemo je značenje izdavačkih biblioteka u narodu. Međutim to značenje može biti i pozitivno i negativno, već prema tome dali se radi o biblioteci ili 'biblioteci'. Dok prve predstavljaju, kao solidna poduzeća po vrsti izdavačkog materijala, veliku kulturnu tekovinu, dotle ove druge sprečavaju i u mnogo slučajeva osujećuju veliki kulturni značaj prvih ustanova. U solidnim i istinskim bibliotekama sarađuju spremni ljudi, koji su svijesni goleme odgovornosti, koju preuzimlju pred kulturnom historijom.

Zato su djela u tim bibliotekama, bilo domaća bilo strana, odabrana, te se mogu punim pravom preporučiti našoj čitalačkoj publici.

Naprotiv, u mnogo slučajeva u vodstvu biblioteka u navodnicima ne stoje ljudi, koji imaju shodnu autokritičku sposobnost rasuđivanja za kulturno-odgojnu važnost i zadatak objavljenih djela. Zato se u ovakvim bibliotekama izdavaju u najviše slučajeva strana djela. Sud o prevađanju tih djela nije zavisao o vrsti i sadržini djela (na to se najmanje pazi), nego o pretpostavci, kakav će prijem naići kod čitalačke publike. Pojedini prevodioci najčešće imadu presudnu riječ u ovom poslu. Sam se prevađač u izboru štiva rukovodi po svom ličnom ukusu (koji ukus nije podvrgnut kontroli), a i po tome, da li su i u koliko su razvijene njegove intelektualne sposobnosti.¹⁰⁴

PROPITIVANJE SADAŠNJOSTI I PROŠLOSTI

Dvojako je značenje pojma kronika u teoriji novinarstva. Oba značenja potječu od izvornog sadržaja pojmova – kronika, kronologija i

¹⁰⁴ *Večernja pošta* od 24. studenoga 1932.

kronološki. Po *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* kronika je tekst u kojem se bilježe događaji po slijedu u vremenu i rubrika u novinama ili u časopisu u kojoj se sustavno prate svakodnevna zbivanja. Osoba koja piše kroniku je kroničar, a isti rječnik donosi i glagol *kroničariti* sa značenjem “pisati kroniku u novinama, ispunjavati novinsku rubriku pišući svakodnevno o tekućim događajima”. Prvo značenje kronologije je - redoslijed koji obvezuje u pisanju i opisivanju prošlih događaja; drugo - disciplina koja se bavi proučavanjem mjera za vrijeme i podataka za određivanje događaja u vremenu i treće – pomoćna povijesna znanost koja proučava načine računanja vremena u prošlosti. Prilog *kronološki*, prema istom rječniku, znači “prema kronologiji, kako traži kronologija ili kao kronolog”.¹⁰⁵

Za potrebe ovoga rada nije nužno šire objašnjavati pojam kronike u značenju rubrike, prostora u novinama i časopisima. Takve rubrike ne moraju činiti i napisi u obliku kronike, nego različiti novinski rodovi koji opisuju zbivanja u određenom društvenom ili zemljopisnom području (mnogi listovi kao posebnu rubriku imaju “crnu kroniku”, regionalne kronike, kronike o likovnoj umjetnosti, kazalištu itd.).

Uporabu kronološkog kazivanja Stjepan Malović tumači u poglavlju u kojemu daje alternative obrnutoj piramidi ističući da je vrlo malo zbivanja koje je prikladno u novinama pratiti kronološki. Malović podsjeća: “Pravilo pisanja kronološke strukture je jasno: počinje se početkom, a završava svršetkom događaja. Ipak, malo je novinskih priloga koji su posve vjerno opisali događaj kronološki. Čak se ni sportski susreti, koji imaju unaprijed određeno trajanje, ne prenose kronološki, nego se koriste najzanimljiviji elementi. Garrison to u svojem modelu predviđa, pa prilog počinje glavom koja sadržava sve najvažnije elemente; nastavlja pričati redom te završava zaključkom, ako ga ima. Kronološko kazivanje često se kombinira unutar izvještaja. Na primjer, izvještaj sa sjednice počinje izravnom glavom, nastavlja u stilu obrnute piramide redati točke dnevnog reda prema važnosti; ali, jednu točku novinar obrađuje kronološki, jer mu se čini kako je to najbolji način. Ili, događaj ima takvu dinamiku da ga je najbolje prikazati kronološki, kao kad se izvještavalo o pregovorima otmičara

¹⁰⁵Kronika, kronologija, kronološki, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, ANIĆ, Vladimir i dr. (ur.), EPH i Novi Liber, Zagreb, 2004. knjiga 5., str. 263.

zrakoplova i kontrole leta u zagrebačkoj zračnoj luci. Pregovori su postali napeti, otmičari su prijetili raznijeti zrakoplov ne dobiju li gorivo, a kontrola je otezala. Slušajući pregovore na radijskoj frekvenciji koju su koristili toranj i otmičari, autor je iz minute u minutu bilježio tijekom pregovora. Dojam je bio dramatičan, vjerno je opisao što se zbivalo, a čitatelji su stekli cjelovit dojam o ozbiljnosti događaja. Time je opravdan izbor kronološkog pristupa.”¹⁰⁶

U vrijeme Rotoreva života često se pisalo upravo kronološki, čak i kad to događaj nije zahtijevao. U dijelu u kojemu je obrađen Roterov način pisanja vijesti i izvještaja pokazano je kako je on primjenjivao i načelo obrnute piramide, s najvažnijim na početku i sve manje važnim odlomcima prema kraju napisa. U to su doba najbolji novinari pisali kronike u kojima su pregledno opisivali ili i opisivali i ocjenjivali što se zbilo u određenom razdoblju u nekome području društvene zbilje na točno naznačenome zemljopisnom predjelu.

Taj novinski rod naziva se kronika. U znanstvenoj i stručnoj literaturi o njemu nije ni često ni opsežno pisano, a i ono što jest dijelom je prijeporno. Kako je Rudimir Roter često pisao kronike, koje se i danas mogu uzeti kao primjer pravilnog načina obrade teme i strukture kazivanja, potrebno je protumačiti kroniku kao složeni novinski rod.

Franjo Pavešić u knjizi *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje* 1936. godine ne spominje kroniku. Nema njezine posebne razrade čak ni u Novakovu zborniku *Suvremeno novinarstvo* iz 1964. godine, gdje je doduše napomenuto da “posebnu analizu zahtijevaju i oblici koji ne spadaju u epske podvrste, u kritiku, a ni u pravi feljton. To su feljtonistički oblici naučno-popularne literature (memoari, ljetopisi, kronika, biografija, autobiografija itd.)”¹⁰⁷ Kao što se iz toga navoda vidi, France Vreg kroniku smatra bliskom feljtonu, ali je ne ubraja ni u njega, ni u kritiku, koju također spominje kao srodnu. Potanju analizu koja se naslanja na Vregov prijedlog donosi Mario Plenković i pita se ima li društvena kronika uopće neke specijalne izražajne osobitosti zbog čega bi trebala biti zasebna podvrsta komentara. Budući da Vreg kroniku smatra bliskoj kritici, koja je vrsta komentara s tematikom iz umjetnosti,

¹⁰⁶ MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 215.

¹⁰⁷ VREG, France: Feljton u listu, *Suvremeno novinarstvo* (ur. Novak, Božidar), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 192.

Mario Plenković se ne razlikuje mnogo od njega, s tim što detaljnije tumači svoju postavku: “Društvenu kroniku se tako definira kao tekst u kome se na analitički način obrađuje određen problem, pojava ili događaj za koji u određenom vremenskom i političkom trenutku postoji širi društveni interes. Međutim, to je i odrednica svakog komentara, pa u ovoj definiciji nema neke posebne *diferentiae specificae*.”¹⁰⁸

Grbelja i Sapunar citiraju Rajnvajna, po kojemu “društvena kronika stalno nešto ili dokazuje ili ističe ili kritizira ili žigoše ili s nečim ili s nekim polemizira” i Slavkovića, za kojega je kronika “novinarska vrsta u kojoj se obrađuje jedna manje ili više značajna društvena pojava direktno vezana za čovjeka, ljude ili odnose među njima, pri čemu se ta pojava vrednuje, a obrada se karakterizira slobodnim načinom izlaganja i individualnim stilom”. Grbelja i Sapunar tumače: “Budući da život nije idealna arkadija, u kojoj su samo zadovoljstvo i slasti, vedrine i radosti, jednakost i druženje, nego i pakao sa svim strahotama, s nasiljem, osionošću, prijetvornošću, lažima, obmanama, strastima, podmetanjima i osvetama, pun intervencija, umišljaja ili zbunjenosti, pa pretjerivanja, omalovažavanja ili pitomosti, ovisno o sredinama ili trenucima, to su novinari duboko ‘zagrizli’ i u tako oprečne životne sadržaje, povezane s ljudima, stvorivši od toga oblik izražavanja koji su nazvali – društvena kronika”. Potom upozoravaju: “Postoji u društvenoj kronici nešto što bi novinar morao znati: moralni obrasci nisu jednaki u svim društvenim trenucima, čak ni u svim sredinama, a kamoli pojedine pojave / fenomeni / asocijacije.”¹⁰⁹

Iako u literaturi vladaju prijepori od potpunog negiranja kronike kao samostalnoga novinskog roda do njezina svrstavanja u vrste različitih rodova, a s obzirom na njezinu jedinstvenu kronološku strukturu i način pristupa obradi teme, ali i brojne primjere po novinama i časopisima, može se zaključiti da je kronika ipak poseban novinski rod jer ima prepoznatljive odlike po kojima se odvaja od drugih rodova.

Kronika je složen novinski rod što prikazuje i ocjenjuje društvenu zbilju ili njezin dio u točno naznačenomu vremenskom razdoblju na

¹⁰⁸ PLENKOVIĆ, Mario: *Komunikologija masovnih medija*, Barbat, Zagreb, 1993., str. 148.

¹⁰⁹ GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 112. i 113.

određenome zemljopisnom području. Najčešći je pritom kronološki slijed zbivanja, ali može biti i po važnosti pojedinih događaja ili pojava. Često se kronike po važnosti pišu u sportskom novinarstvu kad redosljed određuju najveći uspjesi sportaša u određenom razdoblju. Kronika je složen rod, po načinu pisanja nadgradnja je bilješke, po opisu činjeničnog stanja nadgradnja je prikaza, a prema nužnoj analitičnosti, članka. Od članka je odvaja šire tematsko područje i duže razdoblje što ga obrađuje, kronološko kazivanje i stil pisanja koji ne mora biti jednak u svim odlomcima.

Shodno takvom tumačenju pojma kronike kao složenoga novinskog roda, njezine su vrste: društvena kronika, povijesna kronika, anali, dnevnik i kalendar. Jednako tako, memoari po takvom načinu objašnjavanja pojma kronike ne mogu biti njezina vrsta, nego su poseban rod. Memoari ne moraju prikazati stanje s općega, nego samo s osobnoga gledišta. Ne moraju dati ni opću sliku zbivanja, ljudi i pojava, nego samo autorovo osobno viđenje, i to onoga dijela društvene zbilje u kojemu je sam sudjelovao ili koji ga zanima.

Društvena kronika opisuje dio društvene zbilje u aktualnom trenutku kojega se trajanje jasno naznačuje. Ona je najčešća vrsta kronike, ali je ipak ne treba izjednačavati s općim pojmom jer uz nju ravnopravno postoje i druge vrste s većinom zajedničkih i pojedinim posebnim značajkama.

Povijesna kronika ne razlikuje se ni po načinu pisanja ni po sadržaju od društvene kronike, osim što se njezin završetak ne odnosi na sadašnji trenutak, nego joj je i početak i kraj u proteklom vremenu. Pojam kronika susreće se i u povijesnoj znanosti i označava opisivanje događaja kako bi se spasili od zaborava. Srednjovjekovna europska povijest proučava se i po samostanskim kronikama i one su jedan od glavnih izvora. Isto tako, još jedno uobičajeno značenje za povijesnu kroniku je da je ona knjiga o povijesnim zbivanjima u određenom razdoblju na nekom području, a novinska povijesna kronika je mnogostruko sažetija, prilagođena novinama ne samo opsegom nego i strukturom priče i načinom izlaganja.

Anali su izvorno ljetopisi (godišnjaci), preteče povijesnih knjiga, a podrijetlo im seže u rimsko doba, kad je vrhovni svećenik bilježio za svaku godinu najvažnije događaje. Zbog toga su suvremeni anali

prvenstveno poznati kao publikacija u kojoj su kronološki zabilježeni događaji tijekom jedne godine.¹¹⁰ Izraz anali susreće se u suvremenim novinama i za poseban napis u kojemu se, obično krajem ili početkom godine, daje opsežan prikaz ili analiza zbivanja u protekloj godini. Ako autor ili autori ocjenjuju događaje, onda takva vrsta napisa spada u složeni novinski rod kroniku. Mnogi listovi anale nazivaju “godišnjom kronikom”, što je još jedna tvrdnja u prilog postavci da su anali vrsta kronike.

Hrvatska nakladnička tradicija još uvijek njeguje, posebice u Hrvatskom zagorju i Slavoniji, kalendare u obliku publikacije gdje su uz vremenske odrednice popisi svetaca, razdoblja poljoprivrednih radova, savjeti iz različitih područja života, izreke i poslovice.¹¹¹ Kalendar su iz pada u zaborav izvukli elektronički mediji, a zadržao se i u novinama, često i pod nazivom rubrike “vremeplov”. Vrsta je kronike u kojoj su događaji izabrani po važnosti ukratko opisani i, ovisno o uređivačkoj koncepciji, ilustrirani crtežom ili fotografijom.

Dnevnik je također vrsta kronike koja se odnosi na kraće razdoblje; aktualan je i osmišljava se u skladu s učestalošću izlazenja novina. Iako naziv vuče iz rubrike o dnevnim događanjima, u novinama je prestao biti informativni oblik i postao je komentatorski. U novinama su dnevni postali izrazito autorski, složeni napisi, često u prvom licu i pisani su beletrističkim stilom, nekad i u narječju ili lokalnom govoru.¹¹²

Rudimir Roter je napisao brojne kronike. Iako je nezahvalno birati u kojemu je novinskom rodu plodni autor pružio najviše, posebno kad analiza pokazuje da je u svima iskazivao visoko umijeće, kronika bi ipak pobijedila u tom teškom izboru. Zašto? Jedan razlog leži u činjenici što su je drugi novinari u listovima u kojima je Roter objavljivao pisali rjeđe od njega. Sam taj podatak govori ili da oni nisu imali dovoljno znanja, vremena i volje za najteže zadatke, ili da se Roter nametnuo kao bolji od drugih, pa su urednici njemu povjeravali pisanje kronika. Drugi razlog uvjetovan je tehnologijom dolaska do izvora

¹¹⁰ Više o analima u GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 87.

¹¹¹ Više o tradicionalnim kalendarima u GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 140. do 142.

¹¹² Više o dnevniku u GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 107. do 109.

podataka jer se tad nije moglo bez mukotrpnog rada i putovanja doći do činjenica, a da se ne govori o današnjoj mogućnosti istraživanja i dolaska do podataka s pomoću računala iz vlastite sobe. Treći razlog koji kroniku stavlja na prvo mjesto ogleda se u Roterovu umijeću da niz brojnih podataka, oznaka mjesta i vremena sažme na ograničeni novinski prostor i uobliči u čitljivu i zanimljivu novinarsku priču.

U povijesnoj kronici "Pomorsko zdravstvene mjere u Napoleono-voj Iliriji" Rudimir Roter piše:

"Same ratne borbe na bojnim poljima, koje je na osvit devetnaestog stoljeća vodio Napoleon, odnosno njegovi vojskovođe na tlu naše zemlje, nijesu bile jedine nevolje, što ih je naš narod snosio, osobito u primorskim krajevima. Dugogodišnje ratne borbe bile su izvor i uzročnik mnogih drugih neprilika. Ratovanje, zbog poremećenog saobraćaja, izazvalo je glad, a s druge strane i ratne teške epidemije, koje su mnogo puta progutale više žrtava, nego ih je izazvalo i samo ratovanje na bojištima. To je bio slučaj i u Prvom svjetskom ratu. Proširena epidemija, takozvana 'španjolska groznica', koja se javila pod konac rata, u Evropi je uništila znatno više ljudskih života, nego što ih je palo za čitavo vrijeme četverogodišnjeg rata na bojnim poljima. Sasvim je razumljivo, što su ratovi u prošlosti, kada su zaštitne mediteransko-zdravstvene mjere bile slabije, izazvali još veće i strašnije epidemije.

U eri napoleonskih ratova pri kraju prvog decenija devetnaestog stoljeća javila se je u zemljama na Levantu jaka kuga. Uza sve onodobne zaštitne mjere kuga je prenesena u naše primorske krajeve, koji su s Levantom bili povezani jakim trgovačkim pomorskim vezama. U mnogim primorskim mjestima Dalmacije susrećemo bilješke u starim matičnim knjigama, koje nas potsjećaju na razorno djelovanje ove pošasti. One nam ujedno dokazuju, da je protiv ove epidemije bila gotovo potpuno uzaludna i bespomoćna borba pučanstva.

Međutim, opsežnije podatke o opasnosti kuge nalazimo u okružnicama, koje su u ono vrijeme bile izdane za pomorsku zdravstvenu službu. U vrijeme Napoleonove Ilirije u Dalmaciji je postojala za ono vrijeme dobro razvijena zdravstvena pomorska zaštitna služba, iako je po našem današnjem shvaćanju prilično zaostala. Napoleonovi predstavnici po- duzimali su sve potrebne mjere kako bi se spriječilo unašanje ove straš-

ne epidemije na područje Ilirije. U razdoblju od 12. ožujka do 27. lipnja 1810., dakle za vrijeme od 3 i po mjeseca, središnje lučko povjerenstvo za ilirske pokrajine u Zadru izdalo je jednu za drugom pet okružnica lučkim uredima, te sanitarnim vlastima u Dalmaciji. U okružnicama na talijanskom jeziku navedene su upute za strogi nadzor brodova, zapljenu robe, koja dolazi s Levanta u dalmatinske luke, te sve ostale preventivne mjere za suzbijanje epidemije. Dokumenti su dosta kratki sadržajem, te ćemo ih stoga, kao zanimljiva i rijetka svjedočanstva iz vremena Napoleonove uprave u našim krajevima, objelodaniti u prijevodu. Prva okružnica od 12. ožujka 1810. glasi: - Dužnost je lučkih oblasti, da od vremena na vrijeme priređuje iznenadne preglede ljekarna u svojim kantonima, a sa svrhom da se uvjere ne samo o kvaliteti, nego i o postojanju onih lijekova, koji su za upotrebu u medicini najpotrebniji. Ovom Središnjem povjerenstvu nije poznato, da li su se ikada obavljali takvi pregledi, koje zakoni izričito propisuju. Stoga se pozivlje taj ured, da izvoli odmah izvršiti jedan takav pregled, a to treba ponavljati svakih šest mjeseci, da bi se ustanovio kvalitet i postojanje (to jest zaliha) lijekova potrebnih za zdravlje građana. Taj ured treba da nam dostavlja gdjekada zapisnik o obavljenim pregledima radi obavještenja Središnjeg povjerenstva. Međutim, izvolite primiti izraze odličnog poštovanja."¹¹³

Potom u kronici slijede ostale okružnice i Roterov zaključak u kojemu mjere francuskih vlasti povezuje s kasnijom pojavom kuge na Pelješcu. Sam početak pokazuje da je Roter vladao tehnikom pisanja kronika. Uvodom u temu donosi i opis širih zbivanja književnoumjetničkim stilom. Zatim sa širega zemljopisnog područja sužava opseg zbivanja na naslovom određen prostor. Dok kronološkim redom navodi zbivanja, usporedno mijenjajući stil pisanja u novinarski, donosi i vlastite prosudbe (o kvaliteti zdravstvene službe). Izvore podataka navodi točno, s datumima kad su nastali. Naznačuje i da se radi o prijevodu s talijanskoga, a ne izvorniku na hrvatskome jeziku, što je i dandanas načelo u agencijskom novinarstvu. Tako je Roter postupao pišući i ostale kronike, za pripremu kojih pred samo pisanje, čak i u odnosu prema ostalim složenim novinskim rodovima, treba uložiti još više vremena, strpljenja, i znanja.

¹¹³ *Naše more* broj 2 od 1. svibnja 1955.

Nepoštovanje općih načela etičnosti u novinarstvu u razdoblju između dva svjetska rata, nagnalo je znanstvenika Dževada Sulejmanpašića, koji se najčešće bavio proučavanjem socioloških tema, ali ni filozofske, posebno etičke nisu mu bile strane - na provedbu opsežnoga istraživanja medija. Rezultat je njegova knjiga, u kojoj novinarstvo naziva već u naslovu razaračem čovječanstva.¹¹⁴ Tiskana je u Zagrebu 1936. godine i predstavlja najčešće citirano djelo u vezi s etikom novinarstva u tome međuratnom razdoblju. Sulejmanpašić je svoju zgroženost neetičnošću novinara i glasila u što se uvjerio istraživanjem, pretočio u najoštriju kritiku, kojoj po intenzitetu osude neetičnosti novinara nije približilo ni jedno kasnije djelo nastalo na području tadašnje Kraljevine Jugoslavije, potom nove Jugoslavije i država koje su od nje nastale.

Sulejmanpašić piše da je novinarstvo usmjereno protiv morala, religije, čistog uma, pravilnog razvitka psihičkog života, duha umjetnosti, znanosti i nacije te protiv svakoga društvenog reda. Budući da za sve što kaže navodi za primjer napise objavljene u novinama, njegove tvrdnje nije moguće pobiti na osnovi njih. Ali, može mu se zamjeriti na izboru predmeta istraživanja jer je uzeo samo one napise uistinu suprotne općim etičkim načelima, pa je u konačnici slika novinarstva bila tako crna da je točno naveo "javna dobra koja treba zakonski zaštititi od prirodno zlih mogućnosti žurnalizma":

"Moral, duh, religija, normalni duševni razvitak, umjetnost, građanske političke i ekonomske slobode, nacionalna duhovna obilježja, privatni život, politički mir u pojedinačnim zajednicama kao i u cijelom svijetu."¹¹⁵

Kako je po njegovu shvaćanju novinarstvo po svojoj naravi zlo, nije ostao samo na moralnim podukama i etičkim načelima, nego je predložio cjelovit tekst "Zakona o novinama". Njegov prijedlog "Zakona o novinama" je kratak i ima samo 28 članova, ali predlaže vrlo strogu kontrolu novina što bi je provodio državni "Novinski ured". Sulejman-

¹¹⁴ SULEJMANPAŠIĆ, Dževad: *Žurnalizam razarač čovečanstva i novinstvo sa najmanjom merom žurnalizma*, Gaj, Zagreb, 1936.

¹¹⁵ SULEJMANPAŠIĆ, Dževad: *Žurnalizam razarač čovečanstva i novinstvo sa najmanjom merom žurnalizma*, Gaj, Zagreb, 1936., str. 310.

pašićev prijedlog (srećom nikad nije zaživio, premda, na nesreću, iz novina nije iščezlo ni ono zlo čemu se usprotivio) stroži je od bilo koje cenzure jer on unaprijed zabranjuje bilo kakvo pisanje o pojedinim dijelovima društvene zbilje (znanosti, filozofije, etike, religije, ratne tehnike, filma, nogometa, privatnog života...), ali i objavljivanje oglasa, književnih vrsta (romana, novela, pjesama...), šala, zagonetki ili bilo kakva zabavnog sadržaja. Za bilo kakav prekršaj odredbi prijedloga zakona, Sulejmanpašić predlaže novčane i zatvorske kazne. Cilj zakona objašnjava u članku 1., koji glasi: "Svrha ovoga zakona je da se štete po moral i duh koje ističu iz prirode novina svedu na što manju mjeru, te da onda bude moguće čuvati i njegovati slobodu štampe". Slijede članci koji tumače kakve bi novine trebale izlaziti i kako bi se morale kontrolirati, a u članku 8. ističe:

"Sadržaj novina mora biti istinit, bez obzira na predmet, kao ni na to da li je tekst originalan ili citat.

Donošenje neistinitih vijesti, ma o čemu bilo, kažnjivo je.

Kazne se odmjeravaju srazmjerno težini nastalih posljedica od takvih vijesti, ili mogućnosti da nastanu. Omjer kažnjivosti se ima ravnati još i po broju naklade: čim veća naklada, tim veća kažnjivost."

Članak 9. predviđa kazne i za još neobjavljene rukopise:

"Tko u svojem dopisu ili kakvoj bilo vijesti novinama, bez obzira hoće li taj dopis ili vijest biti tiskani, iznosi neistinite stvari, kazniće se globom ili zatvorom."¹¹⁶

Pisanje Rudimira Roteru, kad je riječ o istinitosti, moralnim načelima i zaštiti privatnosti, ne bi moglo podlijegati Sulejmanpašićevim sankcijama. S njegovim se stavovima Roterovo novinarsko djelo kosi jedino u tematskom pogledu. Roter je pisao često o znanosti i umjetnosti, što Sulejmanpašić želi zabraniti, ali izazvan od novinara neznalica. Besmislice koje su objavljivali pojedini listovi o kulturi i umjetnosti, ili su se miješali u privatni život ljudi bez povoda u javnom interesu, Sulejmanpašić navodi kao krunske dokaze da novinari nisu dorasli složenim temama ni svojim obrazovanjem, ni moralnim nazorima. Za Roteru se to ni u kojem slučaju ne može reći, niti se među njegovim napisima može naći bilo što suprotno općim etičkim načelima.

¹¹⁶SULEJMANPAŠIĆ, Dževad: *Žurnalizam razarač čovečanstva i novinstvo sa najmanjom merom žurnalizma*, Gaj, Zagreb, 1936., str. 320. do 325.

Za vrijeme Roterova života nije bilo u državama u kojima je živio prihvaćenih novinarskih etičkih kodeksa. Prvi je donesen tek 1965. godine, punih šest godina nakon njegove smrti. Ali, u svijetu ih je bilo odavno. Profesorica novinarske etike na Northern Colorado University Lee Anne Peck priprema pregled povijesti novinarskih etičkih kodeksa za novu američku enciklopediju novinarstva koja bi trebala izaći iz tiska u jesen 2007. godine. U tom radu (dijelom prikazanom tijekom predavanja na studiju “Mediji i kultura društva” Sveučilišta u Dubrovniku u ožujku 2007. godine), opisat će mnoge kodekse od kojih su pojedini prihvaćeni još početkom dvadesetoga stoljeća. U već objavljenom radu o etičkim kodeksima ona daje pregled njihova uvrštenja u knjige o novinarstvu i etici novinarstva.¹¹⁷

Nema dokaza da je Roter čitao neki od u svijetu postojećih etičkih kodeksa za njegova života, ali s obzirom na znanje stranih jezika i listove za koje je pisao, postoji i ta mogućnost. Mogao je do njih doći izravno ili posredno i kroz novinarsku školu *Obzora* i stručne upute što su ih primali dopisnici *Jutarnjeg lista*. Neovisno o tome, za ovu je analizu važno jesu li Roterovi napisi poštovali ili kršili njihova pravila.

Nacionalni sindikat francuskih novinara prihvatio je 1918. etička načela, a njihove izmjene i dopune 1938. godine. Tih se načela još uvijek pridržavaju francuski novinari, a glase

“Novinar dostojan svoga imena:

- preuzima odgovornost za sve što napiše;
- ocjenjuje da su: klevete, neutemeljene optužbe, preinake dokumenata, iskrivljavanje činjenica i laži najozbiljnija povreda profesionalnog postupanja;
- priznaje jurisdikciju svoje struke kao jedinu i najvišu u pitanjima koja se tiču profesionalne časti;
- prihvaća samo takve zadaće koje su primjerene njegovu profesionalnom dostojanstvu;
- odbija se predstavljati tuđim imenima i koristi nedopuštena sredstva da dođe do informacija, odnosno odbija zloupotrijebiti bilo čije povjerenje;

¹¹⁷ PECK, Lee Anne: *Foolproof or Foolhardy? – Ethical Theory in Beginning Reporting Texts, Journalism & Mass Communication Educator*, Columbia, 2004., str. 343. do 354.

- ne prima novac od javnih službi ili privatnih poduzetnika koji bi njegov položaj kao novinara, njegov utjecaj i odnose mogli zlorabiti;
- ne potpisuje komercijalne i oglašivačke tekstove;
- ne priznaje plagijat;
- ne polaže pravo na položaj koji ima njegov kolega ili ne uzrokuje njegov otkaz nudeći mu rad pod inferiornijim uvjetima;
- čuva profesionalnu tajnu;
- ne koristi slobodu tiska u profitabilne svrhe;
- zalaže se za slobodu poštenog objavljivanja svih informacija;
- poštuje pravdu i daje joj apsolutnu prednost;
- ne miješa svoju ulogu s ulogom policajca.¹¹⁸

U analiziranim napisima Rudimira Roteru nije moguće pronaći ni jedan jedini primjer kršenja bilo kojega od navedenih načela.

BISTRE PROSUDBE, ZAMISLI I DAR

Analiza potpisanih objavljenih Roterovih napisa pokazuje da je on tijekom svoga života radio za vodeće listove i radijske postaje. Široko formalno i neformalno obrazovanje, načitanost i poznavanje stranih jezika omogućili su mu pronicanje u mnoga područja života, pa je mogao uspješno pisati o različitim temama – od kulture, preko gospodarstva, znanosti, politike, obrazovanja, religije pa do sporta, crne kronike i mnogih drugih.

Roterov način pisanja monoloških informativnih rodova (vijesti, proširenih vijesti, izvještaja i prikaza) bio je ispred njegova vremena jer ih nije pisao poput većine suvremenika kronološkim redom, nego je često počinjao izravnom glavom i pisao ih po načelu obrnute piramide, od najvažnijega k manje važnomu. Budući da teorija u vrijeme njegova života u obje Jugoslavije i NDH, državama u kojima je živio, nije spominjala pisanje po načelu obrnute piramide, to je važnije istaknuti tu činjenicu jer ona potvrđuje Roterovo veliko novinarsko umijeće. Nažalost, nikad se neće saznati koliko je još vijesti i izvještaja napisao jer za Roterova života nije bilo uobičajeno potpisivanje kraćih, nego samo opsežnih napisa.

¹¹⁸MALOVIĆ, Stjepan, RICCHIARDI, Sherry i VILOVIĆ, Gordana: *Etika novinarstva*, Izvori, Zagreb, 1998., str. 200.

Kvantitativna analiza potpisanih Roterovih novinarskih napisa pokazala je da je gotovo svakodnevno pisao komentatorsko-analitičke rodove (komentatorski izvještaj, analitička bilješka, osvrt, komentar, portret, članak, recenzija, kritika, polemika). Umjetnost i kulturna zbivanja posebno su ga zanimala, i tu je, posebno kad je riječ o književnosti i glazbi, nastupao kao pravi poznavatelj. Njegova kritička riječ bivala je usmjerena k prosudbama kojima je cilj bio poticati umjetnike na ispravljanje uočenih nedostataka, a publiku na lakše shvaćanje djela. Nije nađen ni jedan primjer komentatorskih rodova u kojemu je neargumentirano kritizirao ljude. Moguća zamjerka s današnjega gledišta u tome što je pisao i komentatorske (komentirane) izvještaje objašnjenja je šire u poglavlju o monološkim informativnim rodovima. Svakako, nije pokazano da su ti izvještaji služili za manipuliranje javnosti nego radi objašnjavanja zbivanja, što je u to doba bilo uobičajeno i u teoriji prihvaćeno. U polemikama je bio umjeren kad je trebalo prihvatiti opravdane primjedbe polemičara, a strog kad mu se trebalo suprotstaviti vlastitim stavovima potkrijepljenima argumentima.

Za jednostavne beletrističko-novinske rodove Roter je imao i zamisli i dara. Tako su nastajale prave minijature pisane beletrističkim stilom, čvrsto utemeljene u stvarnosti, a ne u svijetu mašte, što i jest osnovna odlika novinarstva. Crtica, glosa i beletristička bilješka nazivaju se jednostavnim beletrističko-novinarskim rodovima kako bi se reportaža mogla izdvojiti u složene, ali njih nije nimalo lako pisati.

Vođenje razgovora čest je novinarski način dolaska do podataka, ali je poslije obavljenog razgovora lakše napisati izvještaj ili prikaz u neupravnom govoru nego neki od dijaloških oblika poput prijelaznih, izjave i ankete, i potpunih kao što su intervju i razgovor. Roterovi intervjui i razgovori objavljeni u novinama teku lako, pitanja su kratka i suvisla, ne nameće se sugovorniku isticanjem vlastitoga mišljenja, a takvi su bili i oni radijski. Nažalost, malo ih je ostalo sačuvano (zapisano). Svakako da je radio pomogao Roteru da lakše piše novinske dijaloške oblike jer u vođenju radijskog razgovora uživo misli moraju biti precizne, a jezik stilski čist i sadržajno jasan. Mnogi veliki novinari nisu bili jednako uspješni u tiskanim i govornim glasilima, ali Rudimir Roter jest, o čemu svjedoče sjećanja njegovih suvremenika i provedene analize njegova radijskog izvješćivanja.

Malo je novinara koji se mogu pohvaliti da su od samih početaka bavljenja novinarstvom pisali složene novinske rodove u najprestižnijim listovima svojega vremena. Ima ih dosta koji nikad ne dobiju prigodu okušati se u pisanju reportaža, putopisa, memoara, feljtona, eseja i kronika. Neki zbog nedostatka sreće jer uvijek ima boljih, neki zbog nedostatka hrabrosti da predlože uredniku da se uhvate u koštac s pisanjem složenih rodova, a neki, jednostavno, zbog nedostatnoga znanja i nadarenosti. Rudimir je Roter imao sve od toga: i znanje, i nadarenost, i hrabrost i sreću da počne surađivati s glasilima koja su njegovala složene rodove. Među njima posebno je uspješno pisao kronike, a zadivljuje koliko je podataka uspijevao prikupiti za svaku od njih, u vrijeme kad nije bilo lako ni putovati, a novinarska pomagala, osim olovke i papira, nisu ni postojala.

Besprijekorno čist moralni lik tijekom cijeloga života ogledao se i u njegovim napisima pa ne čudi što nije moguće naći primjere neetičnosti u njegovim priložima. Ulogu novinara shvaćao je kao službu u korist javnosti, i zato usprkos književnom početku nije ni krenuo u književne vode premda njegov stil pokazuje da je mogao. Kada je o stilu riječ, kako to pravila struke i nalažu, prilagođavao ga je novinskim rodovima i njihovim vrstama koje je pisao. Jednako dobro služio se novinarskim, književnoumjetničkim i znanstvenim stilom.

Povijest dubrovačkoga i hrvatskoga novinarstva pamti Frana Supila kao izuzetno kvalitetnog i uspješnog novinara koji je obilježio jednu epohu. Rudimir Roter se u vrijeme u kojemu je stvarao također izdigao iznad novinara suvremenika i na svoj je način dao pečat dubrovačkom i hrvatskom, kao i bosanskohercegovačkom novinarstvu. Bilo je u to doba u Dubrovniku još izvrsnih novinara pa je vrijednost njegova novinarskog djela to veća. Ova kvalitativna analiza sadržaja Roterovih napisa i zbornik radova *Djelo novinara Rudimira Roterera* trebali bi poslužiti tek kao poticaj za buduća istraživanja o Roteru i novinarima koji su potekli sa širega dubrovačkog područja ili su na njemu djelovali.

**Roter (treći slijeva) na konferenciji za novinare u dubrovačkoj
Umjetničkoj galeriji oko 1955.**

LITERATURA

- AMON, Smilja: natuknica Jutro, *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979.
- ANIĆ, Vladimir: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1994.
- ANIĆ, Vladimir i dr. (ur.): *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, EPH i Novi Liber, Zagreb, 2004., knjiga 3. i knjiga 5.
- BIŠKUP, Josip: *Osnove javnog komuniciranja*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
- BRAUT, Ivo: Novinar reporter, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964.
- ČERMAK, Ljudevit: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Bosna i Hercegovina, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964.
- FORTIS, Alberto: *Put po Dalmaciji*, Marjan tisak, Split, 2004.
- GRBELJA, Josip i SAPUNAR, Marko: *Novinarstvo, teorija i praksa*, MGC, Zagreb, 1993., str. 169. i 170.
- GIBBS, Cheryl i WARHOVER, Tom: *Getting the Whole Story – Reporting and Writing the News*, The Guilford Press, New York / London, 2002.
- HORVAT, Josip: *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
- KOJIĆ, Branko: Vijest, izvještaj, intervju..., *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964.

- LIPOVČAN, Srećko: *Mediji – druga zbilja?*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.
- LIPPMANN, Walter: *Javno mnijenje*, Naprijed, Zagreb, 1995.
- MALOVIĆ, Stjepan: *Medijski prijepori*, Izvori, Friedrich Eber Stiftung, ICEJ i Sveučilište u Dubrovniku, Zagreb, 2004.
- MALOVIĆ, Stjepan: *Osnove novinarstva*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- MALOVIĆ, Stjepan, RICCHIARDI, Sherry, VILOVIĆ, Gordana: *Etika novinarstva*, Izvori, Zagreb, 1998.
- MITROVIĆ, Živan: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Srbija, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964.
- NOVAK, Božidar: *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.
- NOVAK, Božidar, ur.: *Suvremeno novinarstvo*, Stvarnost, Zagreb, 1964.
- NUŠIĆ, Branislav: *Retorika*, Geca Kon, Beograd, 1938.
- OBRADOVIĆ, Đorđe, ur.: *Djelo novinara Rudimira Rotera*, zbornik radova, Sveučilište u Dubrovniku, Dubrovnik, 2007.
- OBRADOVIĆ, Đorđe: Novinska anketa kao mogućnost manipuliranja javnostima, *Utjecaj globalizacije na novinarstvo* (Malović, Stjepan, ur.), ICEJ i Sveučilišna knjižara, Zagreb, 2006.
- OŠTRIĆ, Vlado: natuknica Horvat, Josip, *Leksikon novinarstva*, Savremena administracija, Beograd, 1979.
- PAVEŠIĆ, Franjo: *Suvremeni žurnalizam i javno mišljenje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936.
- PECK, Lee Anne: *Foolproof or Foolhardy? – Ethical Theory in Beginning Reporting Texts*, *Journalism & Mass Communication Educator*, Columbia, 2004.
- PLENKOVIĆ, Mario: *Teorija i praksa suvremenog novinarstva*, Grafoimpex, Zagreb, 1987.
- PLENKOVIĆ, Mario: *Komunikologija masovnih medija*, Barbat, Zagreb, 1993.

- Radio Dubrovnik 1945 – 1950*, Radio Zagreb - Radio stanica Dubrovnik, Dubrovnik, 1950.
- RICCHIARDI**, Sherry i **MALOVIĆ**, Stjepan, ur.: *Uvod u novinarstvo*, Izvori, Zagreb, 1996.
- SAPUNAR**, Marko: *Opća povijest novinarstva*, ITG, Zagreb, 2002.
- SIGHELE**, Scipio: *Javno mišljenje umjetnost i gomila*, Knjižara Čelap i Popovac, Zagreb, 1920.
- SILIĆ**, Josip: *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*, Disput, Zagreb, 2006.
- SLAVKOVIĆ**, Dušan: Esej, *Leksikon novinarstva*, (Bjelica, Mihailo i dr., ur.), Savremena administracija, Beograd, 1979.
- SOLAR**, Milivoj: *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1984.
- SULEJMANPAŠIĆ**, Dževad: *Žurnalizam razarač čovečanstva i novinstvo sa najmanjom merom žurnalizma*, Gaj, Zagreb, 1936.
- VATOVEC**, Fran: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva do Drugog svjetskog rata – Slovenija, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964.
- VIDAKOVIĆ**, Josip: *Povijest hrvatskog novinstva*, Zadar u XIX. st., HKD i Nonacom, Zagreb, 2001.
- VREG**, France: Feljton u listu, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964., str. 192.
- ZELENKA**, Ratko: *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Ekonomski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2000.
- ŽLENDER**, Danilo: Pregled historije jugoslavenskog novinarstva – poslijeratni razvitak jugoslavenske štampe, *Suvremeno novinarstvo* (Novak, Božidar, ur.), Stvarnost, Zagreb, 1964.

Mrežni izvor:

http://www.radiodubrovnik.com/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=101, 12. 2. 2006.

KAZALO

A

- Aktualnost članka 60
- Amon, Smilja 21, 22, 123
- analiza sadržaja
 - komparativna metoda 13
- Antičević, Stipo 9, 53
- Armstrong, Neil 45, 46

B

- banovina Hrvatska 24
- Barčić, Erazmo 23
- Bego 14
- Bešker, Inoslav 56, 68
- biografski intervju 74
- Biškup, Josip 51
- Bogović, Mirko 23
- Borba* 32
- Branik* 23
- Braut, Ivo 87, 123
- Bücher, Karl 43

Č

- Čermak, Ljudevit 20, 33, 123
- članak 27, 60, 61, 117
 - bogato opremljen 61
 - dužina 60
 - nadnaslov 61
 - napisan znanstvenim stilom 68
 - podnaslov 49, 61
 - stil pisanja 61
 - tema za pisanje 60
- Čuvar Jadrana* 20

D

- danas važeća formula za pisanje
 - vijesti 5W + H 41
- Delo* 5, 35, 36
- Demeter, Ivan 66
- demokratsko novinarstvo 52
- Derenčin, Marijan 23
- Dnevnik* 20
- društvena kronika 110, 111, 112
- Dubrovačka Republika* 30

- Dubrovačke ljetne igre 60, 66
Dubrovački list 30
Dubrovački vjesnik 5, 30, 31, 68
 Dubrovnik 5, 10, 16, 19, 29, 30,
 33, 37, 66, 124, 125
- Đ**
- Đilas, Milovan 50
- E**
- esej
Biblioteke i "biblioteke" 107
 kao književna vrsta 104
 novinarski 106, 107
 politički 106
 stil 105
- etički kodeks 118
 sindikata francuskih novinara
 iz 1918. 118
- etičnost u novinarstvu,
 načela 116
- Etika novinarstva* 16, 17, 119,
 124
- F**
- feljton 24, 25, 81, 96, 97, 98, 99,
 101, 110
 značajke 97
- Fortis, Alberto 91, 123
- G**
- Gibbs, Cheryl 49, 123
- govorništvo
 vještina 41
- po antičkim govornicima
ethos, pathos, logos 42
- Grbelja, Josip 67, 94, 95, 104, 111,
 113, 123
- H**
- Habermas 14
- Horvat, Josip 23-25, 28, 41, 95,
 123, 124
- Hrvatska riječ* 9, 10, 19
- Hrvatski mikrokozam između
 dva rata, 1919-1941. 95
- HSS 24, 26
- I**
- ideja kršćanskoga socijalizma 21
- intervju 44, 45, 48, 50, 62, 73, 74,
 120, 123
 de facto 74
 grupni 74
 konferencija za štampu 74
 lični 74
 pismeni 74
 vrijednost 74
- "Iskušenje" 75
- Izrael 9
- J**
- Javno mnijenje* 14, 15, 16, 124
- Jugoslavenski list* 5, 20
- Jugoslovenska pošta* 20
- Jutarnji list* 5, 23, 24, 26-28, 36,
 49, 57, 61, 68, 81, 95, 98, 118
- Jutro* 5, 21, 123

K

- Kalendar* 113
Književne novine 20
Koen, Albert 9, 32, 41
Kojić, Branko 45, 48, 50, 62, 74, 123
komentar
 etastički (sovjetski, agitpropovski) medijski model 52
Komunistička partija 35, 50
Kraglski Dalmatin 55
Kraljevina Jugoslavija 10, 24, 25, 43
Kraljevina SHS 24
Kranjčević, S. Strahimir 63, 99-103
kronika 44, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 121
 pojam 108, 112
 povjesna 112
 pravilo pisanja kronološke strukture 109
 tehnika pisanja 115
Kučera, Oton 63
Kučer, Ljubica 11
Marko Fabije Kvintilijan 41, 42

L

- Lefevre, Frederic 74
Lipovčan, Srećko 52, 105, 124
Lippmann, Walter 15, 16
Ludwig, Emil 74

Lj

- Ljudska pravica* 35

M

- Maixner, Rudolf 27
malen korak za čovjeka, ali velik za čovječanstvo 45
Malović, Stjepan 15, 39, 40, 47, 48, 51, 52, 56, 60, 61, 73, 88, 89, 105, 109, 110, 119, 124, 125
Medović, Celestin 64
memoari
 pojam 94
 vrijednost 94
 zapisi 93
Milić, Miho Miše 31
Missouri Group 89
Mitrović, Živan 32, 124
Mrazović, Matija 23

N

- Nada* 99, 100, 102
Narodno jedinstvo 20
Naše more 91, 92, 93, 96, 115
NDH 10, 25, 26, 119
Novak, Božidar 15, 23-26, 28, 40, 50, 124
Novi čovjek 10, 19
Novi list 10, 19
novinarstvo 11, 15, 20-26, 28, 31-35, 40, 45, 47, 48, 50, 51, 52, 56, 60, 62, 67, 73, 74, 81, 87, 88, 96, 97, 104, 107, 110, 116, 123-125
novinski putopis 81, 90
Novi pozor 22
Nušić, Branislav 42, 124

O

- Obnova* 19
Obradović, Đorđe 51, 52, 124
obrnuta piramida 5, 48, 49
Obzor 5, 22-29, 36, 43, 55, 65, 66,
81, 96, 98-102, 118
ogled *vidi* esej
Oslobođenje 5, 33, 34, 36, 37
osnove
 javnog komuniciranja 51, 123
 novinarstva 15, 39, 40, 47, 48,
 61, 73, 88, 89, 105, 110, 124
Oštrić, Vlado 26, 35, 124

P

- Pavešić, Franjo 14-16, 36, 43, 44,
50, 55, 56, 62, 65, 67, 69, 74, 81-
83, 86, 87, 90, 94, 105, 110, 124
Peck, Lee Anne 118, 124
Peko, Ivo 29
"Pelješac iz vidika nove ceste" 83,
88, 89
Plenković, Mario 67, 105, 111, 124
Plevnik, Danko 68
Politika 5, 31-33, 36, 41
Potomje 9, 10
"Porodica koja živi u sanduku"
57, 58
Pozor 22
"Pravednik među narodima"
9, 10
pravilo 5W 48
privlačnost radija 44

- "Prva drama u Kuni" 19
putopis 81, 90, 91
 s fokusiranom strukturom 102
Put po Dalmaciji 90, 91, 123

R

- Rački, Franjo 23
Radić, Stjepan 24
Radio Beograd 30
Radio Dubrovnik 5, 29, 30, 31, 37,
125
Radio Sarajevo 30
Radio Zagreb 29, 36, 125
reportaža 82, 88
 karakteristike 88
 obrazac
 pravilno pisanje 89
 putopisna 92
 sazdana 89
 socijalna 82
 tijelo 88
 ulična i putopisna 82, 83
 upute o pisanju 86
Retorika 42, 124
Ribnikar, Slobodan 32
Ribnikar, Vladislav 31, 32
Ricchiardi, Sherry 15, 17, 119, 124,
125
Roter, Rudimir 7, 9, 10-17, 19-37,
40-43, 47-49, 53-69, 71-82, 86-
89, 91-103, 107, 110, 113-122
 izbor Kranjčevićevih odgovo-
 ra autorima neobjavljenih
 rukopisa 102

ocjene pristupa obradi tema
46
utvrđivanje vrijednosti njegovih
napisa 5, 13
Roterove formule 31
Rudyard Kipling 39, 41

S

Sapunar, Marko 41, 67, 94, 95,
104, 111, 113, 123, 125
Scott, C. P. 47
Seljački dom 20
Setemana 30
Sighele, Scipio 14, 16, 125
Sloboda 20
Slobodna Dalmacija 5, 35, 68, 86
Slovenec 5, 21, 22
Slovenski poročevalec 5, 35, 36
Slovenskom narodu 21
Smoje, Miljenko 69
Solar, Milivoj 104, 125
Starčević, Ante 23
Strossmayer, Josip Juraj 23
Sulejmanpašić, Dževad 15, 16,
116, 117, 125
Supilo, Fran 9, 55
Suvremeno novinarstvo 15, 20-
23, 32, 33, 35, 40, 45, 47, 48,
50, 62, 67, 74, 87, 96, 97, 110,
123-125
Sveučilište u Dubrovniku 9, 10,
16, 19, 29, 51, 124
Svijet 33

Š

Šarić, Ivan 64
Šenoa, August 23, 63
“šest poštenih slugu” 39
Škerl, Mavro 29
*Što i Zašto i Kada i Kako
i Gdje i Tko* 41
Šulek, Bogoslav 23

T

TANJUG 34
Tomić, Mijat (Mihovil) 64
“Tužna jesen” 70

U

Uvod u novinarstvo 15, 56, 125

V

Vatovec, Fran 21, 22, 35, 125
Večernja pošta 5, 20, 70, 108
Večernje novine 33
Vidaković, Josip 55, 125
Vidović, Miljenko 10, 19
vijesti
podjela po opsegu 47
zlatno pravilo za pisanje
- 5W 39
Vilović, Gordana 17, 119, 124
Vjesnik 33, 68
Vončina, Nikola 29
Vrbanić, Edvard 23
Vreg, France 97, 110, 125
Vreme 32

W

Warhover, Tom 49, 123

Z

“Zakon o novinama” 116

zakoni novinarskog zanata 87

“Zapisci iz nepovrata
(Kronika okradene
mladosti 1900-1919)” 95

Zatočnik 22

Zelenika, Ratko 13, 14, 125

zlatno pravilo za pisanje vijesti 39

Ž

Žlender, Danilo 33, 125

žurnalizam

ozbiljan i seriozan, mora

rabiti besprijekoran književ-
ni jezik 69

žurnalisti 69

BILJEŠKA O AUTORU

Đorđe Obradović, rođen je 1959. godine u Dubrovniku. Diplomirani je novinar i kapetan duge plovidbe. Bavio se novinarstvom od 1982. do 1992. godine, a pomorstvom od 1993. do 2004. godine kad se zaposlio na Sveučilištu u Dubrovniku kao stručni suradnik za novinsko izvješćivanje, gdje radi i danas u zvanju asistenta. Voditelj je Medijskoga istraživačkog centra Odjela za komunikologiju Sveučilišta u Dubrovniku i izvršni urednik

međunarodnoga znanstvenog časopisa *Medianali*. Magistrand je na poslijediplomskom studiju iz informacijskih znanosti, grana komunikologija, na Sveučilištu u Zadru i doktorand na poslijediplomskom studiju iz informacijskih znanosti, grana novinarstvo, na Fakultetu filozofsko-humanističkih znanosti u Mostaru.

Objavio je pripovijetku "Vučkova mijena" (1985.), zbirke priča "Stradanje Dubrovnika" (1992./1993.) i "Prva žena" (1994.) te dramu "Kapetan Miško" (1994.). Knjiga "Stradanje Dubrovnika" doživjela je šest izdanja na hrvatskome i po dva na engleskome i njemačkome jeziku, a bilješka iz nje "Moć praštanja" uvrštena je u svjetsku antologiju kratkih priča "Versöhnung ist möglich" objavljenu na njemačkome jeziku u Freiburgu, u Švicarskoj, 2000. godine.

Područja istraživanja: analiza sadržaja, etika novinarstva, teorije istine i teorije vjerovanja.